LAURENT

SEKSIK

Cazul Eduard Einstein

ROMAN

„FIUL MEU E SINGURA PROBLEMĂ CARE A RĂMAS NEREZOLVATĂ."
ALBERT EINSTEIN

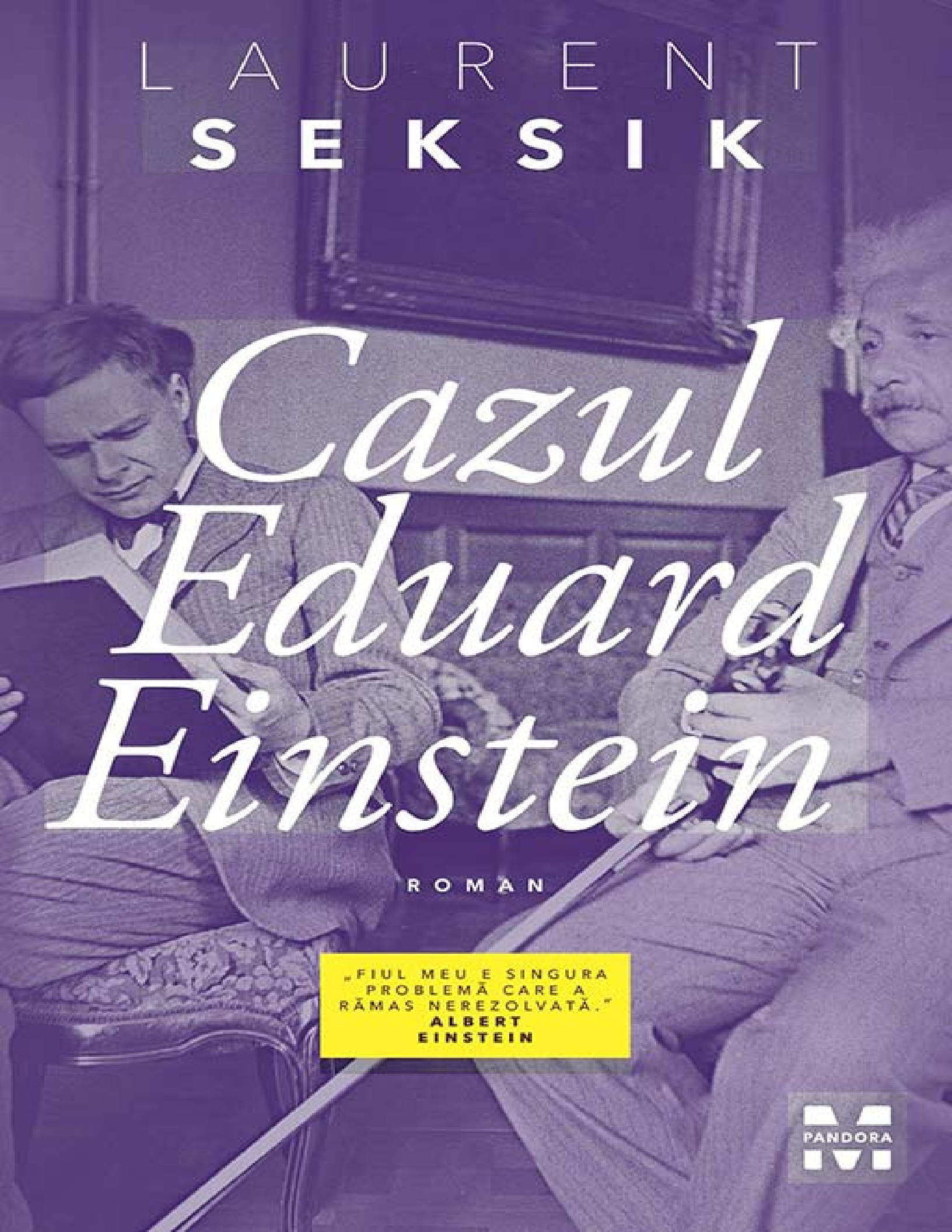

PANDORA M

Laurent Seksik

Cazul Eduard Einstein

Traducere din franceză de
Doru Mareș și Gabriela Riegler

Pandora M
2015

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Magdalena Mărculescu

Această carte, publicată în cadrul Programului de finanțare Nicolae Iorga, a beneficiat de sprijinul Institutului Francez din România.

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication Nicolae Iorga, a bénéficié du soutien de l'Institut Français de Roumanie.

Le Cas Eduard Einstein
Laurent Seksik

Copyright © Flammarion 2013

Copyright © Pandora M, 2015
pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București
Tel./Fax: +4 021 300 60 90
W: pandoram.ro

Pandora M face parte din Grupul Editorial Trei

ISBN ePUB: 978-973-1989-75-4
ISBN PDF: 978-973-1989-76-1
ISBN Print: 978-973-1989-52-5

Editori: Silviu Dragomir, Vasile Dem. Zamfirescu
Director editorial: Magdalena Mărculescu
Redactor: Ioana Socolescu
Design: Faber Studio
Imagine copertă: Jürg L. Steinacher
Director producție: Cristian Claudiu Coban
DTP: Corina Rezai
Corectură: Lorina Chițan, Ana Maria Tamaș

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe

dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Soției mele

Partea întâi

BURGHÖLZLI — ALEXANDERPLATZ

1

Poarta grea se închide cu un scârțâit. Văzut din afară, cu acoperișul reliefându-se pe cerul de noiembrie, edificiul pare încă și mai impozant. O ia amețeala. Se teme să nu leșine. Își aduce aminte de metoda recomandată de medic în cazul în care o cuprinde o asemenea senzație. Să se concentreze asupra unui punct din față și să respire profund. Crede în medicină. Chiar dacă în această dimineață încrederea îi este zdruncinată. Oare știința este cea care acționează dincolo de aceste ziduri? S-ar putea spune, mai degrabă, că diavolul a pus stăpânire pe sufletul fiului său.

Infirmierul care a însoțit-o înapoi spre intrare i-a ascultat cu răbdare întreaga poveste. A relatat încă o dată evenimentele care au condus-o în acest loc. Nu a omis niciun detaliu. Totul pare să aibă importanță și se poate dovedi util. Bărbatul i-a vorbit binevoitor. „Să nu aveți niciun regret, doamnă Einstein. Ați făcut bine că ați venit aici. Uneori, pentru binele celor apropiați, este nevoie să acționăm împotriva voinței lor. Și, mai ales, nu vă pierdeți speranța. Suntem în 1930. Știința a făcut progrese fulminante. Și nu este nevoie să vă spun tocmai dumneavoastră acest lucru, dragă doamnă. Nu vă neliniștiți, vom avea noi grijă. La revedere, doamnă Einstein.“

În momentul în care ușa dădea să se închidă, a oprit-o cu piciorul. Bărbatul i-a aruncat o privire tăioasă. I-a cerut pe un ton sec să nu îngreuneze situația. Ea s-a supus.

Este singură, în fața clădirii. Ar fi bine să se resemneze și să

plece. A văzut și a auzit destule. Însă nu reușește să facă un pas. Privește în jur, în căutarea vreunui semen. Zărește o femeie nerăbdătoare să afle cum o duce fiul său și când va putea să-l vadă. Dar nu se află nimeni la intrarea în clădire. Probabil că nu e ora potrivită.

Până atunci nu plânsese. Nu era o persoană predispusă spre tristețe. Doar teama o încerca, o spaimă imensă. Spaima unei mame. De-acum disperarea a luat locul fricii. Suspină încet. Ultimele ore i-au adus valuri de lacrimi. Revede fețele livide și schimonosite de suferință. Aude strigătele de revoltă și spaimă. Vocea destinului. Viața ei a fost dată peste cap. Viața a prins să o dușmănească și i-a smuls orice bucurie.

Deodată, își dă seama că trebuie să-l informeze pe medic asupra unui lucru esențial. Apasă butonul soneriei. De ce nu s-a gândit mai devreme? Eduard are nevoie de douăsprezece ore de somn. Indiferent de situație. Medicul trebuie s-o știe. Chestiunea este vitală. Acasă, pe când pregătea ceaiul, nu contenea cu îmbărbătările. Noaptea, ea era santinela. Aici, medicii i-au interzis să rămână peste noapte alături de fiul său. O saltea pusă pe jos ar fi rezolvat situația. Acest copil are nevoie de mamă. Fratele lui, Hans-Albert, are un caracter diferit, independent și puternic. Eduard este atât de fragil. A rămas băiețelul pe care îl plimba odinioară pe malurile Limmatului, în legănatul căruciorului. Surâdea fără motiv. Figura nu i s-a schimbat prea mult. Doar impresia de stranietate care apare în colțul buzelor. Și ochii săi mari și limpezi privind în gol.

S-ar fi mulțumit cu o simplă cuvertură pusă pe jos. Important e ca Eduard să o simtă aproape. O nimica toată îl poate distruge. Cea mai mică remarcă e interpretată ca o ofensă. Numai ea poate să-i aline disperarea și să facă răul să dispară. Nimic din ceea ce îl privește nu îi este străin. Din păcate, de câteva săptămâni nu mai reușește să-i domolească

clocotele de furie.

Cineva a auzit soneria, iată că ușa se deschide. Apare un bărbat cu o bluză albastră cam șifonată.

— Trebuie să-i spun ceva foarte important doctorului Minkel.

— Doctorul e în timpul consultației.

— Am vorbit cu el acum câteva clipe.

— Credeți că stă să caște gura prin grădinile din Burghölzli? V-am spus că medicul consultă!

— I-ați putea lăsa un mesaj? Referitor la fiul meu, Eduard Einstein, camera 109.

— Știu.

— Știți…?

— Fiul lui Einstein se găsește între aceste ziduri. Trebuie că știrea a făcut deja înconjurul Zürichului. Oamenii au limba ascuțită.

— Fiul meu n-a făcut nimic rău.

— Răul e peste tot.

— Eduard suferă, asta-i tot!

— În zilele noastre, unele suferințe au o reputație proastă.

— Cum adică?

— Veți avea tot timpul să înțelegeți. Haideți, spuneți-mi ce aveți așa de important să-i transmiteți doctorului Minkel?

Îi vorbește despre necesitatea celor douăsprezece ore de somn, subliniind importanța acestui lucru. Bărbatul o ascultă, o aprobă, promite că îi va comunica medicului, îi întinde mâna, salută și închide ușa.

Privește în zare, spre acoperișurile din Zürich, apoi își coboară privirea spre lac și, în depărtare, spre creasta înzăpezită a munților. De obicei, spectacolul o încântă. Astăzi cerul e gri, anunțând furtuna. Un văl de ceață acoperă orașul. Numai clopotnița bisericii din vecinătatea casei se străvede prin

negură. Locul altădată atât de familiar i se pare acum străin.

A pătruns-o frigul. Nu-și mai simte degetele. O ia pe strada care coboară în oraș. Un strat subțire de zăpadă acoperă caldarâmul. Alunecă și se poticnește la fiecare pas. Ar fi fost bună ambulanța care i-a adus până aici. E hotărâtă să nu dea înapoi. Regretă decizia la fiecare zece pași. Privirea i se pierde printre nenumăratele ferestre din Burghölzli. Edificiul pare să se întindă pe întreaga colină, strivind orizontul. Locul e menit să găzduiască sufletele nenorocite. Îi vin în minte strigătele vocilor îndurerate, groteștile hohote de râs. Își revede fiul printre siluetele prăpădite, țepene sau legănându-se pe loc. Acești oameni au uitat cu totul dulceața vieții. Mai nimic nu-i atinge, nici cuvintele dure, nici loviturile. Un dispreț sălbatic li se zugrăvește pe chip. Această ură nu înseamnă nimic prin comparație cu spaimele care le mototolesc sufletele ca pe o coală de hârtie.

Ar fi preferat să fie ea în locul lui Eduard. Ea, prizonieră, și el, un om liber. El să coboare această stradă, pe când ea să stea închisă acolo. Să alerge până își pierde suflul. Odată ajuns în josul străzii, să uite de răul care i-a lovit mama. Să zărească lacul în depărtare, să-i vină cheful să hoinărească pe mal. Să-și aducă totuși aminte de mama sa și să se întristeze pentru o clipă. O fată să-i zâmbească și grijile să i se risipească. Să întâlnească un prieten care să-l invite la o plimbare cu barca. Să plece plutind pe ape. Să zboare spre uitare pe aripile vântului.

Dar soarta a hotărât altfel. Ea se plimbă, iar Eduard este închis.

Drumul de întoarcere i se pare teribil de lung. Talonetele menite să-i corecteze șchiopătatul îi trezesc durerea de șold. „Lăsați piciorul să se deprindă cu talpa“, i-a explicat cizmarul, „și o să ajungeți să țopăiți“. Habar nu are ce înseamnă asta. Încă din copilărie, simplul fapt de a merge însemna o încercare.

Prietenele ei luau lecții de dans, studiau coregrafia, vorbind despre muselină, mătase și tutu-uri. Șoldul bolnav o împiedica să alerge. Ironiile, poreclele curgeau cu găleata. Era șchioapa, șontoroaga, vrăjitoarea. O glumă de pe când avea vreo douăzeci de ani îi revine în minte. Un prieten al lui Einstein, surprins de faptul că tânărul era interesat de ea, i-a atras atenția asupra infirmității. Albert i-a răspuns: „Nu știu despre ce vorbești. Mileva are o voce seducătoare“. Într-o zi, ani mai târziu, lui Einstein i-a căzut vălul de pe ochi.

Șchiopătează. În sinea ei, se târăște. S-a târât dintotdeauna pe trotuarele Pragăi, pe bulevardele din Berlin, mereu în umbra soțului său. De când trăiește singură la Zürich, sentimentul a sfârșit prin a dispărea. Astăzi a reapărut.

La o răspântie recunoaște chipul Rudzicăi, vecina sa de la pensionul Engelbrecht, de acum treizeci de ani, de la sfârșitul veacului trecut. După încheierea studiilor, s-a stabilit la Geneva. Acum părul blond îi este tuns scurt și și-a pierdut din strălucire. Dar și-a păstrat același aer care îi dădea tot farmecul. Poartă o rochie încântătoare, iar fața îi iradiază de voioșie. Oare se gândește la copii sau la soț, visează la cina la care este invitată? Sau pur și simplu se plimbă fără griji și fără a se gândi la nimic?

Pensionul Engelbrecht se găsea pe Plattenstrasse, la numărul 50. Rudzica și alte două fete ocupau camera cea mare de la etajul al treilea, pe când ea locuia singură, într-o mică încăpere de la mansardă. Îi era greu să urce scările. Dar serile petrecute în compania celor trei tinere o făceau să mai uite de necazuri. Remarcase ea ceva în privirea prietenelor sale, care știau întotdeauna când avea să sosească, trădată fiind de zgomotul pașilor. Așa că se descălța la baza scărilor, urcând cu greu și abia apoi punându-și pantofii. Într-o zi, Rudzica a surprins-o cu pantofii în mână. Privirile li s-au încrucișat. Nu a suflat o vorbă, niciodată.

Cât de îndepărtat este acel an 1899! Îi vine greu să creadă că această lungă înșiruire de săptămâni și luni avea să-i alcătuiască viața.

Rudzica se întoarce. Oare a recunoscut-o? La cum a îmbătrânit… Nu vrea să stea de vorbă cu prietena ei de altădată. Nu are chef să-i dezvăluie nimic din nenorocirile ei. Nu vrea s-o asculte povestindu-și viața. Știi, m-am căsătorit cu studentul ăla din anul patru, care ne tot dădea târcoale. Locuim la Geneva, împreună cu cei trei copii. Și tu ce-ai mai făcut? Am auzit că ai divorțat. Îl văd și acum pe Albert venind la pension, cântând la vioară și-apoi urcând în camera ta. Cine ar fi crezut că îl aveam în preajmă pe marele geniu al secolului? Și tu ești cea pe care a ales-o, micuța mea Mileva. Știi, bărbații se schimbă. Celebri sau mai puțin, sunt toți la fel. Ți-ai refăcut viața? Măcar ești fericită?

Se teme de această întâlnire. Ar vrea să-și ascundă chipul. Să se topească în peisaj. Pentru ca Rudzica să nu-i vadă rochia pe care o îmbrăcase în grabă, când a plecat azi-noapte. O cârpă pe care o cumpărase de la Bernitz. O adevărată afacere, i-a spus vânzătoarea. Două la prețul uneia singure. Două rochii aproape la fel, în carouri albastre și verzi, ajungându-i până sub genunchi și închisă până sus. Rudzica pare că poartă o rochie de tul.

Orice ar fi mai bine decât să-și audă prietena rememorând epoca Engelbrecht. Îți amintești bătăile cu perne? Dar noaptea aceea, în care Héléna a venit cu o sticlă de votcă? Niciuna dintre noi nu pusese vreodată gura pe alcool. Nu ne plăcea gustul, dar ne-am forțat să terminăm sticla. Și-atunci a intrat doamna Bark… Strigătele ei furioase încă îmi răsună în urechi. Interdicție de a ieși în oraș timp de o lună. Ce vremuri!

Ar vrea să alerge către Rudzica, să i se arunce în brațe, să se ghemuiască la pieptul ei, să-i plângă pe umăr, să-i destăinuiască

ce a văzut. Rudzica, ce miracol să te întâlnesc aici! Am fost într-un loc despre care tu n-ai habar. Regatul sufletelor pierdute. Nu, nu sunt nebună. Am văzut cu ochii mei ce înseamnă nebunia. Acest ținut al pierzaniei este chiar aici, sus pe colină, acea clădire imensă. Despre el îți vorbesc. Ești închis și bătut. Și asta chiar în orășelul nostru, aproape de locul în care obișnuiam să ne jucăm. Vrei să știi ce-am căutat în locul ăla blestemat? Tocmai l-am dus acolo pe fiul meu.

Un autocar coboară și cotește prin fața ei, ascunzând pentru o clipă silueta prietenei sale. Odată trecut vehiculul, Rudzica nu se mai vede. Strada este din nou goală.

Se simte epuizată. Ar vrea să se așeze. Are nevoie de tărie pentru a se întoarce acasă. Nu are unde să se odihnească, nu are la cine să se ducă.

Cei care mă cunosc vă vor spune că sunt nebun. Să nu-i credeți. Este specific nebunilor să ignore ceea ce sunt. Eu sunt fiul lui Einstein. Îmi imaginez îndoiala care vă cuprinde. Fiul lui Einstein? Stă scris în pașaport. Ein Stein, într-un cuvânt. Prenume: Eduard, născut la Zürich, pe 28 iulie 1910. Continuați-vă ancheta. Sunt de notorietate publică.

Mama pretinde că sunt leit taică-meu. Zice că am o sclipire de inteligență în privire. Dacă aș fi avut și un dram de maliție, ar fi știut toată lumea. S-o fi pierdut pe măsură ce am crescut? De ceva vreme, anumite lucruri îmi scapă. Păi, nu e ăsta motivul pentru care sunteți aici? Sau ați venit doar pentru a auzi vorbindu-se despre tata, ca să-i pângăriți amintirea?

Cât privește chestiunea identității mele, este bine de precizat, la acest tulbure început al anilor treizeci, că, în pofida a ceea ce patronimul meu lasă să se înțeleagă, nu sunt evreu. Vă spun sus și tare că Eduard Einstein este creștin ortodox, botezat la 4 iunie 1912 în orășelul Novi Sad din Serbia! Dispun de toate documentele necesare.

Chinul pe care i l-am pricinuit mamei datează încă din ziua nașterii mele. Mama mi-a tot repetat că nașterea mea a fost un adevărat calvar. Oamenii mari vorbesc vrute și nevrute fără să-și dea seama de urmările faptelor lor. După părerea mamei, ar fi fost mai bine să nu mă fi născut. Atunci, ce s-ar fi ales de mine?

Venirea pe lume a fost, se pare, o experiență teribilă.

Bazinul mamei era prea strâmt față de mărimea capului meu. Șoldurile sunt punctul slab al familiei Maric. Șchiopătatul se moștenește din generație în generație. Șoldul se scrântește din copilărie. Apoi mergem în cap. Blestemul ăsta atinge un număr mare de sârbi din zona Novi Sad. Eu nu am fost atins de această infirmitate. Cât de norocos am fost rămâne de văzut.

Mama a șchiopătat dintotdeauna. Când era copilă, se făceau glume pe seama ei. Știți cum sunt copiii. Se zice că sunt mai cruzi decât oamenii mari. Dar asta o spun adulții.

Acelora dintre dumneavoastră care se întreabă ce caut eu aici, la douăzeci de ani, le-aș răspunde printr-o interogație. Mă credeți capabil s-o bat pe mama? De felul meu sunt un băiat calm, taciturn, incapabil să ridic mâna asupra cuiva, mai ales asupra celei care m-a adus pe lume, în circumstanțe oribile. Aș fi un ingrat, căci mama mă îngrijește singură de-atâția ani. Totuși, dacă mama susține asta, n-am s-o contrazic. În ultima vreme nu mai sunt stăpân pe gesturile mele. Într-o clipă de rătăcire mâna mea să o fi plesnit peste amândoi obrajii? În acest caz, regretabil de altfel, îmi cer iertare.

Credeți că sunt de-al casei? Aici sunt tratat ca un imbecil. Sunt oricum, numai incult nu. În adolescență am citit toată biblioteca tatălui meu. I-am sorbit pe Schopenhauer și Kant, pe Nietzsche și Platon. L-am devorat pe Thomas Mann. La șase ani îl citeam pe Shakespeare. Vă vine greu să credeți? „O puternică ambiție îi poate transforma pe oamenii obișnuiți în nebuni care bat câmpii.“ Cine a zis asta? Kant a spus-o.

Și dincolo de toate, l-am citit pe Freud. În întregime. În ciuda aparențelor, sunt în primul an de medicină. Facultatea din Zürich este printre cele mai bune din Europa. N-am mai scos nasul afară din casă de săptămâni, stau în camera mea și învăț. Tata zice să mai ies la aer. Pentru el e ușor, dar eu trebuie să muncesc foarte mult. Nu sunt Einstein.

Știți ce specialitate mi-am ales? Sunteți pe drumul cel bun. Îmi doresc să fiu psihiatru! În definitiv, cred că am ales cea mai bună scurtătură: am intrat în spital pe ușa din față.

Mi-e cunoscut faptul că, la un moment dat, Jung a fost și el asistent pe aici, ca voi. Sau cum ar fi trebuit să fiu și eu? Vom face schimb mai târziu. Acum mintea îmi joacă feste. Faptele mele nu mai țin cont de propria voință. Mi se învârt prin cap tot felul de lucruri. S-ar spune că năpârlesc. La douăzeci de ani! Noaptea nu dorm. Ziua e încă și mai rău. Imediat ce deschid ochii, obiectele prind a se mișca, luând forme ciudate. Nimic nu mai are consistență, nici unghiuri. Pe perete văd chipuri schimonosindu-se. Aud bătăi în ușă și, când dau să deschid constat că nu e nimeni! Pe deasupra, niște voci îmi șoptesc la ureche, iar mama nu le aude. Mă întreb dacă n-o fi surzit odată cu vârsta.

Și ar mai fi niște chestii, nimicuri fără importanță.

Săptămâna trecută, am văzut intrând la mine în cameră o pisică. Mi-a zis că sunt frumos. Mama mi-a spus că nu e adevărat.

Alaltăieri, o femeie fără cap s-a strecurat în patul meu, a plonjat sub cearșaf spunând cuvinte scârboase și mi-a înghițit sexul în văgăuna măruntaielor sale. E o senzație pe care n-o doresc nimănui.

La început de septembrie, o gloată imensă s-a adunat sub fereastră agitând furci în vârful cărora era înfipt capul tatălui meu.

În noaptea de 12 am înghițit un roi de albine, iar mierea mi-a ieșit pe urechi.

Din fericire, în cele din urmă vocile s-au estompat, mulțimile au dispărut, albinele au plecat. Nepoftiții s-au dus să bată și pe la alte uși. Pisica nu s-a mai întors. Anunțați-mă dacă vi se întâmplă s-o vedeți. Una mare, cu blană albă și voce

mieroasă.

Vă întreb ceva pe voi, ăștia care credeți că le știți pe toate. Să presupunem că, aflându-mă în vagonul unui tren în mers, las să cadă o piatră. Credeți că traiectoria pietrei va fi în linie dreaptă sau urmează un arc de cerc?... Nu mai faceți pe deșteptii!

Deși sunt aici de câteva ore bune, nimeni n-a venit să mă vadă. Nu vorbesc aici de mama sau de voi. Regulamentul interzice vizitele? N-ar fi cazul să-i înștiințați pe ai mei? Probabil că mama are motivele ei pentru care nu este alături de mine. Nu m-am purtat prea frumos cu ea și poate că tocmai de aceea mă aflu aici. Dar tata ar fi putut să vină. Berlinul nu e la celălalt capăt al pământului. Vă voi da numărul lui de telefon când cifrele vor înceta să mi se mai învârtă prin minte. Trimiteți-i o telegramă. Albert Einstein, Haberlandstrasse numărul 5, Berlin.

Poate tot nu mă credeți... E posibil ca mulți să vină aici dându-se drept fiul lui Einstein. Eu nu i-aș condamna. Să porți un nume faimos poate fi un noroc. Au impresia că se vor umple de glorie. Se înșală amarnic. Să porți numele Einstein este o corvoadă pentru oamenii de rând. O singură persoană poate duce pe umerii săi această povară: tata. Nici eu, nici fratele meu nu avem cârca atât de zdravănă. Iată cauza tulburării mele, dacă asta căutați.

Dacă alți pretendenți la titlul de fiu al lui Einstein vor bate la poartă, țin să le vorbesc. Le voi arăta prețul pe care îl au de plătit. O să le prezint devizul. N-o să se mai laude niciodată că poartă acest nume. Cât despre cei care se dau drept Napoleon, descurcați-vă singuri.

Între noi fie vorba, mi-ar fi plăcut să port numele mamei. Nu aș mai fi fost aici, fără îndoială. Din păcate, întoarcerea în timp nu e simplă. Tata a studiat deja chestiunea. Așa că departe

de mine gândul de a-i uzurpa teritoriul.

Acum, să vă dau răspunsul la problema cu piatra și vagonul. Eu o văd căzând în linie dreaptă. Un trecător, în linie curbă. Nu există adevăr în sine. Realitatea voastră nu e și realitatea mea. Trageți de aici învățătura care se cuvine.

La urma urmei, de unde să știu eu că sunteți doctor? Trebuie că locul atrage mulți farsori. Să vă spun eu de ce sunteți aici. Nu alegi din întâmplare o asemenea profesie. Aveți o bubă la cap.

A, hai să vă spun altceva. Scriu. Poezii. Cu duiumul. Inspirate din pasiunea mea pentru Heine, Kleist și Victor Hugo. Mama le păstrează pe toate. Tata strâmbă din nas dacă e vorba să le citească. V-o recit pe cea mai recentă.

Cântecul bolii mintale

Dumnezeule Tată și Fiu!
Psihiatru astăzi
Funcția aceasta

Încerci să treci peste
Amărăciunea trupului
Atât doar că de la sine și psihe-
ntr-o zi se va întuneca
Și-atunci, făr-a mai sta pe gânduri
Căci prea mare este durerea,
Te arunci în țara visurilor
Ori îți smulgi de-a dreptul inima.

Dacă nu vă place, mai bine tăceți.

Lăsați-mă să vă vorbesc despre un alt membru al familiei. Nu este vorba despre fratele meu, Hans-Albert, asupra căruia nu planează niciun mister și care susține că a reușit în viață, în ciuda riscurilor la care a fost expus. Nu, mă refer la o personalitate ascunsă, care trăiește clandestin și căreia, ca să

zic așa, îi ofer găzduire. O fată, nu mi-e rușine s-o spun, căci păreți compătimitori în fața cuiva inteligent. Această tânără are probleme în a se exprima, astfel că vorbește prin mine. Mă duce de nas. Îmi ia piuitul făcând afirmații pe care morala mea le dezaprobă. Are o gândire bolnavă. Îmi cere să merg în camera mamei, ca să-i probez rochiile. Îi place mai ales cea în carouri verzi, care mie mi se pare cam tristă. Într-o zi mama m-a găsit împopoțonat astfel. De îndată ce a intrat în cameră, femeia din mine a dispărut. Oare în prezența mamei să nu fie loc pentru un temperament feminin? Rămâne să vă pronunțați dumneavoastră ca specialist. Mama nici nu m-a certat, nici nu mi-a reproșat faptul că volanele nu mai sunt la modă în 1930. De-acum, nimic n-o mai miră. Se poartă cu mine cu mănuși. Nu-mi mai face niciun reproș. A înțeles că, în cazul meu, n-ar avea niciun rost. Mi-a adresat doar o întrebare, care continuă să mă pună pe gânduri: Știi tu ceva? I-am răspuns: Nimic. Acesta este purul adevăr. A respirat ușurată. Mi-a explicat că asemenea practici nu sunt potrivite pentru un băiat de vârsta mea. Sunt de acord. Dar aș fi vrut să știu dacă nu era de părere că rochia albastră mi-ar fi venit mai bine. M-am abținut însă. Vedeți că pot să mă țin în frâu. Sper că împreună vom afla întregul adevăr despre această întâmplare. Am nevoie să știu totul. Nu-mi place să trăiesc cu o femeie pe conștiință.

Iată o ultimă dovadă despre originile mele:

M-am născut într-o zi de 23 iulie dimineața, la Zürich, pe Moussontrasse, la doi pași de-aici. O jumătate de oră de mers pe jos. Natura știe bine ce face. Nu mi-ar fi plăcut să mă nasc în toiul iernii, când ninge și cerul e acoperit de nori. Oamenii ca mine au nevoie de soare. Ne asemănăm întru câtva cu plantele.

În luna aceea, pe cer a trecut cometa Halley. Fotografii făcute de un anume M. Wolf au apărut într-o revistă al cărei nume l-am uitat — nu poți ține minte totul, altfel ai da în

embolie cerebrală. Cometa Halley poate fi văzută o dată la șaptezeci și șase de ani, se poate verifica. Mark Twain, care s-a născut în 1835, anul precedentei treceri, a murit la scurt timp după următoarea apariție a cometei — „la pericentru“, cum ar spune tata. Vorbind despre cometă și despre el însuși, Mark Twain a scris aceste câteva rânduri puțin înainte de a se săvârși: *„Doi monștri ce nu pot fi înțeleși; au venit în același timp și trebuie să plece împreună*“. Mark Twain spune astfel de lucruri, în schimb Eduard Einstein este cel sechestrat!

Cometa Halley va fi vizibilă din nou în 1986. Eu nu voi mai fi pe lumea asta. O voi privi din înalturi, mai aproape de ea ca niciodată. Cred în puterile spiritului.

În ziua nașterii mele nu l-am văzut pe tata. În ochii unui fizician de renume, apariția cometei Halley e un eveniment mai important decât venirea pe lume a unuia care orăcăie cât îl ține gura în orașul Zürich. Cum să rivalizezi cu un astru? Mă angajez să rezolv această chestiune. Sunt născut la Zürich, trăiesc la Zürich, voi muri la Zürich. Mă învârt prin oraș fără a mă îndepărta prea tare, parcă legat de el de o forță invizibilă. Voi fi cometa din Zürich.

2

Alexanderplatz. Cenușiu și murdar în înfriguratul noiembrie. Merge pe trotuar înfofolit în palton, ascuns sub pălăria neagră. La intersecție, trebuie să sară peste băltoacele de apă stătută. Caută cu privirea un taxi. Nu-i place să măsoare în lung și-n lat străzile Berlinului, pe înserate.

O oră mai devreme, pe când își terminase întrevederea de la Institutul Kaiser-Wilhelm, reușise să găsească o mașină. Aproape de Reichstag, vehiculul fusese blocat de o demonstrație a membrilor Rote Frontkämpferbund, Uniunea de apărare a Partidului Comunist German. A trebuit să coboare la doar câțiva metri de manifestanții care își întindeau steagurile roșii, mărșăluind gata de acțiune. I-a urmat până la Tiergarten. În depărtare se zărea o armată de cămăși brune năpustindu-se în direcția mulțimii și strigând *Sieg Heil!* A mărit pasul. O gloată de tineri alergau în sens invers, părând gata să se încaiere. Demonstrația din ajun se soldase cu trei morți din rândul comuniștilor, toți cu câte un pumnal în piept. Trupele de Asalt naziste răzbunau astfel moartea eroului lor, Horst Wessel.

Berlinul devenise un loc plin de capcane. Anul 1930 se încheia încă și mai rău de cum începuse.

Într-un ungher, stând pe jos, cu mâna întinsă și cu sugarul între picioare, o femeie strigă după el. Scoate din portofel o bancnotă de o sută de mărci. Femeia îi mulțumește.

La sensul giratoriu, dintr-un afiș, Hitler ridică amenințător un deget: „Führerul va reda onoarea Germaniei!“ O

manifestație este anunțată pentru sâmbăta viitoare. Intrarea interzisă evreilor și câinilor. La ultimele alegeri, naziștii au strâns șase milioane de voturi.

Acum două zile, un camion în care se aflau vreo doisprezece soldați din Trupele de Asalt a trecut pe lângă el. Unul dintre aceștia l-a recunoscut și a urlat: „Uite-l pe Einstein! Spune-i lui Klaus să oprească!“ Vehiculul și-a urmat drumul. Un altul a răcnit: „Jidan împuțit! O să-ți rup oasele!“

Goebbels îl menționează în discursurile sale. Va fi primul pe lista personalităților care trebuie exterminate. Profesorul Lenard, laureat al Premiului Nobel în 1905 și vechiul său dușman, îl atacă fără încetare. Omul de știință al lui Hitler ține conferințe, publică articole de o virulență nemaiîntâlnită. Cică relativitatea e o știință evreiască, dezonorantă pentru comunitatea germană. Formula $E=mc^2$ ar fi fost inventată de Friedrich Hasenöhrl. O descoperire ariană.

Uneltirile lui Lenard erau motivul întâlnirii sale la Institut cu Max Planck. Venea să ceară sprijinul patriarhului științelor germane, mizând pe nețărmurita prietenie a bătrânului savant. Cu douăzeci de ani în urmă, Planck fusese cel care îi deschisese porțile universității germane. Tot el îl făcuse cunoscut lumii întregi publicându-i articolul asupra relativității în 1905, în *Analele fizicii*.

După ce l-a ascultat, Planck s-a gândit câteva clipe și i-a zis: „Dragă Albert, fac tot ce îmi stă în putință să te ajut. Dar Lenard are foarte mulți susținători. Să nu uităm că este un laureat al Nobelului pentru fizică, de asemenea. Cum aș putea să mă ridic împotriva lui? Deja mulți îmi reproșează simplul fapt că te primesc în Institut. Dacă mă opun lui Lenard, voi fi socotit părtinitor și acuzat de simpatie față de evrei. Se va zice că sunt dușmanul poporului german. Singurul lucru pe care ți-l pot recomanda, ți-o spun ca prieten, este prudența. Încetează să

mai sfidezi aceste hoarde prin amfiteatre. Vremurile s-au schimbat, dragă Albert. Oamenii ca mine aparțin altei epoci. N-ar trebui să îți spun asta, dar... în locul tău, aș accepta propunerea de a merge să îți continui cercetările în America. Acolo nu vei mai fi în pericol. Vei putea lucra în liniște. Lasă politica în seama lui Lenard. Albert, opera ta nu și-a spus ultimul cuvânt, opera ta e capitală!“

Îi mulțumise celui care-i purta de grijă și își luase rămas-bun, mai necăjit decât venise. Apoi, la doi pași de Institut, găsise acel taxi.

Vede în depărtare imobilul de la numărul 5 de pe Haberlandstrasse. La etajul al șaptelea luminile sunt aprinse. Apropiindu-se de casă, îl cuprinde un sentiment de ușurare. Își zice că poate Planck are dreptate, că ar trebui să accepte propunerea de a pleca să-și continue cercetările în America. Aici nu întrevede nicio urmă de speranță. Bătălia care se dă pare deja pierdută.

Elsa a lăsat o ceașcă de ceai pe fața de masă din pânză albă, garnisită cu dantelă, cumpărată de la Hamburg. Soția sa ține la broderii mai mult decât la vechile servicii de porțelan din vitrina de perete. Câteodată îi mai ia peste picior pasiunea pentru vechituri. Ea îi reproșează gustul îndoielnic al icoanei rusești cu montură din argint masiv care tronează pe măsuța rotundă. Și sabia orientală primită de la împăratul Japoniei ce caută alături de o reproducere a Tablelor Legii, când locul ei ar fi în pivniță?

Lui, care detestă marșurile militare, nimic nu-i place mai mult decât să facă o plimbare la Zeughaus, pe Unter den Linden, admirând platoșele cruciaților ori coifurile sarazinilor din vitrinele anticarilor. Elsa l-a dus la expoziția Cassirer, de pe Victoriastrasse, pentru a admira sculpturile lui Brâncuși. Însă lui i-ar fi plăcut să revadă piesele de artă egipteană de la Alte

Museum.

În timp ce își bea ceaiul, ascultă radioul. De câteva minute se difuzează o serie de fragmente din declarațiile lui Hitler și ale conducătorilor naziști.

Nu avem nici cea mai mică intenție să fim antisemiți sentimentali dornici a da naștere la pogromuri, însă inimile noastre sunt pline de hotărârea de neînduplecat de a apuca răul din temelie și de a-l stârpi de la rădăcină până la vârfuri. Pentru a ne atinge scopul, vom folosi orice mijloace, chiar dacă va trebui să facem pact cu diavolul…

Dă drumul în ceașcă unui cub de zahăr, amestecă, ia o înghițitură prea fierbinte pentru gustul său, așază ceașca la loc.

Evreul, ca ferment al descompunerii, nu trebuie privit ca individ în sine, bun sau rău, el este cauza absolută a prăbușirii interioare a tuturor neamurilor, în cadrul cărora se infiltrează ca un parazit. Faptele îi sunt determinate de propria rasă. E ca și cum aș acuza virusul care provoacă tuberculoza pentru o chestiune care pentru om înseamnă nimicirea, când pentru el e vorba de supraviețuire; mă văd totuși obligat și îndreptățit, ținând seama de existența mea personală, să lupt împotriva tuberculozei prin exterminarea agenților provocatori. Prin actele sale, de-a lungul miilor de ani, evreul a devenit – și încă este – tuberculoza rasei popoarelor. A-l combate înseamnă a-l elimina…

Ronțăie una dintre prăjiturelele pe care Elsa le-a aranjat pe farfurioară și pe care le-a făcut cu mâna ei. În timp ce trece pe lângă el, îi spune pentru a nu știu câta oară că e o bucătăreasă fără pereche.

Ura, vrajba arzătoare — iată ce vrem să inoculăm în sufletele milioanelor de compatrioți germani, până când se va aprinde aici, în Germania, flacăra mâniei care ne va răzbuna pe corupătorii acestei națiii…

— Cum suporți să asculți monstruozitățile astea? exclamă Elsa.

Nu vrea să o sperie. Îi spune că toate astea se vor termina curând. Cancelarul Brüning va redresa situația. Țara lui Goethe nu are a se teme de o adunătură de inculți însetați de violență.

> *Este motivul pentru care rezolvarea chestiunii evreiești este vitală pentru național-socialiști. Această problemă nu poate fi soluționată cu delicatețe; în fața armelor terifiante ale inamicului nostru, chestiunea nu-și va putea găsi rezolvarea decât prin forță brută. Singurul mijloc de a lupta este să o facem cu asprime. Lordul Ficher a spus: „Dacă vă bateți, atunci loviți cu putere! Singura bătălie serioasă este cea în care dușmanul ajunge să urle de durere“.*

— Nu mai reușesc să dorm, continuă Elsa. Nu mai închizi odată aparatul?

Îi mai cere o clipă.

> *De îndată ce mă voi afla cu adevărat la putere, grija mea dintâi va fi anihilarea evreilor. Imediat ce voi avea posibilitatea de-a o face, voi cere să se construiască — în Marienplatz din München, de exemplu — atâtea spânzurători cât să nu încurce circulația. Evreii vor fi aleși la întâmplare și vor atârna în șireang până când vor începe să pută. Atâta timp cât regulile de igienă o vor permite. Din momentul în care vor fi dați jos și luați, va veni rândul următoarei serii și tot așa, până când și ultimul evreu din München va fi exterminat. În același*

timp, se va acționa la fel și în alte orașe, până când Germania va fi curățată complet de evrei…

— Închide-i gura, izbucnește Elsa, sau vin eu și-l sting!

Nu există nicio posibilitate de împăcare: evreul și complicii lui vor rămâne pe vecie dușmani în sufletul poporului nostru. Știm că, dacă vor prelua puterea, capetele noastre vor cădea; dar mai știm și că, atunci când vom avea puterea în mâini, Domnul să aibă milă!

Elsa se apropie de aparat și îl închide.

— O să asculți asta când o să fii singur!

Se ridică și pleacă în camera sa. Se așază la birou. Mintea îi zboară la ceea ce tocmai a aflat pe calea undelor, la discursul plin de ură, la climatul de teroare, la noul său statut de țintă ambulantă. Nu mai demult de acum zece ani, la Potsdam se ridica, în onoarea sa, turnul Einstein, al cărui telescop imens era destinat să îi verifice adevărul teoriilor. Precizia liniilor transformase edificiul într-o capodoperă a arhitecturii expresioniste. Astăzi viața îi este pusă în pericol doar prin simplul fapt că iese din casă.

Frumoasa poveste de dragoste dintre familia Einstein și Germania pare a-și fi trăit traiul. În 1650, strămoșul său, Baruch Moïse Ainstein, părăsea regiunea Constance din Elveția, pentru a se stabili la Buchau, în ducatul de Wurtemberg. Era negustor de pânzeturi. La vremea aceea, legile îi alungau pe evrei din majoritatea meseriilor. Când plecau din sat, erau obligați să poarte o pălărie galbenă. Predecesorii săi au purtat o bucată de pânză în formă de inel de culoare galbenă. În secolul următor, în 1835, pe timpul celui de-al doilea Reich, în orașele nemțești, mulțimile defilau strigând „Yep! Yep! Să crape jidanu'!“ Bunicul său Abraham abia supraviețuise răzmeriței. La Berlin, israeliților le era îngăduită intrarea printr-un singur loc, poarta

Rosenthal, pe frontispiciul căreia stătea scris: „Accesul permis evreilor și vitelor“.

Se aude soneria telefonului. Elsa merge să răspundă. După tonul vocii, își dă seama imediat că la celălalt capăt al firului este Mileva. De câte ori stau de vorbă, Elsei i se pune un nod în gât. Se bâlbâie. Se simte vinovată. Se consideră responsabilă de nenorocirea Milevei, de mariajul său eșuat. Realitatea este alta, mai tristă și, totodată, mai simplă. Dar singurul adevăr care contează nu este sentimentul rămas în urmă? Cuplul lor era pe cale să se destrame încă din momentul în care Einstein a plecat de la Zürich pentru a veni să studieze la Berlin. Mileva l-a urmat într-un oraș pe care nu l-a putut suferi niciodată, astfel că s-a reîntors să trăiască în Elveția împreună cu Hans-Albert și Eduard. Timpul și distanța au făcut restul.

Elsa și Mileva nu au nimic în comun. Un străin se va întreba cum de același bărbat a putut să le ia de nevastă una după alta. Prima e o sârboaică ortodoxă micuță, subțire și taciturnă, uscățivă și ascuțită, mândră și rebelă. Cealaltă e o nemțoaică evreică din Șvabia, cordială, rotunjoară și dulce, modestă și jovială.

Vocea Elsei răsună dintr-odată din salon.

— Cum adică ceva grav?... Eduard?... Un accident?... Da’ ce altceva?... Cum așa, probleme cu capu’?... Dar nu are decât douăzeci de ani… E tot acasă?... Cât îl vor ține acolo?...

Iese din cameră și încă din culoar vede fața îngrozită a Elsei.

— Vi-l dau la telefon, spune cu răsuflarea întretăiată, întinzându-i receptorul cu o mână tremurândă.

Pare să fi înțeles deja. O salută și apoi o ascultă depănându-i firul evenimentelor. Vocea îi e sufocată, respirația gâfâitoare.

— Albert, îți mai spun o dată. Trebuie să știi de la început… Te-am avertizat încă de acum câteva săptămâni că Eduard nu se

simte bine. Stătea toată ziua închis în cameră, fără să iasă, moleșit în pat. Nu închidea un ochi toată noaptea și ziua dormea. La patru dimineața tot se mai învârtea prin casă și cânta la pian. Dacă încercam să-l aduc la realitate, mă repezea. Era din ce în ce mai confuz, se purta violent. Ieșea pe balcon și începea să urle împotriva lumii-ntregi... A venit poliția, însuși comisarul Feurberg a stat de vorbă cu el. După ce a plecat, Eduard a ieșit pe balcon și a înjurat poliția. Alaltăieri, m-a vizitat prietena mea Svetlana. Ne-am tratat cu ceva de băut, în sufragerie. Am crezut că Eduard dormea. A apărut dintr-odată. O privea fix, de parcă n-ar fi văzut-o niciodată. Apoi s-a uitat la pantofii ei. A rămas tăcut, studiindu-i. Mai să zici că balerinii Svetlanei îl vrăjiseră. După aia s-a dus la mine în cameră. După zece minute a revenit încălțat cu saboții mei – știi tu, ăia cu talpă înaltă –, și în rest... în rest... era gol! Svetlana a plecat oripilată! Ieri-dimineață, fix la unsprezece, am intrat la el în cameră. Cearșafurile erau acoperite de revistele alea oribile, știi, pornografiile pe care le cumpără cu zecile de ceva vreme și pe care le ascunde prin dulapuri. Portretul lui Freud, ăla mare, pe care îl agățase deasupra patului, era aruncat pe jos, mototolit. Fereastra era deschisă. Am ieșit pe balcon. L-am găsit pe jos, complet dezbrăcat. Ochii îi ieșeau din orbite. Când m-a văzut, a sărit ca ars. S-a năpustit asupra mea, m-a prins de gât, zgâlțâindu-mă. A urlat: „Cine ești tu?... Vreau s-o văd pe adevărata mea mamă!“ M-a dat de-a rostogolul, m-a luat la palme. A apărut domnul Frözer, vecinul de palier, crede-mă că nu l-aș fi chemat, dar știi, îi mai las cheia, știu eu cum să-l potolesc pe Tete. Știu eu cum să-l iau. Reușesc întotdeauna să-l calmez. Când Tete l-a zărit pe Frözer, și-a descleștat mâinile și s-a aruncat asupra lui. L-a trântit la pământ cu toată forța. L-a snopit în bătaie. Celălalt avea fața plină de sânge. Atunci a sosit poliția, a fost nevoie de trei jandarmi ca să-l țină. Pe urmă... l-au

dus la Burghölzli… Asta e, Albert, acum știi totul.

După o clipă de gândire, îi spune că pleacă imediat spre Zürich.

— Știi, nu ești obligat să vii. Cu siguranță e o simplă criză… Când vei ajunge, deja totul se va fi terminat.

Nu e doar o simplă criză. Va lua primul tren.

— Ne vedem mâine.

Închide. Întâlnește privirea Elsei. Nu reușește să scoată nicio vorbă. Se îndreaptă spre camera sa. Scoate o valijoară de sub pat. Deschide dulapul, alege cu ce să se îmbrace pentru câteva zile și-și îndeasă lucrurile în valiză.

— O să stai mult?

Oare câte zile trebuie să consacri unui asemenea eveniment? Fără îndoială, o viață întreagă.

— Vrei să vin cu tine?

Va înfrunta catastrofa de unul singur. Această dramă este o chestiune personală, care privește cel mai intim resort al vieții sale. Resort care acum se prăbușește.

— Păstrează-ți optimismul.

Ar fi vrut să-i destăinuie o presimțire — spiritul său s-a bazat întotdeauna pe asta. Intuiția i-a adus gloria și Nobelul, mai mult decât mintea lui presupus ascuțită. Presentimentul care îl încearcă astăzi e atât de funest, încât buzele-i nu izbutesc să scoată o vorbă. S-a temut ani de-a rândul și iată că cele mai rele presentimente s-au adeverit.

Ridică receptorul și roagă operatoarea să-i facă legătura cu numărul 13 400 la Berlin. Charlotte Juliusberg ridică receptorul, îl salută, se interesează cum o mai duce cu sănătatea, pe care i-o știe cam șubredă — un atac cardiac fulgerător pe care l-a suferit după moartea mamei sale și un ulcer, urmare a privațiunilor din timpul războiului, îl fac să sufere ca un martir. O liniștește: se simte aproape vindecat.

— Probabil doriți să vorbiți cu soțul meu…

Juliusberg e singurul medic în care are încredere și un vechi prieten. Nu vrea să apeleze la Freud și cu atât mai puțin la duzina de psihanaliști pe care îi cunoaște. Nu crede în psihanaliză, doar în științele exacte. Mă rog, se prea poate ca, pentru cazurile minore, cum ar fi nevroza, psihanaliza să fie de vreun folos. Dar cu siguranță că Eduard nu suferă de nevroză. Să meargă la Viena, pe Berggase, la numărul 19, nu i-ar fi de niciun ajutor.

De-a lungul timpului i-a împărtășit, în câteva rânduri, îngrijorările sale cu privire la Eduard. Crizele din copilărie, stranietatea comportamentului său. Juliusberg nu i-a ascuns niciodată temerile sale. Acum, că lucrurile au scăpat de sub control, ar vrea să știe părerea de specialist a prietenului său.

La celălalt capăt al firului, medicul îl ascultă povestind cele întâmplate, pune câteva întrebări, apoi îi răspunde:

— Albert, ai înțeles că situația este foarte gravă. E greu de pus un diagnostic în acest stadiu al bolii. Ne vom lămuri cât de curând. Pot să-ți spun doar că Burghölzli este locul cel mai indicat. Jung încă mai consultă, iar Minkel e un fost elev de-al lui Bleuler. Eduard e pe mâini bune. Nu este o idee bună să-l aduci cu tine la Berlin. Are nevoie de liniște. Această călătorie obositoare n-ar face decât să agraveze situația. Și apoi, vezi și tu ce se întâmplă în Germania. Să-l aduci acolo ar fi de neconceput. Bolnavii de acest fel sunt foarte sensibili la mediul înconjurător. Eduard internat la Berlin? Imaginează-ți prima pagină a ziarelor: fiul lui Einstein internat într-un azil! Închipuie-ți că ceilalți pacienți află că este acolo. Ca să nu mai vorbesc de îngrijitori. Ești un inamic public, Albert, dușmanul poporului german. Simpla pronunțare a numelui tău stârnește o ură de nestăvilit. Pe Eduard, asta îl va zdruncina și mai tare. Cât despre a-l duce la Viena… mi-ai mărturisit că ai dubii în

privința lui Freud. Și-apoi, între noi fie vorba, Viena sau Berlin nu e totuna? Nu, fiul tău e la adăpost în Elveția. Cât despre speranța unei vindecări rapide, prietene, e inutil să te mint… Putem spera, poate, într-o ameliorare. Va fi un drum lung și dureros… În ceea ce privește tratamentul, în acest moment părerile sunt împărțite. Majoritatea confraților mei neurologi împărtășesc scepticismul tău față de beneficiile ședințelor de analiză. Mărturisesc că și eu gândesc la fel. Unii cred că ar putea da rezultate. Soției lui Joseph Roth părea că i-a mers mai bine o vreme. Știi la fel de bine ca mine că astăzi e mult mai rău. Nu avem la dispoziție mare lucru. Opiu, cloral, ce să mai vorbim… De puțină vreme, la Viena, doctorul Sakel încearcă, în cazurile grave, tratamente cu doze mari de insulină. Aceasta induce o comă de tip terapeutic. Astfel, creierul e lipsit de zahăr. Sakel pretinde că surplusul de glucoză provoacă surescitarea. Tratamentul va reduce starea de agitație a pacientului și poate că va avea efect în cazurile de delir. Eu sunt totuși sceptic. Se dorește obținerea unui șoc hipoglicemic. E vorba despre atrofierea celulelor nervoase. După părerea mea, asta poate face ravagii. Ascultă, cel mai important e să judeci totul prin filtrul tău, să-ți formezi tu însuți o părere despre starea fiului tău... Curaj, Albert! o să ai nevoie.

Merge cu pas nesigur pe un peron al gării din Berlin. Elsa îl ține de braț. Îi vorbește cu acel accent dulce, tărăgănând și rostogolind *r*-ul. „Albertle“, așa îi pronunță numele. De această dată, aceste tonalități languroase, provenind din idiomul din Șvabia lor natală, care i-au mângâiat sufletul de atâtea ori și i-au adus alinare amintindu-i șoaptele melodioase ale copilăriei, nu mai reușesc să-i dea curaj și încredere.

Cu șaisprezece ani în urmă, în august 1914 — în ajunul declarării războiului — pe același peron, o altă femeie, Mileva, îi era alături, șchiopătândă. Băieții lor, Hans-Albert și Eduard,

căruia îi mai spuneau și Tete, în vârstă de zece și, respectiv, patru ani, își țineau mama de mână. Îi conduce până la tren. Atmosfera e glacială. Soțul și soția se despart definitiv.

— Nu vii cu noi? întreabă Eduard.

— Nu, Tete, tatăl tău nu vine cu noi, răspunde Mileva.

— De ce nu vine și tati? spune copilul.

Hans-Albert e tăcut. La vârsta lui, înțelege ce înseamnă divorțul. De acum înainte, tatăl și fiii se vor afla la sute de kilometri distanță. Tata rămâne la Berlin. Hans-Albert și Eduard, împreună cu mama lor, se vor întoarce să trăiască la Zürich.

— Nu-i așa că o să vii repede să ne vezi? mai zice Eduard.

O să vină cu siguranță, cândva.

— Urcă, Tete, trenul stă să plece!

Își ajută fiul cel mic, care urcă cu greu scările trenului. Copilul i se agață de gât. Maică-sa îl ia de sub subsuori. Cei trei intră într-un compartiment. Hans-Albert și Mileva se așază fără să privească afară. Eduard urcă pe banchetă, își lipește fața de geam și strecoară o mână pe fereastră.

— Tete te-așteaptă la Zürich! strigă copilul.

Îi răspunde cu un gest al mâinii. Trenul iese încet din gară. Compartimentul dispare. O clipă rămâne nemișcat, cu privirea fixă ațintită asupra trenului care pleacă.

Tete te-așteaptă la Zürich.

Sunt tot atât de celebru ca tatăl meu. „E“-ul de la ecuație este „E“ de la Eduard.

Eduard = mc².

Vreți să vă spun ce văd în aceste desene? La ce mă duc cu gândul aceste umbre schițate cu cerneală neagră? Aș putea să vă mint, zicând: pe această planșă este chipul mânios al mamei mele; în ailaltă, o pisică mare care îmi vorbește. Numai că eu urăsc minciuna. Cum v-am mai spus, psihologia e domeniul meu predilect. Testele voastre Rorschach nu au secrete pentru mine. Le cunosc dedesubturile. Aș putea foarte ușor să mă dau nebun, ba chiar și invers. Știați că tata l-a întâlnit pe acest Rorschach pe băncile facultății din Zürich? Mie mi-ar plăcea să-l întâlnesc pe profesorul Bleuler, venerabilul fost director al acestui Burghölzli al vostru. Domnul profesor Bleuler se laudă că a descoperit schizofrenia. Aș avea multe să-l învăț.

Nu că vreau să comand, dar nu credeți că ne-am simți mai bine la mine, pe Huttenstrasse numărul 62, etajul trei, pe dreapta? Am putea bea un pahar pe terasă. Mă rog, asta în cazul în care cactușii plantați de mama n-au năpădit tot locul. Tare stranie pasiunea asta pentru cactuși… Ssst, niciun cuvânt! Aude tot ce spun și voi fi pedepsit în camera mea.

De la fereastra mea văd Limmatul șerpuind în roșul înserării. Asta mă liniștește în zilele de mare tensiune nervoasă. Sufăr teribil, iată de ce am necazuri cu studiile medicale. Schopenhauer a scris: „Poți avea tot ce-ți dorești, dacă o dorești

suficient de mult“.

E normal ca de ceva vreme oamenii să mă privească insistent? Pe stradă sunt urmărit. Se poartă cu mine de parcă aș fi cineva. Săptămâna trecută, am plecat să mă plimb până la lac, așa cum fac în fiecare joi. Brutăreasa măturа în fața porții. M-a întrebat ce mai fac, cum o mai duc… Minunat, îi zic. Bărbatu-său, Hanz, vine lângă ea — un om cu mult bun-simț, care face o pâine delicioasă, vă sfătuiesc să treceți pe-acolo neapărat. O întreabă: n-ar trebui chemat un medic? Îi răspund: da’ nu e nevoie, doamna Frankel pare sănătoasă tun. Îmi iau tălpășița, să nu supăr pe nimeni. Cobor strada. Ajungând pe malul lacului, mă sprijin în coate de balustradă. O pereche de lebede se apropie, alunecând pe ape. Femela mă fixează cu ochii ei mari și negri. Fiind timid, îmi cobor privirile. Pe oglinda apei văd căzând picături mari de sânge. Îmi duc mâna la frunte. Palma se face roșie. Îmi trec degetul pe arcada sprâncenelor. Observ o plagă deschisă. Pricep dintr-odată. Acum înțeleg întrebările brutarului și privirea scrutătoare a lebedei. Dar nu-mi dau seama cum de m-am putut răni. De ceva vreme mama ascunde toate cuțitele din bucătărie; vă zic că-și iese din minți. Brusc, mă cuprinde amețeala. Simt că leșin. Mă trezesc pe canapeaua din salon, cu capul bandajat. Mama mă veghează la căpătâi.

V-a plăcut povestirea mea? Astea cu animale au fost mereu preferatele mele. În afară de enigma cu oul și găina. Cine a fost primul? Tata știe asta. Legile universului n-au niciun secret pentru el. Îi studiază originile. Încerc să fac la fel.

Să vă mai vorbesc despre mama? Cu plăcere. De obicei, oamenii nu sunt interesați decât de tata, cum a descoperit el principiile relativității, bla, bla, bla, cunoașteți refrenul sau măcar bănuiți. Toată lumea știe câte ceva despre Einstein. Tipii ca el apar o dată la un secol. Cei ca mine vă umplu sălile de

așteptare.

În afara tatei, eu nu exist. Auziserăți vorbindu-se despre mine înainte să ajung aici? Nu. Nici nu existam. Și ce-am făcut pentru asta? Nimic. N-am putut face nimic. Nu încap doi Einstein în această lume. Sufăr de o tulburare a cultului personalității.

De ce sunt așa pornit contra tatălui meu? Nu știți? Credeam că toată lumea e la curent. Tata ne-a abandonat pe mine, pe fratele meu și pe mama în august 1914, pe un peron din gara Berlinului. Apoi a venit războiul.

A, da, despre mama… V-am spus deja că șchioapătă. Nu poți reduce o persoană la simpla sa formă fizică atunci când posedă facultăți intelectuale superioare. *Kuca ne lezi na zemjli, nego na zeni*. Când mă gândesc la ea, îmi vin în minte cuvinte sârbești. „Casa nu stă pe pământ, ci pe umerii unei femei“, spune proverbul. Cele mai importante lucruri îmi vin de la mama. În sufletul meu, eu sunt slav, mândru de tribul meu și de tradițiile acestuia. Nimic nu-l poate îngenunchea pe-un sârb. Otomanii nu ne-au putut cuceri, noi suntem cei care l-am asasinat pe arhiduce în 1914, suntem gata să pornim o droaie de războaie pentru a ne spăla onoarea. Mama a fost singura fată din promoția sa, admisă la Universitatea Politehnică din Zürich. Vă dați seama ce mândri au fost ai ei! Imaginați-vă ce petrecere a dat bunicul meu, Milos, în sătucul lor din Kac. Ce parcurs va avea! Cu siguranță va face istorie! Mititica Mileva Maric părăsește provincia pentru a merge la Școala Regală din Zagreb. Din păcate, imperiul austro-ungar îi va închide porțile Universității din Praga. Și-atunci micuța șchiopătândă trece frontiera și, iat-o, în noiembrie 1894, la șaptesprezece ani, în fața clădirii Liceului Höhere Töchterschule, cu pantofii cu talonete ortopedice, cu tatăl său ținând-o de mână… Doi ani mai târziu, țărăncuța venită din fundul lumii a fost acceptată la una

dintre cele mai prestigioase universități din Europa, Universitatea Politehnică de la Zürich. Singura fată de la Catedra de fizică și matematică! Din nefericire, farmecul tatălui meu o prinde în mreje. Dacă o asemenea tragedie i s-ar fi întâmplat Mariei Curie, razele X n-ar fi existat.

Mileva Maric și-a sacrificat visurile de mărire pentru a se ocupa de micul Eduard, și-a abandonat studiile, cercetările, ambițiile. Ca să-mi schimbe scutecele. Acesta este adevăratul geniu, adevărata umanitate. Iată ființa a cărei fotografie ar trebui să apară pe prima pagină a ziarelor din lumea întreagă. Faptele bune nu sunt niciodată răsplătite. Doamna Maric? O sfântă! Personalitate de talie mondială, în ciuda handicapului. E bună și nenorocirea la ceva, chiar dacă încă mă întreb ce caut aici. Într-o zi, tata va vrea să studieze și cazul meu. La ce bună o asemenea inteligență, dacă ea nu e pusă în slujba omului? Cel care a descoperit marile principii ale universului nu se poate apleca și asupra emisferei mele drepte?

Trebuie să vă povestesc o istorioară din vremurile bune, pe când trăiam încă toți patru, ca o adevărată familie. Și eu, și fratele meu împărtășeam aceeași corvoadă de a fi copiii răsfățați ai părinților noștri. Dar eu eram ăla micu', deci cel mai bine tratat. De dimineață până seara era o hărmălaie de se zguduia casa. Tuturora ne sărea mușțarul din nimic. La căderea serii, tata își lua paltonul pe umeri. Unde te duci? Să mă întâlnesc cu niște prieteni. Da' ce, noi nu suntem prietenii tăi? Mama se trezea la șase dimineața; tata, la zece. Cum asta înseamnă aproape de prânz, iată un bun motiv de ceartă. Nu trebuie să te încrezi prea tare în părinți pentru că, până la urmă, sunt soț și soție. Mama se plânge de derapajele tatii. Regretă vremurile de altădată. „Altădată" este paradisul pierdut. Zürich. Nu mai există altceva pe lume în afară de Zürichul ei! Nu-i place să locuiască la Praga, dar nici nu vrea să

stăm cu tata, la Berlin. La Praga, nemții controlează totul. La Berlin, ce să mai vorbim... Ce mai încolo și-ncoace, nu-i plac orașele mari. Frumusețea vieții stă în natura umană. Să ne plimbăm prin păduri. Rețeta fericirii n-o poți găsi în cifre.

Într-o zi, o femeie a năvălit la masa noastră. Cea care avea să devină cea de-a doua doamnă Einstein. Dar mama nu se lasă, ține să-și păstreze statutul de Primă Doamnă. Locul pare de invidiat, numai că mama își păzește ograda. E foarte suspicioasă. Femeia bănuită locuiește la Berlin, unde s-a stabilit și tata. Viitoarea a doua nevastă îl cunoaște foarte bine. De fapt, îi e verișoară de gradul al doilea. Nu înțeleg nimic din povestea asta cu gradele. La zero grade ninge. Totul începe de la zero. Dar verișoară de gradul al doilea? La un moment dat, mama a găsit o scrisoare în buzunarul tatii. Păi unde altundeva să caute o femeie geloasă? Scrisoarea era cu ochi și cu sprâncene, dacă e să te iei după mama. Un adulter, o aventură între veri e o chestiune de familie.

Tata a venit de la Berlin pentru a petrece cu noi duminica. Pare mai fericit ca niciodată. Nici nu știu ce o enervează mai mult pe mama: bucuria tatălui meu sau descoperirea scrisorii. A fost dintotdeauna cam nevricoasă. Tata pretinde că îi semăn. L-am moștenit și eu pe ăla care a fost cel mai aproape de mine. Pe vremea aceea trebuie să fi avut vreo cinci ani. Cum de îmi amintesc atât de bine cearta aceea? Dumneavoastră ar trebui să-mi spuneți, doar trecutul ține de domeniul dumneavoastră. Îl revăd pe tata surâzând fără vreun motiv anume. Mama are o privire neagră. Frate-meu e la gimnaziu. Îmi amintesc că mama mi se părea imensă atunci, deși este micuță, nimeni nu poate nega asta. Luam prânzul în liniște. Mama îl țintuiește cu privirea și i-o aruncă: am găsit o scrisoare. Tata nu spune nimic. Una frumoasă, n-am ce zice, nu se lasă mama. Am simțit că ceva nu era în regulă în vocea sa. La cinci ani, percepem mai bine

lucrurile. Tata i-a răspuns că primește des scrisori. Mama îl tot împunge: frumoase! Da — zice el —, unele sunt mai frumoase decât altele. În ciuda faptului că nu sunt decât niște scrisori. Lasă, lasă... — o aud iar pe mama —, cuvintele pot spune multe lucruri, mai ales când sunt bine alese și frazele meșteșugite. Simțeam că în vorbele mamei există un subînțeles, fapt care mă stânjenește. Cuvintele rostite nu păreau să reflecte ceea ce gândea, cu siguranță își dorea ca eu să nu pricep. Această stratagemă a fost un eșec, din moment ce am înțeles că era un subterfugiu. Veți vedea, sunt un tip foarte intuitiv. Tata se miră că mama a citit o scrisoare care nu îi era adresată. O întreabă dacă îl spionează. Acuzația e gravă. N-o poți învinui de așa ceva fără dovezi. Mama îi răspunde că bărbații căsătoriți nu sunt mai presus de lege. Nici chiar fizicienii. „N-am încălcat nicio lege.“ „ Amintește-ți a șaptea poruncă din Vechiul Testament.“ Tata i-o întoarce zicând că în religia sa nu există un Nou Testament; prin urmare, nici unul Vechi. Și chiar dacă timp de secole de catolicism s-a vorbit despre un testament, nu înseamnă că testamentul ăsta există. Nu ajunge să susții sus și tare un lucru ca acesta să capete valoare de adevăr. Și aceste fraze aveau un sens mai adânc... Mama reia atacul: îți amintești ce spune cea de-a șaptea poruncă? Tata îi răspunde râzând că nu are memoria cifrelor. N-ar trebui să râdă în asemenea circumstanțe. Uitându-mă rapid când la unul, când la celălalt, simt că amețesc. Simt o mare nevoie de liniște. Sunt o persoană sensibilă. Mâna mea răstoarnă un pahar, iar acesta se sparge pe pardoseală, făcând un zgomot infernal. Mama țipă la mine și o palmă pleacă în direcția obrazului. Nu sunt vinovat de nimic. Nu e grav, zice tata. Mama adună cioburile: La tine, nimic nu e grav! Nu-i decât un pahar, repetă tata. Ba nu, e mult mai mult de-atât! strigă mama. Nu înțeleg, zice tata. Ba înțelegi foarte bine! spune mama. Singurul lucru pe care el îl înțelege e că nu

se cade să scotocești prin buzunare. Păcat, ai afla multe, constată mama. Sunt lucruri care nu se fac, zice tata. Așa e, aprobă mama. Durerea de cap nu face decât să se agraveze, v-am zis c-așa o să fie. Pe ce drept te bazezi? întreabă tata. Tu vorbești despre lege? Tu, care te culci cu propria ta verișoară?! Nu înțeleg ce vrea să zică mama. Nu te poți culca, mă gândesc, cu verișoara lui. Există legi pentru asta; în fine, împotrivă. Nu sunt sigur, n-am avut niciodată verișoare, nici măcar de gradul întâi. Tata lovește cu pumnul în masă, se ridică, spune în câteva vorbe că totul s-a terminat și atunci… n-o să vă vină să credeți, pentru că pare de-a dreptul imposibil: în clipa aceea, pereții camerei au început să se miște, masa a prins a se deforma, s-a-nmuiat, coatele mi-au alunecat, iar vocea mamei a devenit teribil de puternică: ești un monstru, asta ești! Și s-a transformat dintr-odată în lup. Corpul i s-a acoperit cu blană, în vârful degetelor lungi i-au crescut gheare și brusc – ei bine, da, puteți să nu mă credeți – l-a înghițit pe tata pe nemestecate. Mă credeți, nu-i așa?

3

A trecut o oră de când stă pe-o bancă pe malul lacului. A plecat de-acasă imediat după ce îi telefonase lui Albert, să-i anunțe catastrofa. Nu mai putea rămâne în apartamentul devastat în urma crizei de violență a lui Eduard, din ajun. Are nevoie de liniște. Se uită lung la valuri. I-ar plăcea să se lase legănată de ele, iar amintirea zilei trecute să fie înghițită de ape.

Se gândește la venirea lui Albert. Nu l-a mai văzut de doi ani. De când cu al doilea mariaj, nu mai vine la Zürich. Chiar dacă ura i s-a mai domolit, tot nu reușește să-l ierte. Nici plecarea la Berlin, nici separarea, lungul șir de jigniri, faptul de a o fi înșelat, de a fi fost umilită. La urma urmei, oare legătura lor nu era sortită eșecului încă de la început? Căsătoria a avut loc sub cele mai rele auspicii, fiind văzută ca o mezalianță. Albert i-a smuls binecuvântarea tatălui pe patul de moarte. Maică-sa, Pauline Einstein, a explodat: „Ești pe cale să-ți distrugi viitorul și cariera!... *Dockerl* asta a ta (așa îi zicea el Milevei, în timp ce el era *Johonzerl*-ul ei) n-are ce căuta înt-o familie onorabilă. E și ea tot un cărțoi. Ca tine. Or, ție o femeie îți trebuie… Nu vei fi împlinit treizeci de ani, când ea o să fie o vrăjitoare bătrână“. Mileva era considerată o persoană malefică. Mileva era mai mare decât Albert. Mileva era infirmă. „Dacă rămâne gravidă, ai băgat-o pe mânecă!“ Albert n-a vrut să lase să i se dicteze cum să-și ducă viața. S-au căsătorit în 1904. Zece ani mai târziu, s-au despărțit.

În brațele Elsei, Albert s-a reconciliat cu familia. Elsa nu are

nimic dintr-o vrăjitoare, Elsa nu e de prin străini. Face cu totul parte din familie. E curat verișoara de al doilea grad. Pauline o adora. Lui Einstein, omul care a sfidat legile universului, i s-a iertat trădarea de la douăzeci de ani.

Privirea îi este atrasă de o fetiță care aleargă pe taluz. Copilul alunecă, își pierde echilibrul, cade și își zdrelește un genunchi. Plânge cu lacrimi amare. Maică-sa se năpustește, o acoperă cu sărutări, apoi îi examinează rana, scoate o batistă și o curățâ. Copila încetează să plângă. E doar o zgârietură.

Le privește cum se îndepărtează, mână în mână, până le pierde din vedere.

A avut și ea o fiică – Lieserl – născută la 8 ianuarie 1902. Avea niște superbi ochi negri, minunate pupile întunecate care străluceau în soare și iradiau o bucurie care-ți însenina ziua. Ochii aceștia catifelați o urmăresc fără încetare, întrebând-o, inocenți: „Cum ai putut să faci asta? De ce?“ Această privire o urmărește de mai bine de trei decenii.

Nici trecerea vremii, nici uitarea nu reușesc să-i vindece rana. Nimic nu poate spăla oroarea crimei. Sunt deja treizeci de ani de când se face vinovată de o enormă monstruozitate. Și-a abandonat fiica la scurt timp după naștere.

Ea și Albert nu erau căsătoriți încă. Toate porțile le erau închise. Ea ratase examenul de licență la Politehnică. El fusese concediat de la colegiul privat din Schaffhouse. Nu aveau nici după ce bea apă. La puțin timp după naștere, a lăsat fetița în seama unei doici din Kac, satul său natal. Lieserl avea să moară de scarlatină, câteva luni mai târziu.

Un văl de tăcere acoperă această dispariție. Nu se știe nimic despre asta, nimeni nu trebuie să afle. Nu au destăinuit nimănui. Nu vorbeau nici măcar între ei. Sălășluia în sufletul ei, ca o rană deschisă și tăcută. Nașterea celor doi fii nu a putut-o vindeca. Nimic nu poate domoli o asemenea durere. Nimic nu

poate șterge o asemenea rușine. Lieserl nu mai este, dar umbra ei planează asupra lor.

Hans-Albert și Tete știau despre asta? Copil fiind, Tete spunea uneori lucruri stranii. „Dacă aș fi avut o soră, cum ar fi chemat-o?... Ți-ar fi plăcut să fiu fată?... Dacă aș fi fost fată, m-ai fi iubit la fel de mult?...“ Maică-sa se înfuria pe el: „Îți interzic să vorbești astfel!“ El i-o întorcea: „Spui asta pentru că nu m-ai fi iubit dacă eram fată. Aici nu sunt lăsați în viață decât băieții!“ Tete descifra tăcerea morților.

Lieserl era secretul cel mai bine păzit al legendei Einstein, păstrat mai strașnic decât cel al Templierilor. Niciun registru nu-i va consemna vreodată nașterea. Nimănui nu-i dă prin cap, chiar și azi, în 1930, la treizeci de ani după, că ea și Albert au avut un copil pe care l-au abandonat și că acel copil a murit. Lieserl Einstein a fost ștearsă din amintiri. Pentru Istorie, descendența familiei Einstein numără doar doi băieți. Lieserl a fost înmormântată într-un colț din Serbia cunoscut doar de ei doi și pe care îl vor ține ascuns tot restul vieții. Lieserl este o pată ștearsă de pe suflete.

Nimeni, nici chiar sora ei, Zorka, n-a știut că Mileva născuse alt copil. Nicio biografie a lui Einstein, niciun reportaj despre viața sa, din *Time Magazine* ori *Frankfurter Allgemeine*, nu au menționat acest eveniment. Pe mormânt nu există niciun epitaf. Nicio dovadă scrisă sau gravată în marmură. Au căzut de acord asupra unei vieți în care să nu fie lăsate urme. Prenumele Lieserl nu figurează decât pe patru foi de hârtie. Patru scrisori pe care ea și Albert și le-au trimis la nașterea fetiței.[1] I-a jurat lui Albert că le va da foc. A mințit. N-a putut scăpăra chibritul și aprinde flacăra care avea să înghită foaia de hârtie pentru totdeauna. Aceste patru scrisori sunt singura urmă lăsată de trecerea unui înger.

Și-a abandonat copilul. A mers până la a-i șterge numele din

memoria oamenilor. Oare e demnă să fie mamă? Tragedia de astăzi este, probabil, o pedeapsă a cerului, un supliciu meritat.

---

[1] Existența lui Lieserl a fost descoperită abia în 1985, când a fost publicată corespondența dintre Mileva și Albert Einstein.

Cine v-a trimis să mă spionați fără încetare? Aveți cunoștințe medicale solide? Arătați-mi diplomele! Vă țin curelele? Într-o zi, în loc de starea mea de spirit, vă voi dezvălui esența gândirii mele. Îmi voi deschide inima și vă voi îndesa capul în măruntaiele mele. Ce-o să vă mai luați picioarele la spinare… O să cereți azil. Cei de vârsta mea se plimbă braț la braț de-a lungul străzii Platten. Și eu zac în locul ăsta scârbos, în fața necunoscutului care nu îmi răspunde, căruia nu pare a-i păsa de durerea mea și care îmi dă impresia că vorbesc unui zid.

Dacă ați avea măcar un sâmbure de omenie, văzându-mă cât sufăr, m-ați lua de mână, mi-ați spune să nu mai vorbesc atâta, mi-ați șterge fruntea și m-ați duce din nou acasă.

Aș putea să vă mărturisesc ceva fără să vă șochez? Mai devreme, după ce ați plecat din cameră, a venit cineva. Nu a bătut la ușă, ceea ce ar fi însemnat un minim gest de politețe. Nici nu s-a prezentat. Am citit pe halatul lui că aveam de-a face cu supraveghetorul Heimrat. Trec peste faptul că n-am nevoie să fiu supravegheat. Nu mai sunt de mult școlar. V-am spus: sunt în primul an de medicină, unde sper că voi reveni pentru mai multă vreme. Acest domn mi-a trântit, pe un ton cam nepoliticos pentru un necunoscut: „E ora mesei, scoală-te!“ Nu ne cunoșteam și faptul că mă tutuia mi s-a părut deplasat. M-am uitat la ceas – un cadou de la tata, priviți, e un ceas elvețian, tata nu s-a zgârcit. Vedeți, pe spate este gravat: „Pentru tine, Tete“. „Tete“ este porecla mea, o să revin și la asta. Acele arătau

ora 11 și 15 minute. I-am răspuns domnului pretins supraveghetor că e prea devreme. Acasă mâncăm la douăsprezece fix. Nu douăsprezece fără cinci. Sunt foarte chițibușar în privința programului. În caz contrar, totul se dezechilibrează în mine. La douăsprezece fără un minut nu mi-e foame. La douăsprezece și-un minut îmi chiorăie stomacul. Fiecare cu ceasul său biologic. Așa că îi spun domnului Heimrat ăsta că la noi acasă mâncăm la ora douăsprezece.

— La tine?

— Da, noi mâncăm la ora douăsprezece. Prânzul este ora de masă. Nu mi-e foame înainte de prânz. Așa e la mine acasă.

— Și unde e casa ta?

— Știu foarte bine. Și dumneavoastră la fel.

— Care e adresa?

— Huttenstrasse numărul 62, etajul al treilea, pe dreapta.

— Și atunci ce cauți aici, departe de casă?

— Nu știu.

— Ce faci aici?

— Nu știu.

— Gândește-te, Eduard. Sunt sigur că știi.

— Nu.

— Te-ai rătăcit?

— Nu.

— Cunoști locurile?

— Nu.

— Te-au forțat să vii aici?

— Așa cred.

— De ce ai fost forțat?

— Probabil că am fost neascultător.

— Atunci de ce nu vrei să fii ascultător?

— Doar că nu vreau să mănânc.

— Și dacă-ți ordon?

— Nu pot fi obligat să mănânc, pentru că nu pot să mănânc.

— Atunci va trebui să aplicăm regulamentul.

— De asta sunt aici.

În timp ce rostea aceste cuvinte, supraveghetorul Heimrat a început să se schimbe la față și să clipească des. Au început să-i crească sprâncenele. Gura i s-a scâlciat. Nasul i s-a alungit. A crescut dintr-odată, cum se întâmplă la adolescență. S-a înălțat cu un cap. Mă încerca o tulburare profundă. Aveam palpitații. Îmi țiuiau urechile. Râuri de sudoare îmi curgeau pe frunte. Picioarele mi s-au înmuiat. Dintr-odată, mâna mea dreaptă a rămas fără un deget. M-am lăsat pe vine, încercând să-l găsesc. „Ridică-te!“ mi-a ordonat Heimrat. Trebuia să-mi găsesc degetul. Am nevoie de mâna mea întreagă pentru a cânta la pian, dar și pentru a mânca. Orice gest obișnuit cere completă integritate.

— Ridică-te!, a urlat Heimrat.

Ceva mă împiedica să-i dau ascultare. Nu era numai din cauza degetului de care, la urma urmei, m-aș fi putut lipsi. Se poate trăi și cu patru degete. Thomas Flubert, un coleg din liceu, își tăiase o mână, dar se descurca și cu trei. Nici că era cineva mai fericit decât Thomas Flubert. O forță de nestăvilit m-a făcut să cad la pământ. M-am târât la picioarele supraveghetorului, care a început să strige: „Ascultă ce-ți spun! Ridică-te!“ Am rămas țintuit pe podea. Marmura era curată, locul e întreținut impecabil, n-am ce zice din acest punct de vedere. Mi-am zărit degetul la un metru în fața mea, chiar în spatele lui Heimrat. Dacă dădea un pas înapoi, îl strivea sub talpă. Am găsit forța de a întinde mâna stângă. În momentul în care eram pe punctul de a pune mâna pe deget, am simțit cum niște brațe puternice mă ridică de jos. Erau doi bărbați, ajutoarele lui Heimrat, despre care am aflat că îi cheamă Gründ și Forlich.

— Aici trebuie să stai drept! îmi comandă cel care se numea Gründ.

— Drept cine te crezi, de-ți închipui că ești mai presus de lege, întreabă pretinsul Forlich, ca să nesocotești regulamentul și pe supraveghetorul Heimrat?

— Crezi că ți se permite totul pur și simplu pentru că te numești Einstein? a adăugat Gründ.

Nu mă gândeam decât la degetul meu. Mi-am amintit totuși că lui Thomas Flubert nu îi era tocmai ușor. Avea întotdeauna nevoie de ajutor pentru a-și tăia bucata de carne, chiar dacă la cantina liceului nu primeam carne în fiecare zi. Ar fi multe de spus despre mâncarea de acolo, sper ca bucătăria de aici să fie ceva mai bună.

— Einstein, aici nu se fac favoritisme! a izbucnit Heimrat. Nimeni nu e mai presus de lege și, mai ales, un băiatu' lu' tata, așa ca tine!... Haideți, le-a ordonat asistenților săi, băgați-l în asta!

Iată de ce mă găsiți împopoțonat astfel, în idioțenia asta care mă strânge, împiedicându-mă să fac cel mai mic gest, care îmi încorsetează încheieturile și mă strânge de gât.

4

Este singur în compartiment. Călătorește de mai bine de patru ore. Prin depresiuni își mai face apariția câte un văl de ceață, pe care vântul rece de la munte îl împrăștie din când în când.

Din timp în timp, lacrimi tăcute îi curg pe obraji. Alteori, izbucnește în hohote de plâns.

A pus piciorul pe peroanele tuturor gărilor din Europa, a bătut în lung și-n lat bulevardele din Tokio, a luat la pas strâmtele stradele ale Ierusalimului, a traversat Canalul Panama. A dat mâna cu președintele Statelor Unite și cu împăratul Japoniei, a fost primit de arhiepiscopul de Canterbury, nerăbdător să afle dacă descoperirile sale pun în cauză existența lui Dumnezeu. A fost aclamat la Shanghai, primit ca un erou pe Fifth Avenue. Lumea întreagă l-a ovaționat. Când se așeza din nou la biroul de acasă, amintirea acestor călătorii îl purta mai departe, spre universuri prin care omul nu a pus niciodată piciorul, explorând cu gândul noi lumi ivite din praf de stele, navigând spre miezul planetelor, traversând spații fără sfârșit, forțând limitele înțelegerii umane. Defrișa insulițe de particule elementare, măsura expansiunea Universului, crezând că ghicise existența stelelor pitice ori a giganticelor găuri negre. Refăcea drumul spre izvorul creației, cu miliarde de ani în urmă, scotocind întru întrezărirea luminii, încercând să se apropie de primele începuturi, înainte de momentul în care cineva rostise: „Să fie lumină“. Ochii săi cercetau infinitezimalul, privirea îi scruta imensitatea absolută.

În singurătatea camerei sale, a inventat o nouă eră, eliberată de timp și stăpânită de materie. A adus legile fizicii la un numitor comun, dând o nouă definiție luminii. Lumina este deopotrivă undă și corpuscul. A dat timpului o altă definiție. Timpul se scurge mai lent la nivelul mării decât la altitudine. O altă explicație materiei: ca fiind curbura spațiu-timp. A făcut cunoscut negânditul: undele gravitaționale există! La adresa lui s-au folosit superlativele cele mai nebunești. A făcut obiectul celor mai aprinse controverse. A fost deopotrivă glorificat, adulat, urât. Este geniul secolului, un Cristofor Columb al timpurilor moderne sau încarnarea diavolului. Dar astăzi e doar un om singur, mergând la întâlnirea cu propria-i nenorocire.

Trenul trece pe lângă un șir de sate. Este aproape de Leipzig. Lacrimile i-au secat, ochii i s-au uscat.

Cursul vieții obișnuite a fost întrerupt. Viața lui Eduard și a creierului său, propria-i viață, cea a Milevei și a lui Hans-Albert. Trăia cu iluzia că e stăpânul evenimentelor. Era convins că soarta umanității depindea de descoperirile sale. Crezuse că dezlegase cele mai mari enigme. O muscă intrată în compartiment s-a lovit de geam, învârtindu-se în cerc deasupra scaunului din față. Destinul său plutește de acum la fel de jos precum această muscă.

Trenul se oprește în gara din Leipzig. Vede urcând un grup aparținând Cămășilor Brune. Zgomotul de bocanci și de pumni în ferestre răsună pe coridor. Trec prin dreptul compartimentului fără să îl vadă.

Trenul se pune din nou în mișcare. Locomotiva lasă în urmă o dâră neagră de fum.

Se întreabă dacă nu cumva a făcut o greșeală care provocase tot acest dezastru. Ce oare din comportamentul său a dus la prăbușirea creierului propriului fiu? Poate un gest, ori

vorbele sale, să fi produs ireparabilul? Sau poate totul e trasat dinainte, înscris în gene? Cu siguranță, destinul ține de hazard.

A crezut în inteligibilitatea arhitecturii lumii. Nu-și poate imagina un dumnezeu care să răsplătească ori să pedepsească propria creație. Întotdeauna i s-a părut că rațiunea este cea care guvernează legile firii și tocmai rațiunea n-o mai regăsește în fiul său.

Obișnuia să spună: „Pot să-mi dau seama de adevărata fire a omului ghidându-mă după o singură regulă: în ce măsură și cu ce scop s-a eliberat omul de eul său“. Or, iată mintea lui Eduard privată de orice obstacol, lipsită de limite.

Tot el zicea: „Dumnezeu face din noi muritori fără de moarte, creând, cu ajutorul Lui, opere care ne vor supraviețui“. Acum își vede posteritatea năruindu-se.

De-o parte și de alta a căii ferate defilează frunzișul pădurii. Trenul se avântă în desișul întunecat. Razele se strecoară printre frunze. I se pare că zărește în depărtare silueta unui cerb trecând printre copaci. Gândul îi fuge la plimbările sale cu Eduard, la marginea Zürichului. Lipseau de acasă zile-ntregi. Hălăduiau prin Zürichberg, se abăteau pe Hörnli, urcau Lägernul. Hoinăreau printre ferigile înalte, numai ei doi, ținându-se de mână, până la căderea nopții. Treceau pe sub arțari și castani cu ale lor frunze strălucinde. Îi dezvăluie numele tuturor copacilor și păsărilor. Copilul îi soarbe cuvintele. Cu toate că știe deja totul. Tete e foarte deștept. Băiatul îl corectează când Einstein pronunță numele unui rozător sau al unei flori de pădure. Numai că, uneori, brusc, se retrage în sine. E absent. Tace. Fredonează o numărătoare numai de el știută. Spune cuvinte scoase din context. Discursul e dezarticulat. În fond, s-ar putea să-i semene. El însuși a fost un copil diferit de toți ceilalți, singuratic, irascibil. I se spunea „Ursul“. Crizele lui de furie îi aduceau la disperare pe cei din

jur. Din păcate, tipul de stranietate pe care îl ghicește la Eduard pare a fi cu totul altceva. Nu-i pare ceva ereditar. Un surâs care nu se potrivește stării de tristețe. O gelozie de nestăvilit și lipsită de motivație. Și, din când în când, o ruptură brutală cu lumea din jur.

Se întreabă dacă nu cumva despărțirea de Mileva accentuase tulburarea psihică. Distanța dintre el și fiii săi, golul care s-a săpat între el și fosta soție să fi înlesnit pornirea pe drumul decăderii? Ba chiar valurile de ură în care s-au scăldat unul împotriva celuilalt. Nu! Copiii ai căror părinți divorțează nu sfârșesc într-un azil. Cât despre urmașii pretinselor genii, cine poate ști cum vor evolua? Ceea ce știe sigur este că Mileva e cuprinsă de lungi perioade de disperare. Singura tară ereditară dovedită este mătușa Zorka.

Dar nu dorește să-și acuze nici soția, nici mătușa. Și nici pe sine. Nu are de gând să facă inventarul greșelilor săvârșite și nici să deschidă o anchetă. Trecutul va rămâne îngropat pentru totdeauna. Nu se va întoarce în copilărie, căci nu se așteaptă să găsească acolo vreun adevăr ținând de fatalitate. Nu va înființa niciun tribunal în forul său interior. Pentru că nu are nimic de mărturisit. Nu planează niciun blestem. Nicio greșeală comisă, niciun act blamabil. Nu este nimic de înțeles acolo. A încerca să explici înseamnă a jigni suferința, a insulta această durere imensă, viața unui biet amărât, care se pare că tocmai a început, aceste timpuri tulburi, de suferință și durere, în care s-a prăbușit existența lui Eduard, această lume în afara lumii. Nici vorbă de explicație, refugiu ori consolare, salvare prin fugă, leac al dramei ori cheie care să dezlege misterul. Nu poți pătrunde jocul umbrelor. Nu-i rămâne decât să cântărească din privire întinderea nefericirii la fel cum vede defilând sub ochii săi pădurile în noaptea fără sfârșit.

Trenul încetinește. Ajunge în gară. Un bărbat intră în

compartiment și se așază pe scaunul din fața lui. Scoate o carte din servietă și se pune pe citit.

În stația următoare, îi face semn pe geam unei femei de pe peron, care poartă în brațe un copilaș adormit. Dă să iasă, se întoarce și-l întreabă cu un surâs cordial:

— Domnule Einstein, aveți copii?... A, doi băieți! Trebuie că sunteți foarte mândru de ei!

E din nou singur. Îi vine în minte imaginea azilului Burghölzli. Revede clădirea impunătoare. Locul îi este atât de familiar. A fost acolo de atâtea ori, la începutul secolului, pe când era student la Politehnică. În cadrul studiului științelor umane se preda un curs de psihologie, ținut de cei mai mari profesori ai clinicii. Ce feste îi poate juca unui om destinul... Ce se mai distrează Dumnezeu, dacă un asemenea Dumnezeu există. Ce zaruri să fi fost aruncate și cu ce scop? Zarurile au căzut din nou acolo, în acel loc năucitor. A fost la Burghölzli pe când avea douăzeci de ani. Vârsta de azi a fiului său. Tată și fiu, la aceeași etate, la treizeci de ani distanță, în același loc blestemat.

Se vede la douăzeci de ani, student la Universitatea Politehnică din Zürich, parcurgând aleile de la Burghölzli până în locul unde se țineau cursurile de știință. Se plimba prin grădină. Nu era singur. Alături de el se găseau Marcel Grossman și prietenul său, Besso. Și în urma lor, acea tânără a cărei voce, tandrețe și prezență îi plăceau atât de mult, și căreia îi auzea pasul scrâșnind pe pietriș. Micul grup de studenți a fost primit într-o sală special amenajată, departe de corabia nebunilor. Prietenii săi aveau obiceiul de a lăsa liber locul din dreapta lui. Acolo se așeza Mileva. Studenții comentau împreună cursurile, făcând schimb de păreri. Obiectul de studiu îi pasiona. Mileva se plictisea.

Predau acolo psihiatri eminenți, universitari de renume,

medici primari recunoscuți. Eugen Bleuler, directorul clinicii Burghölzli, Rorschach și Jung. Auguste Forel, doctor *honoris causa* al Universității din Zürich, își împărtășea teoriile asupra eugenismului și a sterilizării forțate a bolnavilor mintal. Eugen Bleuler tocmai dezvolta ceea ce avea să devină descoperirea sa capitală. O adevărată revoluție a științei sufletelor. De acum înainte, nu va mai fi vorba despre demență precoce. Eu, profesorul Bleuler, am inventat termenul „schizofrenie“. Einstein, tu ce zici despre asta?

Încetul cu încetul, peisajul se schimbă. Munții încep să ia locul câmpiilor întinse și dealurilor. Trenul străbate tuneluri parcă fără capăt și din când în când trece pe marginea unor prăpăstii. Zăpada acoperă înălțimile. O tristețe imensă plutește de-a lungul căii ferate. Ațipește.

Avea să doarmă prost. Trenul a trecut frontiera și iată-l intrând în gara din Zürich. Se ridică, își ia valiza și iese din compartiment. Coboară din vagon, traversează gara și urcă într-un taxi. Îi spune șoferului unde vrea să ajungă. Mașina parcurge orașul. Ziua stă să înceapă. Din mașină, vede în depărtare imensa clădire spre care se îndreaptă. Îi spune șoferului să oprească. Simte nevoia să meargă un pic pe jos. Plătește și coboară. Apucă pe drumul care duce la Burghölzli.

Ajuns în fața clădirii, sună la soneria de la intrarea principală. Un bărbat în cămașă albă îi deschide, îl recunoaște, îi zâmbește, îl salută și îl invită să îl urmeze. Se îndreaptă spre grădină.

— Domnule profesor Einstein, spune infirmierul, aș putea să vă cer un autograf? Știți, e o bucurie pentru noi să-l găzduim pe fiul dumneavoastră. În fine, dacă mă pot exprima astfel. Mama îmi spune adesea că, pe timpurile când lucra ca ospătăriță la Terrasse, v-a luat comanda pentru prânz. Pe atunci, nu îndrăznea să vă vorbească. Și iată că acum eu sunt

cel care îi aduce mâncarea fiului dumneavoastră.

Pătrund în clădire. Pașii răsună pe coridoarele de marmură. Îl urmează pe infirmier în vestibul. Pe măsură ce străbat culoarele, apar din ce în ce mai mulți oameni. Unii vorbesc între ei. Alții stau tăcuți, cu privirea fixă.

— E ora plimbării, explică infirmierul. Dar ei preferă să rămână înăuntru. Se tem de furtuni.

Aude strigându-se în spatele său: „Einstein! Einstein!“ Se întoarce. Un necunoscut se postează în fața sa, afișând un surâs batjocoritor.

— Vă rog să mă iertați, explică, v-am confundat cu altcineva.

Merg mai departe și ajung înt-un culoar mai îngust, cu mai multe uși.

— Să nu vă tulburați văzându-vă fiul, spune infirmierul. Știți, s-a comportat într-un mod foarte violent.

Se opresc în fața unei uși. Infirmierul scoate din buzunar un mănunchi de chei, alege una, o bagă în broască, răsucește de două ori și deschide. O lumină puternică inundă încăperea. O saltea este pusă pe un pat de fier. Eduard stă așezat turcește într-un colț, nemișcat, cu capul aplecat, privind în gol. Poartă o cămașă de forță.

Partea a doua

HUTTENSTRASSE, NUMĂRUL 62

1

S-au scurs trei ani de la acea zi funestă. De atunci se simte prăbușită, slăbită, distrusă. În acea primăvară a lui 1933 a devenit o femeie fără vârstă, căruntă, copleșită de oboseală, cu nervii la pământ.

Viața i-a fost dată peste cap. Totul a devenit confuz, întunecat. Noul său univers se reduce la drumurile pe care le face la Burghölzli. Lunile se scurg în ritmul internărilor și externărilor. Îl așteaptă pe Eduard la poarta sanatoriului și îl conduce acasă. Câteva săptămâni mai târziu, un acces de demență îl readuce între aceste ziduri.

Preferă să nu mai țină contul spitalizărilor. Nici nu-i mai întreabă pe medici asupra posibilelor beneficii ale metodei de tratament. Nu mai pune întrebări. Doar contemplă suferința din ochii fiului său. Eduard a încercat să se sinucidă de două ori. Iar ea nu face decât să-i întovărășească nebunia, intrând în cârdășie cu moartea.

În fiecare dimineață, când se trezește, se întreabă ce îi rezervă ziua. Se conduce după starea de spirit a lui Eduard ca un câine în lesă. Uneori are impresia că și-a adus stăpânul pe drumul cel bun. În cea mai mare parte a timpului, se lasă în voia sorții. Își duce viața după bunul-plac al răului, care-i face gândurile să hoinărească fără țintă.

Nu mai iese la plimbare pe malul Limmatului. Nu mai hoinărește pe bulevarde, căscând gura la vitrine. Nici cerul nu-l mai privește. Nu se mai uită în oglindă. Nu contează cum e

vremea. Nimic din ce nu are legătură cu Eduard nu mai contează. Viața ei se reduce la aceste șase litere.

Nici nu cârtește. Nu se plânge niciodată. Nici nu există cuvinte care să-i descrie calvarul. Îi lipsesc chiar gândurile care le-ar putea naște. Preferă să-și păstreze cuvintele și gândurile, dedicând fiului său fiecare clipă, fiecare cuvânt, mărunțiș și bancnote întregi cu totul, fiecare oră ori secundă la fel. Timpul său este de-acum sfânt și nu vrea să-l piardă. Tot ce se găsește în afara universului lui Eduard e doar o imensă pustietate.

Camera lui este adevăratul centru al universului, iar creierul său, stăpânul lumii.

Anotimpurile au dispărut. Nu va mai exista minunata lună mai în acest an 1933. Atunci când Eduard va dormi o noapte-ntreagă, înseamnă că a venit primăvara. Iarna sosește odată cu sirena ambulanței care așteaptă în fața casei.

Și dacă i-ar da prin gând să părăsească această închisoare a vieții ei, un strigăt ori o tăcere prea lungă ar opri-o, condamnând-o la reîntoarcere.

I se mai întâmplă să aibă și câte-o clipă de liniște. Nimic agravant. Scurt moment de ușurare. Nu îndrăznește să spere că va dura mult. Atunci își împreunează mâinile și se roagă Domnului, în tăcere. Rugăciunea nu-i este niciodată ascultată.

Un infirmier pe care îl cheamă Dieter îl supraveghează pe Eduard din acea zi de martie a lui 1932, când a trebuit să lipsească de acasă mai bine de o oră și și-a găsit fiul scăldându-se în propriul sânge, cu încheietura tăiată.

Dieter îl păzește zi și noapte. Doarme în salon. Se întâmplă ca Eduard să nu vrea să lase deschisă ușa camerei sale și-atunci Dieter duce muncă de lămurire ore-ntregi. Am dreptul la intimitate! strigă Eduard. Am și eu dreptul la intimitate, ca oricine, și nu vreau să mă simt amenințat de altcineva. Orice ființă umană are drepturi. Eduard are dreptul la o ușă închisă.

A se vedea Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului. Nimeni nu poate fi obligat să trăiască sub pecetea constrângerii. A ține ușa deschisă este contrar demnității mele umane. Dieter va obosi înaintea lui Eduard. Eduard are puteri magice. Eduard deține o forță infinită. Tu nu ești decât un infirmier prăpădit. Aș fi putut ajunge un doctor celebru. Deci n-ai putea trece peste recomandările mele. Nimeni nu trasează destinul lui Eduard.

De una singură, nu mai putea răzbi.

Dieter o costă o avere. Șederile repetate la Burghölzli o ruinează. Banii pe care îi trimite lunar fostul soț abia ajung. Există, desigur, suma primită pentru Premiul Nobel. Albert și-a ținut promisiunea de a-i ceda cele 80 000 de coroane cuvenite laureatului. Banii au fost împărțiți în două. 40 000 au fost alocați cumpărării a două apartamente. Restul banilor au fost depuși în bancă. Suma aceasta, depusă cu clauză, s-a evaporat în timpul crizei din ’29. Astăzi, Mileva dă lecții particulare de matematică și pian. Dacă va fi nevoie, va face și menajul. Speră doar s-o țină șalele. Asta e singura ei speranță: că o vor ține puterile, că va rezista.

L-a somat pe fostul soț să-i mai dea niște bani. Numai că naziștii i-au confiscat toate bunurile, i-au golit conturile, i-au luat casa din Caputh, apartamentul din Berlin. Albert va părăsi Europa ruinat. Pentru el a venit timpul exilului. De când Hitler a preluat puterea, este considerat dușmanul declarat al regimului. Va merge să trăiască în America. A sosit clipa marii călătorii. S-au înțeles să vină să-și ia la revedere de la fiul său. Mileva nu așteaptă nimic de la această întrevedere. Știe că nu vine pentru ea. Lui îi este indiferent dacă o vede sau nu. Albert are acum alte preocupări. Gestapoul este pe urmele sale.

Mileva speră ca măcar cu Eduard lucrurile să meargă mai bine. Crede că reîntâlnirile nu aduc nimic bun. Despărțirile îi repugnă.

Dacă e să dau crezare anumitor autorități, tot ce văd în jurul meu este lipsit de realitate. Dar oamenii care fac asemenea afirmații există cu adevărat? Nu sunt oare doar marionete ale spiritului meu așa-zis bolnav? Dar dacă sunt singur în univers? Și dacă toate percepțiile mele nu sunt decât halucinații, atunci poate că universul însuși nu există? Poate că și eu sunt doar produsul imaginației mele…

După trei ani, mă simt la Burghölzli ca peștele în apă. Vin și plec de parcă m-aș duce la moară. Săptămâna trecută am avut norocul de a-l reîntâlni pe doctorul Jung, care lucrează de când se știe cu pacienți ca mine. Omul acesta are ochi blânzi. Dintr-o singură privire pare a-ți înțelege și pătrunde întregul suflet. Cum a aflat cine sunt, a venit să stea de vorbă cu mine. Cu delicatețe, nu a făcut aluzie la numele meu. Era doar îngrijorat de sănătatea mea. S-a interesat dacă sunt bine tratat. I-am răspuns că totul merge spre bine, mai puțin supărătoarele urlete de lup, despre care mi-a spus că va anunța direcțiunea. Bunătatea îl face pe om.

La întoarcerea acasă, îl regăsesc pe Dieter. Mi-e ca un frate, doar că el e plătit să-mi stea alături, spre deosebire de Hans-Albert, pe care îl văd din ce în ce mai rar. Hans-Albert e acum căsătorit. O plac foarte mult pe soția lui, Frieda. A născut un băiat, așa că am devenit unchi. Este o responsabilitate în plus pe umerii mei, chiar dacă eu n-o simt, dacă stăm bine să ne gândim. Dar eu nu sunt vrednic de o asemenea sarcină. Frieda

seamănă un pic cu mama când era tânără. Cel puțin așa reiese din spusele ei, pentru că eu nu am cunoscut-o pe-atunci sau, mă rog, eram prea mic pentru a pricepe așa ceva. Frieda este din nou însărcinată. Dacă va fi băiat, va fi al doilea după Bernhard, primul meu nepot. Mă voi ocupa de el pe cât posibil, chiar dacă sunt foarte prins de propriile-mi gânduri.

Dieter, infirmierul meu personal, mă urmează peste tot ca o umbră. Este însărcinat să aibă grijă de mine. Dar eu nu înțeleg unde este pericolul. Într-o zi am reușit să-i înșel vigilența. Subit, am avut certitudinea că pot să zbor. Este o senzație de atotputernicie pe care cu siguranță nimeni înaintea mea nu a mai resimțit-o. Brațele mi se transformaseră în aripi. Cerul mă chema. Am știut că pot survola orașul de la mică înălțime, aterizând apoi pe lac. Oamenii ca mine resimt altfel lucrurile. Nimeni nu ne poate înțelege. M-am strecurat pe balcon. Am încălecat balustrada. Aveam să împlinesc ceva ce nimeni înaintea mea nu mai îndrăznise. Ceva ce nici măcar tata nu va putea face. Voi fi primul om care reușește să zboare, Eduard Einstein, pe scurt. Am privit drept în față. Cerurile îmi deschideau brațele. Mă simțeam ușor ca fulgul. Dintr-odată, am simțit o greutate atârnând de piciorul stâng. Ceva mă trăgea în jos, împiedicându-mă să-mi împlinesc destinul glorios. Acela de a-mi înscrie numele în Istorie. În loc de asta, visul meu este cel care și-a luat zborul.

Iată de ce încă n-am mărturisit nimănui că pot merge pe apă. N-aș vrea să stârnesc gelozii. Pe-aici lumea nu e prea binevoitoare. Îmi aduc aminte când, copil fiind, am învățat să înot. Tata stătea pe marginea lacului. Îi aud și acum uralele când am făcut primele mișcări de braț. Ce mai ispravă!

În realitate, văd că nu vă interesează decât ce are legătură cu tatăl meu. Dintotdeauna m-a strigat Tete. În realitate, este Tede, iar asta înseamnă „copil“ în limba noastră sârbă, cea

vorbită de mama: limba mea maternă. Fratele meu nu reușea să-l pronunțe pe „D“ și spunea Tete, în loc de Tede. Toată lumea râdea de defectul lui de pronunție. Și așa a rămas. Tete.

Îl aud și acum pe tata pronunțând cele două silabe. Sunt din nou băiețandrul de pe malul lacului din Zürich. Mergem în familie, toți patru, tata și cu mine în față, mână în mână. Tati îmi arată ambarcațiunile care plutesc, unele după altele, pe ape. Tati adoră velierele.

— Într-o zi vom rătăci pe valuri. Cât de curând, îndată ce mai crești puțin.

— Doar tu și cu mine, tati?

— Da, tu și cu mine vom traversa lacul, vom înfrunta furtuna, cu vântul în față. Doar știi că sunt furtuni chiar și pe cel mai liniștit dintre lacuri.

— O să mă lași la cârmă, tati?

— Bineînțeles. Tu vei fi căpitanul, iar eu matelotul.

— Căpitanul Tete?

— La ordinele voastre, căpitane!

În spatele nostru, mama merge mai încet. Hans-Albert o ține de mână. Da, frățioare, în amintirile din copilărie ești acolo, aproape de mine. Mergi alături de mama. Acum de ce nu mai vii? Am crescut amândoi. Suntem bărbați. M-am schimbat, ai să vezi. Acum putem să ne înțelegem mai bine. Această plimbare este o amintire exactă, imuabilă. Acele timpuri au existat cu adevărat. Tete a cunoscut bucuria acestei vieți. Are patru sau cinci ani, așa reiese din fotografii. Tete aleargă acum în fața tatălui său, apoi dă ture în jurul lui și Einstein se sufocă de râs. Oprește-te, Tete, zice râzând în hohote, mă faci să râd, aud vocea tatălui meu, nu este o halucinație, știu cum sunt acestea, chiar dacă uneori nu pot face bine diferența dintre vis și realitate, halucinațiile sunt arareori vesele, sunt clipe înspăimântătoare, care mă zdrobesc. Și numai așa pot să-mi

dau seama mai apoi că a fost vorba despre halucinație: în acele momente sunt luat drept nebun și nu sunt crezut. Sufăr de două ori mai mult. Furtuna asta va lua vreodată sfârșit? Din fericire, am amintiri frumoase.

De când tot frecventez locul acesta, trebuie că am bătut recordul de prezență al mătușii Zorka la Burghölzli. Nu o cunoașteți pe Zorka? Ia informați-vă! Sora cea mare a mamei, domnișoara Zorka Maric, a petrecut multă vreme chiar aici, la Burghölzli, în pavilionul femeilor. Am venit de mai multe ori s-o văd, iată de ce locurile îmi sunt atât de familiare și, vă pot încredința de asta, destul de plăcute. Bineînțeles, eu sunt doar în trecere, spre deosebire de dumneavoastră care v-ați cam eternizat pe-aici.

Mătușă-mea a venit să șadă aici la mijlocul anilor ’20, data trebuie să figureze în registre, dar parc-a fost ieri. De ceva vreme am început să pierd noțiunea timpului. Totul se încâlcește în mintea mea. Credeți că mă puteți ajuta ca totul să-mi devină mai limpede? Iar dacă ați putea face să înceteze și zgomotul din urechile mele, v-aș fi recunoscător. Bâzâitul ăsta devine sâcâitor. Totuși, să știți că sunt rezistent la durere. Luna trecută mi-am tăiat venele și nu m-am simțit nici prea-prea, nici foarte-foarte. Dar mama era într-o asemenea stare, încât am jurat să nu mai repet gestul. M-am ținut de cuvânt. Vorba e vorbă, chiar dacă suntem mai mulți care ne exprimăm prin gura mea.

Mătușa Zorka stătea în camera 125, număr ușor de reținut, ceea ce nu se poate spune despre 259. I-a fost bine aici. Se plângea, totuși, că a purtat prea des cămașa de forță. Sper că până la urmă o să încetați să mai folosiți asemenea practici. În caz contrar, mă voi plânge organelor în drept. Tata cunoaște multă lume.

În rest, a fost încântată de ședere. S-a întors complet

schimbată. Era de-un calm de nerecunoscut.

Dacă lăsăm deoparte ușoara înclinație către fabulație — pe care o regăsim la atâția oameni —, habar nu am ce i se reproșa mătușii Zorka. Aici am cunoscut adevărate momente de bucurie. Stăm la taifas, punem lumea la cale. Mătușa Zorka detesta întregul pământ, dar mai ales pe nemți, pe care îi învinovățea de dispariția fratelui ei, unchiul Milos, înrolat în armata austro-ungară imperială și căzut prizonier pe frontul rusesc.

Toate astea aparțin trecutului. Mătușa Zorka s-a reîntors la Novi Sad. Trăiește singură, în compania a cincisprezece pisici, și hrănindu-se doar cu Kipfel, dacă vă plac fursecurile. Mama nu îmi dă voie să o vizitez. Pentru ce sunt pedepsit?

2

A părăsit Berlinul pentru totdeauna. Va petrece noaptea de 4 spre 5 mai la Zürich. Merge să își ia la revedere de la fiul său înainte de a se îmbarca pentru America.

Și-a predat pașaportul. Nu va mai fi cetățean german. Fără securea amenințării deasupra capului. Nu va mai auzi nicicând urlete asasine. Și-a dat demisia din Academia Prusacă. De trei luni, de când Hitler este la putere, toate drepturile civile au fost desființate. Persecuțiile împotriva evreilor s-au întețit. Au fost închiși la Dachau cu miile. Cunoaște foarte bine Dacha-ul. În copilărie, când familia sa locuia la München, mergeau adesea la plimbare duminica, prin pădurea din apropiere. Și la Germering, și la Starnberg. Nu va mai merge niciodată în pădure duminica.

Goebbels a pus un premiu pe capul său. Este numărul unu pe lista neagră a personalităților ce trebuie răpuse. Înaintea lui Thomas Mann, Joseph Roth, Ernst Weiss, Walter Benjamin, Alfred Döblin, Arthur Kern. S-au pus în joc cinci milioane de mărci. Luna trecută, în partea belgiană, unde locuiește temporar, doi membri ai Gestapoului au fost arestați în apropierea casei sale.

Prietenul său Michele Besso i-a zis: „Tu și Eduard împărtășiți aceeași soartă. Cineva vă urmărește ca o umbră“.

În ce stare de spirit îl va găsi pe Tete? Ce dispoziție va avea băiatul față de el? Ultimele scrisori ale băiatului poartă amprenta unei furii extreme. Fiul dovedește față de tatăl său o

ură nemărginită. În ce măsură trebuie să-i ia cuvintele ca atare? Care e realitatea și care partea de nebunie?

Prietenul său Michele Besso, care trăiește la Berna, înlesnește păstrarea legăturii dintre el și Teddy. Michele i-a purtat întotdeauna o afecțiune aparte mezinului său. Îl vizitează regulat pe Eduard la Zürich, încunoștințându-l, prin scrisori, despre starea fiului său. Corespondența lor durează deja de douăzeci de ani și ar putea umple lăzi întregi. Michele i-a dedicat, în 1905, articolul asupra teoriei relativității. Michele este primul care a citit formula $E=mc^2$. El este cel care l-a încredințat că da, hotărât lucru, intuiția nu îl înșela: măruntul funcționar de clasă inferioară al Oficiului de Brevete din Berna va revoluționa fizica mondială. Epistolele lor vorbesc cu precădere despre fizică și matematică. De trei ani încoace însă, scrisorile lui Michele sunt pline de reproșuri. De ce nu vine să-l vadă mai des pe Tete? De ce nu-l ia cu el, în America? Băiatul are nevoie de tatăl său. De cele mai multe ori nu răspunde, și lasă să treacă mai multe săptămâni înainte de a pune mâna pe creion. Besso, care nu renunță cu una, cu două, revine cu insistență.

Într-o zi, poate că îl va aduce pe Teddy în America. La un moment dat, ei doi își vor relua călătoria ca altădată, pe cărări de munte. Cu timpul însă, un asemenea voiaj nu mai poate fi luat în considerare. Teddy este incontrolabil. Îți dai seama ce ar însemna traversarea Atlanticului? Teddy, singur pe un pachebot, în mijlocul oceanului. Băiatul a încercat deja în două rânduri să se arunce de la fereastra apartamentului din Huttenstrasse 62. Mileva și infirmierul l-au salvat în ultimul moment. Cum va suporta o călătorie de mai multe zile, ca să nu mai vorbim de chemarea adâncului, de abisul care îl vrea? Cum va îndura o săptămână de mers pe mare, în compania tatălui pe care spune că îl urăște mai mult decât orice pe lume, făcându-l

responsabil de starea sa, de cele mai neînsemnate nereușite? Acest voiaj înseamnă a-l condamna la moarte sigură.

Încearcă să-și închipuie sosirea la New York. Einstein debarcă în America. Flash-urile pârâie, mulțimea se adună. Cine să fie băiatul cu un aer puțin absent, care se află alături de geniu? Parcă vede pe prima pagină din *Times* fotografia tatălui și a fiului, stând unul lângă altul. Articolul seamănă îndoiala. Insistența jurnaliștilor de a-i interoga fiul, confuzia preschimbată în discurs delirant. Nu, Eduard nu e un animal de bâlci.

Contrar opiniei generale, America nu-l așteaptă cu brațele deschise. Un important grup de presiune, *Woman Patriot Corporation*, duce o campanie de interzicere a dreptului său de a intra pe teritoriul Statelor Unite. O petiție în acest sens a adunat mii de semnături. Gruparea și susținătorii ei îl acuză că ar avea simpatii comuniste. I se reproșează pacifismul. FBI întreprinde o investigație. Opoziția sa față de regimul nazist aruncă îndoiala asupra lui. Articolele sale împotriva segregării rasiale, apărute în presa americană începând din 1925, i-au adus nenumărați dușmani. De altfel, a fost prevenit că nu va fi ușor să obțină cetățenia americană. Porțile serviciului de emigrări din Ellis Island încep să i se închidă. Administrația Roosevelt cere ca toți imigranții evrei germani să prezinte un atestat de bună purtare, eliberat de guvernul… nazist! Departamentul de Stat refuză primirea tuturor refugiaților care figurează pe lista Gestapoului.

Răspunsul său la atacurile membrilor de la *Woman Patriot Corporation* a ținut prima pagină din *New York Times*: „Până acum, nu am mai avut parte niciodată de o asemenea respingere din partea sexului frumos sau, dacă s-a întâmplat, nu a venit niciodată de la atâtea femei odată. Dar oare aceste cetățence pline de prudență nu au dreptate? De ce să i se

deschidă porțile unui om care devorează cu atâta poftă capitaliști fără inimă?“

Tete în America? Eduard are nevoie de liniște. Băiatului îi trebuie spectacolul lacului său netulburat, din depărtare, al acoperișurilor orașului, al Alpilor. Nimic să nu-i perturbe starea de spirit, blocând mecanismul, adăugând un fir de nisip dramului de nebunie.

Michele Besso se înșală. Teddy nu are acum nevoie de tatăl său. Simpla sa prezență face să se clatine echilibrul mental al fiului. Einstein e cauza a ceva… Se vede ca o fantomă, ca o vâlvătaie care tulbură spiritul lui Teddy.

Face parte din imaginarul colectiv. Este obsesia lui Goebbels și a șefului FBI-ului. Marele muftiu al Ierusalimului l-a acuzat recent, pe el, Einstein, că vrea să distrugă moscheea lui Omar. El e un personaj imens, dar are spiritul fragil.

Îi va spune un ultim la revedere fiului său. Îl iubește pe Tete mai mult decât orice pe lume. Va părăsi Europa. Casa i-a fost jefuită de către Gestapo, pe motiv că putea ascunde arme destinate comuniștilor. În Germania nu rămâne nimic din trecutul său, din zilele sale de glorie, din țărmurile însorite.

La adăpost! Mi s-a spus că sosește tata. Pregătiți-vă de luptă. Patriarhul se întoarce. Sunt luni de când nu l-am mai văzut pe acest absent. I se va așterne covorul roșu. Și se va așeza setul de farfurii, cele mici în cele mari. Ce-și închipuie mama? Că Einstein va reveni să trăiască la Zürich, ca în vremurile bune? Tata e doar în trecere. Se va așeza pe canapea ca pe un teritoriu gata cucerit. Fără supărare! *Ecce homo*.

Se spune pe la colțuri că tata nu mai întoarce banii cu lopata. Gata cu casa de la țară, din apropierea Berlinului. Astăzi nu e decât o baracă de lemn, pe partea belgiană. Bine ți-au făcut, Albert. Prea faci pe șmecherul. Prea îi întărâți pe toți, prea scoți ochii poporului cu geniul tău. Distrugi totul în cale. Cu Adolf, ai intrat în războiul mustăcioșilor. Tată, tu, care voiai să-mi dai mie lecții, ai început să te prinzi care-i treaba cu viața asta. E dureros să duci o asemenea greutate pe umeri, nu?

Mi s-a explicat că tata va părăsi Germania din cauza evreilor. Asta este marea întrebare a momentului, de partea cealaltă a Rinului: cine este evreu și cine nu. Se vede treaba că nu trebuie să fie bolnavi pentru ca oamenii să se ia de astfel de lucruri. Ia veniți de vorbiți despre rase superioare la Burghölzli! În fața supraveghetorului Heimrat, toți suntem egali.

Cu ocazia sosirii tatei, e deja aranjat, nu vom vorbi despre supraoameni. Mama vrea să fie sărbătoare. Vor fi prezenți vreo zece invitați. Lucru nemaivăzut până acum. În program: bufet

și concert. Se întoarce tatăl risipitor. Mama e peste măsură de emoționată. Mi-a zis să-mi fac ordine în cameră. Știu eu ce vrea să spună cu asta. Se pare că ar trebui să ascund pozele pornografice de deasupra patului. N-am nimic de ascuns.

Ultima vizită a tatei n-a a decurs prea bine. A vrut să-mi facă morală. Vrea să mă învețe cum să trăiesc. Cică să fiu cu judecată. Prea târziu, tati. Trebuia să-ți faci griji mai demult pentru Teddy. Teddy nu mai există. Eduard va fi primul om care zboară cu propriile-i aripi.

3

Îi vede poate pentru ultima oară reuniți, fiul și fostul bărbat. Privirea le este ațintită asupra partiturii: *Sonata numărul 3 pentru vioară și pian,* de Brahms. Ea le dă paginile una câte una. Albert stă în dreapta lui Eduard. Au aceeași scânteiere în ochi. Mâna unuia urmează gestul celuilalt. Uneori tatăl se oprește pentru a pune în lumină solo-ul fiului său, ca mai apoi fiul să se încline și să-i ofere tatălui clipele de glorie. Iată-i cântând aceeași partitură, fiind pe aceeași lungime de undă, comunicând, împreună. Ai zice că Brahms a compus această muzică special pentru ei.

Presimte că acesta este, poate, ultimul lor concert, ultima întâlnire pe care destinul le-o aduce în dar. Această sonată este cântecul lor de lebădă. Gata, asta e, finalul… Tatăl ridică arcușul. Mâinile fiului rămân suspendate în aer. Liniștea umple încăperea. Abia se abține să-i ia în brațe pe amândoi și să-i sărute. Mica asistență aplaudă. Eduard salută și se retrage.

Invitații au plecat. Este singură cu fostul ei soț. Eduard este în camera sa. Nu se mai aude. Se gândește, preț de o clipă, ce s-o fi petrecând. Își interzice să se gândească la ce e mai rău în clipa asta. Își urmărește cu privirea fostul soț, care pune vioara la loc în cutie, așezând cu delicatețe arcușul. Vioara va merge cu el în America.

O încearcă o senzație asemănătoare celei resimțite când părăsise Berlinul, în 1914. Împreună cu acest bărbat – pe care îl consideră de multă vreme în cel mai bun caz un străin, în cel

mai rău un dușman – a avut trei copii și clipe fericite. Cu siguranță, îl vede ultima oară. Nu au avut încă ocazia să se privească în ochi. Nu și-au spus niciun cuvânt. Ea tocmai termină de strâns sticlele și paharele.

— A fost o seară frumoasă, începe ea. Cred că toată lumea a plecat încântată. Héléna era realmente fericită să te revadă. În fond, te știe dinaintea mea. Voi doi ați fi putut alcătui un cuplu minunat pe când aveam cu toții douăzeci de ani. Un cuplu mai reușit decât micuța șontoroagă și marele geniu.

Nu-i place s-o audă vorbind așa. El susține că ei doi erau cel mai frumos dintre cupluri.

— O să te superi pe mine, dar am păstrat toate scrisorile de la vremea aceea. Nu-ți face griji, le voi arde, așa cum am promis. Le știu pe dinafară de-acum… Dragostea mea, chiar dacă bătrânul meu Zürich îmi dă impresia de a mă fi întors din nou acasă, tu îmi lipsești atât de mult, iubita mea, dulce mâna mea dreaptă. Nicăieri nu-mi găsesc locul, și dulceața mâinilor tale…

El o întrerupe:

— Mutrișoara ta drăgălașă, iradiind tandrețe și sărutări, îmi lipsește.

— Scrisoarea asta datează din 3 august 1900. Îți dai seama, sunt treizeci de ani de-atunci. Eram la Berna, în cămăruța noastră din Gerechtigkeitsgasse… Nu aveam apă curentă. Și totuși, cât de ușor părea totul! De parcă grația divină s-ar fi pogorât asupra camerei noastre. Pe-atunci, erai într-o continuă stare de agitație. Vorbeai singur. Sau cu Newton, spunându-i că nu are dreptate. Îi explicai lui Galileo ceea ce el nu reușise să pătrundă. Te vedeam stând la birou. Luai o foaie de hârtie și un stilou și foaia se înnegrea ca prin minune. Cerneala urma firul gândurilor tale. Cel mai surprinzător lucru era convingerea că aveai de împlinit un lucru măreț. Am plecat să duc scrisoarea

pe care i-o scriseseși prietenului tău Habicht — nu vroiai nici să ieși din cameră, de teamă să nu-ți scape ceva. Habicht ți-a citit misiva sub ochii mei și a izbucnit în râs.

Albert își amintește:

> *Dragul meu prieten, ți-am promis patru lucrări. Cât de curând, voi putea să ți-o trimit pe prima. Tratează chestiunea radiației și a luminii dintr-un punct de vedere cu totul revoluționar. A patra este încă în stadiu de schiță; e vorba despre o electrodinamică a corpurilor în mișcare, bazată pe modificări ale teoriei spațiului și timpului.*

— La douăzeci și patru de ani, tu, Albert Einstein, aveai să dezvălui lumii ce e spațiul, ce e timpul. Și aveai dreptate! Iar eu nu m-am îndoit niciodată de asta.

Știa. Ea i-a fost o persoană atât de prețioasă... Da, blânda lui mână dreaptă. Îi auzea umbletul în capul scării, iar când lăsa jos cele câteva sacoșe cu provizii, gâfâind, îi promitea că se vor muta cât de curând. Într-o zi, o asigura el, voi primi Nobelul și atunci o să îți ofer ție întreaga recompensă!

— Te-ai ținut de cuvânt...

Lasă să treacă un timp, după care mai spune ceva, de data asta pe un ton mai grav:

— De ce am ajuns aici? A fost greșeala mea, nu-i așa? Ar fi trebuit să rămân cu tine la Berlin. Ar fi trebuit să lupt pentru tine. Și-apoi, mă gândesc uneori cum ar fi fost viața noastră dacă Lieserl ar mai fi trăit.

Nu-i place să i se amintească de Lieserl. Nu vrea să dezgroape morții...

— I-am dus niște flori la mormânt, acum o lună. De altfel, cei de-acolo au grijă de el. La noi se spune că sufletele copiilor veghează asupra celorlalte morminte, că au devenit îngeri.

Adesea mă gândesc că Dumnezeu m-a pedepsit pentru că am abandonat-o. Nu crezi că Dumnezeu ne pedepsește pentru greșelile noastre? Atunci, de unde toată această nenorocire care s-a abătut asupra noastră? De ce Eduard...? Iartă-mă, spune ea ștergându-și lacrimile. Pleci pentru multă vreme?

Nu poate da un răspuns precis. Presimte că va dura ceva. Luni, mai degrabă ani se vor scurge până când va pune din nou piciorul pe pământ german. Nimic din situația actuală nu lasă loc pentru o cât de mică îmbunătățire. Hitler nu e o pasăre călătoare. Iar poporul, ca unul, îl susține. Tinerimea pune cărțile pe foc. În șase luni, Germania s-a schimbat mai mult decât într-un secol.

— La Zürich, ești la tine acasă. Și așa vei fi întotdeauna. Poți veni chiar și cu Elsa.

Îi mulțumește frumos. Ea a fost dintotdeauna atât de primitoare. De fapt, legătura lor nu s-a rupt niciodată definitiv.

— De-acum e timpul să mergi să-ți iei la revedere de la fiul tău.

Tata va vrea să intre în cameră ca să stăm de vorbă, știu asta. Sunt o persoană foarte intuitivă. Einstein va deschide ușa și își va face apariția. Nu vreau să vină. Ce păcat că nu pot împiedica deschiderea ușii. Am nenumărate puteri, dar asta nu. Într-o zi, o s-o am și pe-asta. Într-o zi, o să am toate puterile din lume. Voi fi ca tata. Da, pot să mă transform în câine. Mă preschimb când vreau. Intrând, Einstein va vedea un câine întins pe pat. Nu va fi surprins. Nimic nu reușește să-l surprindă. Va ieși închizând ușa în urma lui. Farsa va fi reușit. Nu-i voi fi vorbit. Nu vreau să-i adresez niciun cuvânt. A comis o greșeală gravă. O crimă de lezmaiestate împotriva propriului fiu. La a doua măsură, Einstein a sărit peste un *do* diez. Cum să uiți să cânți un *do* diez? A făcut-o dinadins, ca să mă încurc. Și i-a reușit. Nu suportă faptul că sunt la înălțime. Se teme de concurență. Suferă din cauza inteligenței superioare. De-a lungul întregului final al celei de-a doua măsuri am fost cu un timp în urmă. Cei prezenți au sesizat acest lucru. Au râs pe sub mustață, i-am văzut. Mereu am fost ridiculizat când era de față tata. El primește uralele, iar eu sarcasmul. Voi șterge acest afront și, dacă ușa se va deschide, câinele va sări la gâtul lui. Eduard nu e un băiat drăguț, așa cum se crede a fi. Pot să devin fiară sălbatică, dacă sunt provocat. Nu, în cele din urmă voi păstra o aparență umană. Nu vreau să-mi ghicească puterile magice. Risc să mi le sustragă. Omul ăsta e un uzurpator. Păi de ce credeți că îl urăsc nemții mai mult decât orice? Nu iese fum fără foc. Nemții nu se înșală

chiar în toate privințele. Într-o zi, mă voi preschimba în neamț, ca să sparg vitrinele magazinelor evreiești și să-i necăjesc pe bătrâneii evlavioși. Nemții au toată puterea din lume. Au reușit să-l facă pe tata s-o șteargă dintre ei. Dar nu mă vor lăsa să devin neamț. Sunt foarte stricți în ceea ce privește descendența. Va trebui să rămân eu însumi. Poate că e mai bine așa. Einstein își va găsi fiul de cealaltă parte a drumului.

4

Bate la ușa camerei lui Eduard. Niciun răspuns. Mai bate o dată. Nimic. Răsucește mânerul și aruncă o privire. În cameră pătrunde doar lumina felinarului din stradă. Pe fereastra întredeschisă intră un vânt ușor. Eduard stă pe pat, cu țigara între degete, contemplând fumul care-i iese dintre buze. Umbrele desenate de perdea dansează pe pereți.

— Ți-a spus cineva că poți să intri? întreabă Eduard.

Penumbra aruncă pe figura fiului său o grimasă care te face să te cutremuri. Un hohot de râs izbucnește în întuneric. Nu recunoaște acest râset. În cameră domnește un aer îmbâcsit. Are impresia că pătrunde pe un tărâm de coșmar. Sfârșește prin a întreba dacă poate intra.

— Trebuie să ai autorizație.

Nu îndrăznește să facă niciun pas. Pe perete, deasupra patului, observă imensul portret al lui Freud, pe care băiatul îl venerează. Fotografii pornografice de mici dimensiuni sunt prinse ici și acolo. Peste tot pe podea, trântite de-a valma, haine și cărți. Recunoaște câteva volume din biblioteca sa: Kant, Schopenhauer, Goethe.

— Vezi pe cineva care să-ți fi acordat vreo permisiune? Pentru asta, trebuie să cunoști persoanele potrivite. Mama e una dintre ele. I-ai cerut permisiunea mamei? La ea trebuie să te duci. Dacă ți-a acordat viza, atunci intră.

Se conformează.

— Vezi, nu e complicat. Dar pentru un sejur prelungit e mai

dificil. Sunt sâcâit din punct de vedere administrativ. Pentru o singură vizită însă, lucrurile se simplifică. Fără hârțoage inutile și fără tratative. Rămânem pe domeniul umanului. Chiar dacă familiaritatea nu este nicidecum bine-venită, nici mânia sau ranchiuna. Dar tu nu te-ai arătat niciodată prea familiar sau nu-mi mai amintesc eu.

Încearcă să-și ascundă temerile și neliniștile. Își adună gândurile. Aici, în fața lui, este fiul său, cel de nerecunoscut, întărit de încercarea prin care trece. În timp ce cântau Brahms, i s-a părut că și-a regăsit copilul. Răspândea în jurul lui o stare de grație bine cunoscută atunci când mâinile sale făceau piruete deasupra claviaturii. În acele momente, între ei a reapărut armonia. De-acum, o umbră de orgoliu îi deformează figura. Un surâs dureros strică simetria acestui chip.

— Aștepți ceva de la mine sau e doar o vizită de curtoazie?

I-ar fi plăcut să-l strângă în brațe pe Eduard, să-l zgâlțâie ușor și, dintr-o mișcare, să-l facă să-și vină în simțiri. Din păcate, ochii săi mari par stinși. Iar spiritul său pare insensibil la orice îmbrățișare. Ceva e ca ancorat în sufletul fiului, înfipt în străfunduri; un adevăr înspăimântător în care nu se străvede nimic blând, nimic liniștit.

— Vizita asta are un scop ascuns? Știi, mă îndoiesc. Prefer să nu mă gândesc la consecințele actelor mele. Nu ajută cu nimic să analizezi trecutul. După părerea mea, cel mai bine ar fi să privești viața fără niciun ideal. Cea mai mare balivernă inventată vreodată este aceea a cunoașterii. Dar nu pe tine trebuie să te învăț asta. Am auzit spunându-se că pleci în America. E adevărat, nu-i așa? Pleci în America? Îi urăsc pe americani. Îi și văd dându-și ifose pe terasele cafenelelor, cu teancurile lor de dolari. Zbiară, se cred peste tot acasă, deși e tocmai invers. Iar eu am decis să las baltă planul de a face studii de medicină. I-am cunoscut pe psihiatri. Sunt niște

ignoranți cu pretenții. Au impresia că s-au născut învățați. Eu sunt cam confuz. Și știu mai bine decât ei ce-i cu mine. Ăștia dau nume complicate unor lucruri simple. Îți amintești, poate, că m-au închis ca și cum aș fi fost nebun. Tu nu crezi că sunt nebun, nu-i așa? Dar alții o cred. Îi văd cum mă privesc când vorbesc cu lupii, la căderea nopții. O să dormi aici în noaptea asta? Atunci și tu va trebui să te temi. O să te deranjeze urletele. Vrei să-ți împrumut rigla de metal care te apără dacă o strecori sub pernă? Pot să mă lipsesc de ea pentru o noapte. În definitiv, ești tatăl meu. Îți datorez ascultare și respect. O să-mi plătești însă cu aceeași monedă? Nu vreau să-ți fac morală, dar se povestesc o groază de lucruri urâte despre tine în presa germană, care se găsește pe la noi. Atunci când mama e pornită împotriva ta, pretinde că meriți ce ți se întâmplă. E cam ranchiunoasă, doar o cunoști. Nu ți-ai găsit altceva mai bun de făcut decât să mergi să locuiești la Berlin, deși Zürich e un oraș liniștit chiar și pentru evrei. Doar dacă n-ar fi blestemații ăștia de lupi. Oare primim întotdeauna ceea ce merităm? În ceea ce mă privește, nu am făcut nimic rău care să justifice ce trăiesc acum. Eu nu sunt ca tine. Tu ai propriul destin. Nimeni n-o s-o ia pe drumul tău. Deși, personal, cred că ar mai putea-o lua și alții. Nimic nu este predestinat. Cred că-mi amintesc că, într-o zi, când eram copil, m-ai lăsat în mijlocul unei păduri și o fiară sălbatică m-a adus acasă între colți. Nu-ți port pică. Știu că ești cam aiurit. Important e că am fost adus acasă. Nu prea le am eu nici cu bunele maniere, nici cu principiile esențiale, din moment ce sunt dus, de fiecare dată, la loc sigur. Am vederi largi, să nu se supere doctorii… Ai cântat fals o notă din *Sonata* lui Brahms, în partea a doua. Ai trecut peste un *do* diez. Ai făcut-o anume ca să-mi pierd concentrarea? Ori să se fi înșelat Brahms cumva? Știi, de la o vreme am devenit foarte iertător. Am tras învățăminte din ce mi se întâmplă. Sunt pregătit să aud

orice din gura ta.

I-ar fi plăcut să-i adreseze o întrebare, ceva ce ține în suflet și nu a îndrăznit să-l întrebe până acum. Nu știe dacă e o idee bună. Merită să cugete la asta. Mâine va fi prea târziu. Bine, iată despre ce e vorba: am putea să ne gândim împreună la posibilitatea de a merge amândoi în America?

— Să merg cu tine în America?

Plecarea e prevăzută peste o săptămână. E timp destul pentru a-i pregăti bagajele. Nu i-a spus până acum pentru că s-a gândit că va fi foarte complicată această lungă traversare. Acum, când sunt față în față, lucrul i se pare evident: vor pleca împreună, cu vaporul, și se vor stabili la Princeton. Pentru început, sigur că vor trăi în provizorat. Dar la douăzeci de ani ți se cam rupe de provizorat, nu-i așa? Și-apoi, se vor putea plimba pe o volieră pe care o vor cumpăra de acolo. Există un mic lac în apropiere de Princeton. Vor naviga împreună, ca pe vremuri, căpitane Tete. Se vor întoarce la țărm și vor intra într-un mic restaurant cu specific pescăresc. Ei, ce zici, Eduard?

— Să vin cu tine? Mai bine crăp!

5

De la balcon, Mileva îl urmărește cu privirea. Merge cu pas grăbit. Strada e goală. Soarele care tocmai răsare face să i se proiecteze umbra în spate. Se apropie de intersecție. Speră că se va întoarce pentru o clipă, că va ridica privirea spre ea și îi va face cu mâna în semn de la revedere. La colțul străzii, o ia la dreapta. Inima i se strânge. Înțelege că nu îl va revedea pe acest om, singurul bărbat pe care l-a cunoscut, l-a iubit ca pe nimeni altul și l-a urât, în aceeași măsură. Încearcă să-i zărească silueta printre case. Nu vede pe nimeni. Își plimbă privirea pe deasupra acoperișurilor. Soarele strălucește palid. Lacul sclipește în zare. Va fi o zi frumoasă.

Intră în casă, închide fereastra, traversează sufrageria, se îndreaptă spre camera lui Eduard, întredeschide ușa și își vede fiul lungit pe jos, cu ochii închiși, dormind printre cărți și haine. N-are voie să se atingă de obiectele aruncate pe podea. Privirea îi e atrasă de fotografiile pornografice de pe perete. E nevoită să îndure totul, în tăcere. Închide ușa. Să nu care cumva să-l trezească.

Se duce la dulapul mare din sufragerie, scoate cutia de pantofi din fundul sertarului de jos, se așază la masă, ridică încet capacul și scoate o scrisoare din teanc. E felul ei de a-și mai domoli necazul, alegând la întâmplare câteva clipe din zilele fericite. Privește lung plicul, citește data de pe timbru. Suntem în vara lui 1900. Mai precis, în august. Despăturește scrisoarea. Dintr-odată, aude o voce care îi vorbește, șoptindu-i

la ureche.

Joi, 19 august 1900, Zürich

Mileva, prețioasa mea dragoste, nu te așteptai să reapar atât de curând. Profit de cel mai mic pretext pentru a scăpa de plictiseala din jurul meu. Mai am mult de așteptat până vom putea fi din nou împreună, să te strâng la piept. Și așa, fericiți, vom putea lucra pe rupte, săptămâni de-a rândul, de vom ajunge să întoarcem banii cu lopata. Și dacă va fi timp frumos, primăvara viitoare vom pleca să culegem flori la Melchthal.

Al tău Albert.

Se întoarce în urmă cu treizeci și trei de ani. Cuvintele tânărului o făceau să se simtă ușoară, fericită. Nimeni până atunci nu-i mai vorbise astfel. Ridică scrisoarea, îi inspiră adânc mirosul și alege o alta din cutie. Vara anului 1900 s-a încheiat. Iată-ne la sfârșitul lui septembrie.

Tu ești singura mea speranță, draga mea, sufletul meu statornic. Dacă nu m-aș gândi la tine, nu știu cum aș mai putea trăi în mijlocul acestei omeniri triste. Sunt mândru că te am, tu și dragostea ta mă faceți fericit. Dar aș fi de două ori mai fericit dacă te-aș putea strânge la piept, dacă ți-aș vedea ochii plini de dragoste, care nu strălucesc decât pentru mine, dacă ți-aș săruta buzele care freamătă de plăcere numai pentru mine.

Pentru a putea studia efectul Thompson, am recurs la o metodă care aduce cu a ta, pentru a determina modul cum K depinde de T, ceea ce presupune, de-asemenea, o atare cercetare. Dacă am putea începe de mâine! Vom încerca din răsputeri să ne punem bine cu Weber. Totuși, laboratorul lui e cel mai bun și cel mai bine dotat.

Te îmbrățișez,

Al tău Albert.

Încă o scrisoare! îi poruncește inima. Ar vrea să prelungească efluviile trecutului. Pe atunci se simțea frumoasă, iubită. Să simtă din plin momentele senine. Să șteargă cu un singur gest treizeci de ani de lipsuri. Să audă murmurul jurămintelor nepieritoare. Ar vrea să aibă douăzeci de ani, deși are cincizeci. Ar vrea ca ziua de azi să fie, măcar pentru o clipă, reprezentarea fidelă a timpurilor apuse.

Iată și un poem. Unicul, de altfel. Singurul, poate, scris vreodată de mâna lui Einstein.

Dulce iubită,
Cântec de la țară,
Ah, ah, Johonzel!
Chiar că a luat-o razna!
Închipuindu-și că-i Doxerl a lui,
Strânge perna, nebunul.
Dacă iubirea-mi face figuri,
Ia uite-mă ginerel.
Ia te uită cum mai mișcă din umeri
Și „Nu-i grav!“ îmi tot spune.
Părinții mei cred că
Rost n-are...
Dar vorbă nu trebuie să sufli
Altfel cârca ți-o rup.
Ce-mi place lui Doxerl a mea
Să-i ascult cioculețu’
Și-apoi, bucuros, cu al meu,
Tandru să i-l închid.

Parcă se teme să nu își strice starea de bine. Apucă totuși scrisoarea din plicul negru. Schimbase plicul, în semn de doliu. Aceasta fusese trimisă de către Einstein prietenei lor comune,

Héléna.

8 septembrie 1916, Berlin

Separarea noastră este o chestiune de supraviețuire. Viața împreună ne-a devenit imposibilă, deprimantă chiar. De ce? N-aș putea să spun. Astfel se face că mi-am părăsit și băieții pe care, dincolo de orice, îi iubesc din tot sufletul. Ceea ce mă doare foarte tare este că îmi dau seama că ei nu-mi înțeleg hotărârea și au ajuns să-mi poarte ranchiună. Deși e dureros, consider că e mai bine pentru un tată aflat în situația mea să nu-i mai vadă. Sper doar că vor ajunge bărbați cinstiți și stimați, căci au toate calitățile necesare, chiar dacă nu m-am ocupat și nu-mi va fi cu putință să mă ocup de educația lor.

Dincolo de toate, Mileva este și va rămâne pentru totdeauna o parte retezată din mine. Dar nu mai există cale de reapropiere. Îmi voi duce zilele fără ea.

Aude parchetul scârțâind. Strânge repede scrisorile și azvârle cutia sub canapea. Eduard apare în ușa salonului. E complet dezbrăcat. Se forțează să se uite drept în ochii lui, fără să-și ferească privirea.

— Știi tu cumva pe unde mi-o fi rigla de metal pe care o țin mereu sub pernă? întreabă Eduard. Urletele lupilor nu mă lasă să dorm.

Partea a treia

PRINCETON — HELDENPLATZ

1

Urcă pe Mercer Street, sub soarele abia răsărind pe cerul din Princeton. Senzația pe care ți-o dau clădirile de-o frumusețe rustică este a unei atmosfere răspândind forță și seninătate. Îți lasă impresia unei lumi lipsite de griji. Se gândește la șirul de întâmplări și de lovituri ale sorții care l-au condus aici, rupt de lume, departe de haos, în acest decembrie 1935. Un cârd de rațe traversează cerul, coborând în direcția lacului. Drept înainte, strada pare că nu se mai sfârșește. O ia pe Jones Street și începe să traverseze parcul din fața clădirii în stil neo-gotic care adăpostește Universitatea Alexander Hall, acolo unde susține conferințe în fiecare marți. Coboară aleea șerpuitoare, mărginită de copaci ale căror frunze căzute în acest sfârșit de toamnă par a forma un fel de helește portocaliu.

Trece pe lângă un grup de studenți care nici nu-l observă. Se aud hohote de râs. Cum este oare posibil ca în aceeași clipă tinerii să ardă aici țigările și dincolo de ocean, cărțile! Se întreabă cum ar fi dacă acești tineri, americanii de aici, cu aer naiv și fețe luminoase, ar ajunge să dea piept cu tinerimea germană gata de luptă, însetată de sânge și puritate rasială. Pentru că se va lăsa cu război, e convins de asta. Acest conflict e ultima lui speranță. Iată ce au reușit să facă nemții din cel care cânta pacifismul: un instigator la crimă.

Mergând mai departe, dă cu ochii de doi băieți, unul cu o bâtă de baseball și celălalt cu mănușa în mână, pregătindu-se să arunce mingea. Trăiește în America de doi ani, dar tot n-a

încetat să-l uimească acest spectacol. Își continuă plimbarea. Un vânt ușor răscolește frunzele veștede. Ajuns pe unul dintre malurile lacului Carnegie, se așază pe o bancă, privind lung spre apele liniștite, brăzdate din când în când de vâslașii din caiace. Numai vocea căpitanului, care ține ritmul la megafon, rupe tăcerea. Micile valuri iscate de trecerea ambarcațiunilor lasă sclipiri pe oglinda de ape. Apoi totul redevine calm. O familie de rațe taie undele.

S-au scurs doar câteva luni și deja are impresia că face parte din peisaj. Locuința sa de la numărul 112 nu mai suscită interes. Doar prietenii îl mai vizitează. I s-a cerut să intervină pentru a facilita intrarea în Statele Unite a unor exilați din Germania. Încercarea sa de a asigura protecția evreilor din Germania nu a avut niciun rezultat. A reușit să convingă un membru al Camerei Deputaților britanice să propună o moțiune pe baza căreia Anglia să poată primi savanți evrei excluși și amenințați. Doar câțiva reprezentanți și-au dat votul. La două-trei zile, câte un jurnalist îi cere să-i acorde un interviu pe tema situației din Germania. De ce ați încercat să boicotați Jocurile Olimpice de la Berlin? Situația evreilor e atât de groaznică pe cât se zice? Și acum, înainte de a continua emisiunea care îl are ca invitat pe profesorul Albert Einstein, domnișoara Audrey Memphis ne va prezenta beneficiile cremei din gama Luxe. Audrey, ai legătura.

Nimeni nu mai iese în viață de la Dachau. Vom apuca, oare, și vremuri mai rele decât anul 1935? Puteți să ne înfometați cât vreți, a strigat Înaltul Consiliu evreiesc de la Berlin, dar nu veți reuși să ne faceți să murim de foame.

În noiembrie, în timpul Congresului de la Nuremberg, a fost promulgată „legea pentru protejarea sângelui și onoarei germane“. Textul de lege stabilea principii clare de diferențiere între rasa ariană și cea evreiască. Nemții au inventat conceptul

celei de a treia rase, individul „metisat din evreu“, numit *Meschlinge*. Astfel, este denumit *Meschlinge* de gradul întâi orice individ având doi bunici evrei, dar care nu s-a declarat de confesiune iudaică, și care la data de 15 septembrie 1935 nu are partener de viață legitim evreu. *Meschlinge* de gradul doi sunt denumite toate persoanele cu un singur bunic evreu. În spiritul legii, aceste persoane au, în parte, sânge german, ceea ce le dă dreptul să aparțină națiunii germane și să contracareze, de la înălțimea acestei părți a sângelui lor, influența nefastă a sângelui evreiesc care le curge prin vine.

Hans-Albert și Eduard Einstein sunt *Meschlinge* de gradul întâi.

Se zice că agenți FBI ar da târcoale pe Mercer Street, la numărul 112. Se zice că Edgar Hoover, ajuns recent omul forte al Agenției, e convins că Einstein este agent în slujba Moscovei. Viza provizorie pe care o are nu îl ferește de expulzare. Apelurile sale la politici pacifiste, critica la adresa sistemului capitalist, simpatiile-i socialiste, angajarea în apărarea negrilor americani nu au darul de a-l ajuta. Anumite grupări vor să-l vadă debarcat înapoi în Germania.

Se întoarce pe Baker Street, intră pe Mercer Street, ajunge la numărul 112, traversează grădinița din fața casei, urcă cele câteva trepte, descuie ușa, trece prin vestibul și intră în sufragerie, unde sunt aranjate cele câteva piese de mobilier în stil Biedermeier salvate din apartamentul de la Berlin. Toate celelalte lucruri – săbiile, bibelourile, cadourile primite de la prinți și miniștri din lumea întreagă, care l-au primit cu onoruri – au fost distruse ori furate de către trupele SS. O voce slabă, tremurată, îl întreabă dacă e el. Deschide ușa camerei. Elsa stă întinsă pe pat, cu brațul stâng atârnându-i. Ochiul drept e închis pe jumătate. Cu câteva zile în urmă a suferit un atac cerebral. Are spume în colțul buzelor. Probabil că infirmiera de zi mai

întârzie. Elsa schițează un surâs. Se așază pe marginea patului, îi ia batista și îi șterge buzele. O sărută pe frunte și o informează că afară e timp frumos. Elsa șoptește câteva cuvinte. I se pare a înțelege că Michele Besso a telefonat de dimineață, dar că ea a avut doar forța de a ridica receptorul, nu și de a purta o conversație. Îi răspunde că îi va telefona lui Michele ceva mai târziu. Rămâne câteva clipe la căpătâiul ei. Dă cu ochii de urna de metal aflată în apropierea patului, care adăpostește cenușa Ilsei. Fata Elsei a murit cu un an mai devreme, la Paris, la vârsta de treizeci de ani, de tuberculoză. Elsa vrea să întrețină iluzia că își are fiica aproape. El a renunțat la ideea de a îngropa urna în grădină.

Strânge ușor mâna Elsei și iese din cameră. Se duce în biroul său. Este pentru a doua oară când Michele îi telefonează, deși nu are obiceiul să sune. Îi scrie doar lungi scrisori. Michele Besso e punctul său de echilibru. Locuiește tot la Berna și continuă să îl viziteze regulat pe Eduard. Tot el o ajută pe Mileva. În scrisori îi scrie noutăți, își dă cu părerea. Există o singură scrisoare primită de la Michele la care Einstein nu a răspuns.

Berna,

Din celula mea monahală, din nou printre oameni

Dragul și vechiul meu prieten,

Dacă privești în jur, vezi doar suferință. Nici chiar celui mai puternic om nu îi e dat să aline toate suferințele și trebuie să stabilească anumite limite. Dacă vrea să trăiască împăcat cu sine, nu are decât două căi: cea a copilului care se lasă condus de prezent, varsă râuri de lacrimi, după care trăiește bucuria momentului, fără niciun amestec și pe de-a-ntregul. Sau cea a adultului care, ajuns la vârsta responsabilităților și a forței creatoare, uluit de imaginea edificiului la care lucrează,

consacrându-și toate energiile întru împlinirea proiectului pe care sacrificiile l-au făcut să devină ceva extrem de important, descoperă în fața ochilor o lume nouă.

Iată de ce țin atât de mult la fiul tău Eduard. Ce anume ne unește? Tinerețea mea și a ta, perioada în care geniul tău îți aducea descoperiri de-a valma, și trebuia, cu efort și tenacitate, să o extragi pe cea valabilă, adevărată. Sau poate, bucuria sinceră pe care o resimțeam, dar și nenumăratele mele obiecții, suferințele altora asemănătoare cu ale mele, situația dificilă alături de un tată celebru, dezbinarea produsă chiar sub ochii noștri și care ne chinuia atât de adânc. Și soarta prin care eforturile mele sincere atât pentru liniștea ta, cât și a Milevei au sfârșit prin a mă transforma în agentul despărțirii voastre.

Oricare ar fi acestea, legăturile între Eduard și mine există. Sau am putea spune: are un tată extraordinar, o mamă curajoasă, este foarte dotat și simpatic, deși închis în sine, cum se mai întâmplă să fie unii tineri. Are un prieten adevărat, căruia îi e devotat — și chiar un vechi prieten care îl înțelege; a primit educația necesară pentru a face bine meseria pe care și-o va alege. Aceasta este – sau ar putea fi – calea cea bună. Doar că e necesar ca nodul din gât, pe care este pe cale să-l desfacă răbdător și prudent, să poată fi desfăcut.

Fiul tău îmi spunea: „Mi-e greu să duc la bun sfârșit ceva ce mi se impune. Tata probabil că încearcă același sentiment atunci când, fără prea mare tragere de inimă, trebuie să țină câte-un curs“.

Ia-ți fiul cu tine într-una din marile tale călătorii. Când îi vei fi consacrat șase luni din viața ta, vei sfârși prin a-i

suporta (și înțelege) o sumedenie de lucruri pe care nu le acceptăm din partea altora — pentru că vedem altfel de aproape decât de departe; atunci veți ști odată pentru totdeauna ce vă unește și — aici s-ar putea să mă înșel foarte tare — cu această ocazie calea îi va fi deschisă fiului tău pentru o completă înflorire a personalității sale.

Dragă prietene, iartă-l pe bătrânul tău prieten Besso.

Ridică receptorul și îi cere operatoarei să-i facă legătura cu numărul 25768, la Berna. După un țârâit prelung, acesta se oprește. Se aude vocea lui Michele. Urmează câteva formule obișnuite în astfel de momente, întrebări despre starea Elsei, despre viața la Princeton. Vrea să știe cum progresează cercetările din domeniul cosmologiei, păreri despre evoluția persecuțiilor anti-evreiești în Europa. Michele întrerupe firul conversației zicând:

— Trebuie să afli ce se petrece cu Eduard. Starea i s-a agravat în mod îngrijorător. N-o să intru în detalii, pentru că îmi închipui cât de dureros este pentru tine. Știu că îți trăiești calvarul în tăcere, că nu sufli un cuvânt despre necazul care te apasă. Odată cu trecerea timpului, am înțeles că pentru tine toate aceste chinuri sunt inevitabile. Asta nu-ți șterge suferința, ci o face și mai insuportabilă. Dar trebuie să-ți spun că s-au petrecut lucruri importante. La sfatul lui Minkel, Mileva a hotărât să-l ducă pe Eduard la Viena. A fost numai decizia ei. Spune că din cauza distanței nu ești în măsură să judeci starea fiului tău. Nu voia nici să te sun înainte ca toate să fi fost rezolvate. Nu voia să te împotrivești. Cunoști metoda de tratament a lui Sakel, nu? Am mai vorbit despre asta. Ei bine, vor să încerce acel tratament. Știu că este o decizie grea. Oare starea lui Eduard o impune? Dar dacă riscurile nu sunt la nivelul așteptărilor? Fără îndoială, tehnica e abia la început. Oricum ar fi, e prea târziu. Binele sau răul a fost săvârșit.

Mileva și fiul tău vor pleca mâine la Viena, iar noi nu putem face nimic. Nicio telegramă nu-i va opri din drumul spre clinica doctorului Sakel. Nicio scrisoare nu le va sosi în timp util. Albert, am vrut să te previn.

Îi mulțumește, îl salută și închide telefonul.

Și-l închipuie pe Eduard pierdut în Heldenplatz și chinurile la care va fi supus. Își zice că zarurile au fost aruncate.

Cred că vor să mă facă dispărut la Viena. Dispun de probe zdrobitoare. Dar a alerta autoritățile ar însemna să mă arunc în gura lupului. Mi s-a spus că această călătorie e spre binele meu. De când mi se vrea binele în Austria? De când e Austria bună pentru sănătate? S-ar părea că mă așteaptă un nou tratament. Le spun de cinci ani: nu am nevoie de nicio cură. Nu sunt bolnav. Se înșală asupra mea. Se comite o eroare medicală, dublată de una judiciară. Cei cinci ani petrecuți aici m-au degradat teribil. Și nu vorbesc doar de spirit. Chiar și fizic. Propria mea mamă mă recunoaște cu greu. Mi-a mărturisit-o când am întrebat-o dacă am fost dintotdeauna așa. A lăsat să-i scape un „nu, n-ai fost dintotdeauna așa“. Este dovada că vor să mă transforme înainte de a mă face să dispar.

Mi s-a cerut să-mi fac valiza. Să-mi pun cu grijă obiectele personale și să-mi împachetez hainele. Sunt sigur că vor să mă înece în Dunăre. N-am să-i las să facă asta! Vreau să dispar din proprie voință. Va trebui să iau trenul. Voi întâlni oameni necunoscuți. Străinii se vor uita lung la mine. Când ești străin, tot timpul ești privit așa, din cap până-n picioare. A fi străin nu îți acordă chiar toate drepturile! Le interzic să mă studieze. Iată de ce m-am gândit să-mi schimb chipul. Să iau o sumedenie de forme, ca nimeni să nu mă recunoască. Din păcate, oamenii dispun de puteri magice. Și totuși reușesc să mă vadă. Chiar dacă m-am făcut invizibil. Chiar dacă m-am preschimbat în câine, cum mi se întâmplă câteodată. Tot mă arată cu degetul.

Îmi vorbesc de parcă mi-aș fi păstrat înfățișarea umană, deși eu știu bine că transformarea a avut loc. Latru. Caninii mi se alungesc. Fac spume. E clar că sunt câine. Străinii au puteri înspăimântătoare. Sunt capabili să transforme un câine în om. Va trebui să trec frontiera. Vor să mă facă să dispar dincolo de frontieră. Frontierele sunt făcute pentru a face oamenii să dispară. Și chiar dacă reușesc să trec nevătămat, dincolo va fi și mai rău. Va trebui să înfrunt furia austriecilor. Nu cunosc nimic mai rău decât austriecii. Sunt dușmanii noștri ereditari, pe linie maternă. Și mă vor mirosi că sunt sârb. Au asta în sânge, ca nemții. Arienii sunt o rasă aparte. Mă vor privi de sus, luându-și un aer superior. Mă vor acuza că am vrut să particip la asasinarea arhiducelui lor, Franz-Ferdinand. Și nu se vor înșela. L-aș fi omorât cu plăcere, cu mâinile mele. Dacă nu-și vor da seama că sunt sârb, vor pretinde că sunt evreu după tată. Detestă evreii mai mult decât sârbii. În ambele cazuri, sunt un om mort. Am impresia că nici n-am trăit. Acesta este singurul meu regret. Austriecii vor citi prin mine. Simt că devin permeabil. Oasele îmi devin poroase. Ultima dată când am încercat să-mi tai venele cu un cuțit doctorul mi-a spus: până la urmă, o să-ți iasă figura, încheieturile au început, inevitabil, să ți se subțieze și rănile nu se mai cicatrizează. Simt o duhoare care vine din mine și-mi iese pe nări și pe gură. Un miros de nesuportat. Îmi dau seama foarte bine că putoarea îi deranjează pe cei din jur. De ceva vreme, oamenii păstrează distanța. Nu, nu din respect. Nici eu nu mă respect. În vremurile astea nu mai există respect pentru nimeni și nimic, iar oamenii sunt asemenea timpurilor. Cred că știu de unde provine această duhoare. De câteva luni am început să putrezesc pe dinăuntru. Alimentele înghițite sunt în stare de descompunere. Nimic nu se mai metabolizează. Stomacul meu este asemenea creierului, făcut varză, asemenea lobului frontal.

De cum îl văd îndepărtându-se pe unul dintre cei care încearcă să stea de vorbă cu mine, îi înțeleg stânjeneala. Am ajuns să închid gura și să-mi țin respirația de frică să nu îi deranjez pe cei din jur. Nu reușesc însă pentru multă vreme, pentru că am nevoie de oxigen. Totuși, nu sunt atât de diferit de ceilalți oameni. Am și un suflet, ca toți ceilalți. Dar în străfundurile mele mișună șobolani. Am douăzeci și cinci de ani, ar trebui să mă bucur de viață, să fac amor, dar dintr-un motiv necunoscut nimic nu-mi e permis. Cineva mai presus de mine nu-mi dă dreptul la o existență normală. Există oare dreptate pe pământ? Și eu când mă voi putea bucura de ea? Mi-ar putea spune cineva ce nu se leagă, ce anume șchioapătă, când totul se desfășoară sub priviri absente sau țipete ascuțite, dacă am săvârșit ceva ce nu s-ar fi cuvenit sau am abuzat de drepturile mele, dacă mi-am subestimat capacitățile, dar, mai ales, dacă voi fi smuls din această mizerie? Eu țin să-mi păstrez încrederea și să mă hrănesc cu iluzia că mi se pregătește o călătorie de plăcere, că timpul austriecilor este foarte prețios, că vienezii nu au niciun minut de pierdut înainte de a deveni naziști, precum rudele lor de viță nemțească. Și nici eu n-am timp. Am deja douăzeci și cinci de ani și încă nu am realizat nimic. Și când te gândești ce înfăptuise tata la vârsta asta… Nici măcar nu mi-am putut obține titlul de doctor, de medic psihiatru, de vindecător de suflete. Singurul titlu pe care-l am este numele meu, ceea nu e mult, dar nici puțin, până la urmă. Dacă unii oameni sunt dispuși să plătească bani mulți pentru particula de noblețe, eu mi-aș da viața pentru a-mi schimba ereditatea. Îndur atâtea chinuri, încât voi merge până la Viena, în speranța că-mi voi scurta suferința. Voi urma sfaturile doctorului Minkel. Poate că nu-mi vrea răul. Poate că la Viena au vreo pastilă miraculoasă. Vreau să le dau șansa de a mă salva. Fiecare are dreptul la șansă.

2

Pășește alături de fiul său pe străzile capitalei austrice. Merg de-a lungul Ringului. Face tot ce poate ca șchiopătatul să nu le stânjenească plimbarea. Trec de Burggarten. Merge dreaptă și mândră. Doar sunetul pașilor săi pe asfalt îi trădează infirmitatea. Ea și Eduard hoinăresc prin orașul splendid. Mână în mână cu fiul său. Gestul o umple de bucurie și încredere. Din când în când, câte un tramvai trece pe lângă ei sunând din clopoțel. Sau câte-o limuzină cu bărbați care fumează pe bancheta din spate. Este pentru prima oară când părăsește Zürichul, de la accident încoace. Accident – așa definește ea acea catastrofă. Nu găsește alt cuvânt pentru a descrie ce i s-a întâmplat. Termenul de boală mintală îi zdrelește buzele. În familia Maric nu există nebuni. Suflete închise în uitare de sine, vieți devastate, asta da. Spirite dezechilibrate? Poate… Pe seama cui să pună tot acest șir de nenorociri care lovesc fără încetare, și încă de atâția ani? Aruncat într-o astfel de mocirlă, care spirit sănătos ar rămâne teafăr? Neamul Maric nu mai vibrează de mult la misterul vieții, la frumusețea ei ori la farmecul straniu al zilei. Dar ziua de azi nu este ca toate celelalte. O nouă eră e pe cale să înceapă. E vremea eliberării.

Michaelerplatz se deschide în fața lor. Eduard face ochii mari. O strânge de mână pe mama. Totul pare a înmărmuri în fața frumuseții. Pe fața băiatului se citește o bucurie sălbatică, un extaz pur, care izbucnește ca în zi de sărbătoare. Clădirile impozante, ridicându-se semețe pe cerul fără pată, alungă orice

urmă de violență, risipesc orice deznădejde.

Această călătorie îmi va face bine. A spus-o și doctorul. „Jocul face toți banii“, acestea îi fuseseră cuvintele. Jocul și banii... Vremuri de mult apuse vor reînvia. Văd reîntorcându-se viața fără ură și fără nebunie. Îndelunga plimbare pe străduțe necunoscute îi conduce până pe străvechiul Ring. Au cunoscut durerea fără margini, dar chiar și cele mai grele suferințe au un sfârșit. Nu va merge singură, covârșită, spre vârful colinei. Nu va mai bate la imensa poartă de la Burghölzli. Este începutul unui noi ere. Vin timpuri noi. Aici suflă vântul schimbării. Boarea saltă pânzele rochiilor, aproape furând pălăriile doamnelor. A sosit ceasul salvării.

O iau pe strada Kohlmarkt și cum cafeneaua Demel e împânzită de lume, merg mai departe, pe Herrengasse. La intersecția cu Strauchgasse se opresc la Café Central.

Eduard se arată foarte ascultător, sorbindu-și ciocolata fără să verse aproape niciun strop. O lasă să-i șteargă frișca de pe bărbie fără să se clintească. Ca de altfel și în această dimineață, la hotelul Hopfner, când a stat nemișcat cât timp ea l-a bărbierit.

— Ce cuminte ești, îngerul meu! Știi, astăzi trebuie să fii frumos pentru marele eveniment.

— N-ar fi mai bine să merg la bărbier? Am înțeles că e și asta o meserie, să bărbierești oamenii.

— S-a întâmplat vreodată să te tai eu? A curs o singură picătură de sânge sub mâinile mele?

— Ai dreptate. N-are rost să merg la bărbier. De altfel, s-ar putea să-mi taie gâtul când închid ochii.

— Oamenii nu sunt așa răi.

— Mă îndoiesc, să știi. E de-ajuns o privire strâmbă.

— Îngerul meu, tu nu faci niciodată nimic strâmb.

A terminat de mâncat Sachertorte-ul, dar tot nu s-a săturat.

Mileva chemă chelnerița. Tânăra, toată un surâs, se apropie de masa lor. Șorțul decoltat îi dezvăluie pieptul bogat. Se teme ca fiul ei să nu facă vreo remarcă deocheată. Comandă un Kirschenstrudel. Tânăra notează, apoi își îndreaptă privirea spre Eduard și remarcă:

— Frumușel foc, băiatul. De unde a aterizat pe la noi, pe-aici?

— De la Zürich, răspunde Mileva.

— Ah, frumos oraș…

— Foarte frumos, o asigură ea.

Tânăra pleacă. Eduard continuă să stea cu ochii în farfuria goală. Mileva îi mângâie obrazul și îl întreabă dacă vrea să viziteze Praterul. Ar putea urca în Roata Mare să admire Viena de sus, din cer.

O altă ospătăriță le aduce prăjitura. Eduard ridică privirea și o întreabă:

— Celeilalte fete îi este frică de mine?

Tânăra face semn din cap că nu, încurcată, și pleacă. Își înfulecă ștrudelul, bea un pahar cu apă plin-ochi, apoi se ridică dintr-odată strigând:

— Sunt gata, să mergem!

— Avem tot timpul.

— Ba n-avem timp deloc. Doctorul Minkel zice că o să mă fac bine. Mi-a ajuns cât am fost bolnav. Dacă n-ar depinde decât de mine, n-aș mai suferi și nu i-aș face nici pe alții să sufere. Îmi place foarte mult acest oraș. Totul este atât de somptuos, nicăieri nu am văzut ceșcuțe atât de frumoase, lingurițe din argint, tavane înalte, candelabre ca astea. Orașul acesta e vrăjit și numai vrăjitorii mai pot să mă vindece.

Mileva plătește și se ridică de pe scaun.

Sunt din nou pe Ring. În depărtare se zărește Roata Mare din Prater. O privește fix, fascinat. Pare magnetizat de mișcarea

roții. În curând va trebui s-o ia la dreapta, pierzând-o din vedere. Eduard n-o urmează și merge tot înainte, spre parc. Mileva îl ia cu delicatețe de mână. Nu reușește să-l abată din drum. Pe aici, îi zice ea cu blândețe. Eduard merge tot înainte. Ar vrea să-l atenționeze că nu au prea mult timp. Sunt așteptați la clinică. Așteaptă de două luni întrevederea asta. Dar nu are curaj să-i spună. Nu poate scoate nicio vorbă. Ba nu, pe aici e, știu să recunosc locul unde mi-ar plăcea să merg. Mileva se lasă condusă de Eduard. Valsează în compania fiului său la Viena, pe Ring. Un dans sub felinarele care încep să se aprindă unul câte unul, deși afară e încă lumină. Jocul și banii. Jocul și lumina...

Pe Schottenring, printre mașini, o trăsură așteaptă. Calul nechează ușor, lovind de câteva ori caldarâmul cu copitele. Vizitiul cu jobenul pe cap le strigă: „Să facem o plimbare în caleașcă, altețelor?“ Eduard îi aruncă Milevei o privire rugătoare. Aceasta consimte. Fiul se repede în fața trăsurii, mângâie coama calului, îl îmbrățișează și se așază pe banchetă, alături de vizitiu. Ea urcă în trăsură. Eduard cere voie să țină hățurile. Tratat cu un refuz, ridică din umeri. Își trece piciorul peste banchetă și ia loc alături de mama sa, șoptindu-i la ureche:

— Omul ăsta se teme că animalul mă va prefera pe mine, în locul lui. Pesemne și-a dat seama că știu limbajul animalelor.

— Oamenii pot fi invidioși, îi răspunde ea. Dar nu răi.

Eduard privește îndelung, cu încântare, clădirile impunătoare, pădurea de colonade, perdelele de cristal, marea sclipitoare de fântâni, reflexiile construcțiilor din metal — dansul sclipirilor de-argint și de aur, a căror scânteiere aduce în ochii lui Eduard o strălucire pe care Mileva o credea dispărută. De peste tot se aude foșnetul maiestuos al mulțimilor pe trotuare și al puzderiei de vehicule care trec pe lângă ei. Dintr-odată, un văl de liniște coboară. O piață, un pic mai departe,

descoperă privirii un alt palat a cărui fațadă imensă face ca o speranță nebunească să-i curgă Milevei prin vine. Vizitiul pomenește numele tuturor locurilor pe unde trec. E ca și cum ar arunca în aer bani de aur… Sunt nume de răsunet: Volksgarten, Hoffburg. Vizitiul oprește trăsura lângă trotuar, se ridică și le face semn să privească într-acolo, spre un colț de piață, în direcția Heldenplatz. Domnește o tăcere adâncă. Deodată, un vuiet cadențat crește, ajungând până la ei. Mileva se întreabă ce-o fi cu această îmbulzeală zgomotoasă. Un zgomot de bocanci răsunând pe caldarâm sporește vacarmul. Cu câteva zeci de metri mai încolo, un grup de bărbați în cămăși brune se apropie în pas cadențat, purtând drapele cu crucea încârligată și strigând lozinci. Cu o expresie ciudată, Eduard contemplă scena. Grupul trece pe lângă trăsură, urmat de o mică ceată.

— Acum, că e din nou liniște, ne putem continua plimbarea, dragă doamnă? reia vizitiul.

Îi răspunde că se simte cam obosită. Îl roagă să-i ducă pe Dumbastrasse, numărul 3.

Trăsura se avântă printr-un labirint de străduțe. Mileva își ține fiul pe după talie. Frigul începe să-i strângă de umeri. Clădirile și-au pierdut splendoarea. Se apropie înserarea. Vizitiul oprește. Calul nechează. Aici este, îi anunță omul. Plătește, coboară și în câțiva pași au ajuns la numărul 3. E o clădire mică, de patru etaje, cu fațadă austeră. Deasupra treptelor de la intrare, pe o plăcuță stă scris: „Clinica doctorului Sakel“. Văzut din afară, locul nu seamănă a clinică. Împinge ușa dublă și intră. O pancartă indică faptul că secretariatul se află la etaj. Urcă treptele cu greu. O tânără le surâde din spatele biroului. Mileva se apropie și se recomandă, spunându-i că are întâlnire cu doctorul Sakel. Fata se uită într-un registru, face un semn de confirmare din cap, apoi ridică privirea.

— Domnul doctor vă poate primi. Între patru ochi, vă rog.

Îi cere lui Eduard să aștepte în secretariat. Acesta se duce la fereastră. Secretara se îndreaptă spre ușa biroului medicului, bate de trei ori, deschide și o invită să intre.

Iat-o acum față în față cu bărbatul în halat alb. Acesta începe să-i vorbească. Mileva poate să jure că omul are accent polonez.

— Doamnă Einstein, sunt încântat și foarte onorat. L-am cunoscut pe soțul dumneavoastră la Berlin, în urmă cu vreo zece de ani, la Institut, unde mă dusesem să țin o conferință despre metoda mea de tratament. A părut interesat de subiect. Acest om e interesat de tot ce-l înconjoară. Nu-l sperie nimic din tot ce este nou, revoluționar, așa cum este și cura mea. Dați-mi voie să vă explic principiul acesteia. Sunteți om de știință, prin formație. Prefer să mă adresez mai întâi intelectului dumneavoastră, ca mai apoi să revin și la suflet. Ideea tratamentului meu, cura lui Sakel, așa cum a fost numită, mi-a venit în mod miraculos. Făceam cercetări asupra diabetului. Într-o zi, am observat că bolnavii cărora le administram o doză mare de insulină deveneau confuzi, dezorientați, pierzându-și reperele și uitându-și trecutul. Se trezeau lac de sudoare, temători, agitați din cauza excesului de hormoni, dar erau alți oameni, ca abia născuți. Oameni în suferință, fără discuție, și totuși foarte ascultători, potoliți. Mai că-mi sorbeau vorbele de îmbărbătare. Uneori, excesul de insulină le poate induce coma. Aici apare miracolul: odată ieșiți din comă, erau într-o stare de prăbușire psihică totală, un fel de sedare temporară, un imens deșert. Ei bine, doamna mea, abia în deșert putem să construim lumi noi.

Unuia dintre pacienții mei diabetici, dar suferind și de o boală mintală, i-am administrat o doză mare de insulină. A intrat în comă. Trezindu-se trei ore mai târziu, am constatat că

îi dispăruseră ideile morbide, delirul. Cu psihicul la pământ, mă asculta liniștit, deși înainte, din cauza demenței, nicio vorbă nu ajungea până la el. Prăbușit, cu conștiința destrămată, nu numai că a scăpat de gândurile negre, dar a ajuns, în sfârșit, capabil să asculte. Am numit această perioadă faza de „îngrijire a nou-născutului“, în care pacientul și-a regăsit viața psihică specifică copilăriei, sănătoasă. Tot ce ne rămâne de făcut este să modelăm un nou suflet. Bineînțeles, m-au luat drept șarlatan, unii chiar mi-au spus c-aș fi diavolul în persoană. Atâta doar, dragă doamnă Einstein, că rezultatele sunt palpabile. Bolnavii nu mai sunt aceiași la ieșirea din cură. A, sigur că nu am obrăznicia să pretind că sunt vindecați. Totuși, impulsurile morbide și-au pierdut vigoarea. Să nu credeți că am făcut din ei niște arătări. Nu, doamnă, tratamentul meu nu înseamnă lobotomie. El are darul de a liniști și alina. Totuși, mă veți întreba care sunt riscurile. Vă voi descrie procedura. Bineînțeles, intrarea în această comă le induce o tulburare teribilă. Pacienții își pierd total controlul asupra lor înșiși. Mișcările și gândurile le sunt în neorânduială. Sunt cuprinși de spasme. Au convulsii. Petrec trei ore înfiorătoare. Dar cum au îndurat atâtea... În tot răul e și-un bine. După ce corpul își va fi terminat calvarul, scoși din somnul adânc cu ajutorul injecției cu insulină, veți vedea cum spiritul lor devine dintr-odată senin. De-acum munca noastră poate începe, iar analiza și-ar putea dovedi pe deplin eficacitatea. Ușa spre vindecare le este deja întredeschisă. Nu vă ascund faptul că, evident, este nevoie de cămașa de forță pentru a evita efectele convulsiilor puternice. De asemenea, se înțelege că nu vă va fi permis să asistați la toată această procedură, pentru că este un spectacol insuportabil. Nu-l veți vedea nici pe infirmier schimbând cearșeafurile, așternuturile îmbibate de lacrimi și sudoare, nici legăturile de la picioare, nici mâinile țintuite ori zăbala

convulsiilor. Tot ce veți vedea, scumpă doamnă, va fi, peste treizeci de zile și după tot atâtea injecții, metamorfoza. Spiritul fiului dumneavoastră în primăvara tinereții. Este o adevărată încercare, sunt conștient de asta, doamnă Einstein. Mai știu că jocul face toți banii. Și-acum, gata cu vorbele. E timpul să trecem la fapte.

Își conduce fiul spre camera 217. Eduard merge tăcut, cu privirea înainte. Chipul a pierdut toată strălucirea din timpul zilei. Trec pe lângă mai multe uși. Din când în când, un plânset răzbate până la ei. Ba și câte un hohot de râs. Mai este timp să se întoarcă din drum? Să alerge pe scări și să iasă în stradă, din nou la aer. S-o șteargă de-aici. Să ia o trăsură, să se reîntoarcă în Prater, să urce în Roata Mare și să admire luminile Vienei aprinzându-se una câte una și întregul oraș devenind o imensă flacără, și apoi, amețită de spectacol, să cineze într-un mic restaurant, să se întoarcă la hotel și, dis-de-dimineață, să ia trenul către Zürich, să se întoarcă acasă, să desfacă valizele și să bată din nou drumul spre Burghölzli. Și zilele să curgă la fel, una după alta. Să aștepte răbdătoare. Iată-i ajunși în fața ușii 217. Nu va face cale-ntoarsă. O femeie de serviciu tocmai pune așternuturi curate.

— Ce m-ați speriat! Aproape am terminat. Mi s-a cerut să am grijă să fie totul în ordine. Se pare că pacientul de la 217 nu e orișicine. Mă anunță întotdeauna în ultima clipă. Și-apoi se miră că nu e gata. Deci, camera este pentru acest tânăr? O să fii bine, băiete, oricine ați fi. Nu fac diferențe între oameni. De altfel, aici fiecare beneficiază de un tratament de favoare, iar eu sunt cea care vine pe urmă să curețe cearșafurile. Doamnă, vă rog să mă credeți că voi avea grijă de micuț. Îmi păreți simpatică și nu vă dați aere… Intrați, cred că am terminat. Îți place, tinere? Te rog să mă chemi dacă ceva nu e în regulă. Mă numesc Greta. Nu e decât o Greta pe-aici. Mâine am să pun și

flori în vază. Am să-ți aduc și o prăjitură. O să vezi, o să-ți pice la suflet. Greta e mai inimoasă decât blestemații ăștia de doctori. Acum vă las, dragă doamnă. Puteți rămâne până la căderea serii. Vă sfătuiesc să-l lăsați pe cel mic să se odihnească. Mâine va avea nevoie de toate forțele. Am o vorbă, ca să mai destind atmosfera: cura doctorului Sakel nu e sinecură.

Merge singură pe străzi. Nu recunoaște nimic, nu mai știe unde este, se întreabă de ce o fi venit aici... Și-a abandonat copilul, lăsându-l pe mâini străine, niște așa-ziși medici, niște barbari, un rău împotriva altui rău, diavolul în persoană. Și ea, mâna lui dreaptă, ea își va cufunda băiatul în comă. Ea, care îl spăla, parc-a fost ieri... nu îl va vedea preț de o lună întreagă, așa cere tratamentul. „Îngrijirea nou-născutului“, zicea doctorul Sakel, nu se poate face decât fără mama sa. Trebuie să se întoarcă la origini; ea e gata să dispară dacă ar fi numai asta. Dar îi vor distruge conștiința, înecându-l în suferință. Cum de s-a lăsat convinsă? Se strecoară printre umbre: nimic nu mai are strălucire, nici palatele, nici fântânile. Viena e un oraș mort. Întreabă pe cineva încotro se află gara. O ia pe stradă la dreapta, apoi merge tot înainte. Se întoarce la Zürich, lăsând în acel oraș o parte din sufletul ei, singura care contează cu adevărat.

Partea a patra

MERCER STREET NUMĂRUL 112

1

Recunoaște scrisul prietenului său Besso pe plicul sosit din Elveția. Îl desface și citește:

Berna,

Dragă Albert,

Duminică ți-am văzut cei patru descendenți — sunt toți vioi și sănătoși; am stat multă vreme cu Tete. S-a îngrășat cam tare și obosește repede, dar e cu siguranță mult mai bine decât anul trecut. Schimbarea de aer de la Viena se dovedește a nu fi fost în zadar. E foarte posibil ca o mare bucurie să îi folosească drept trambulină către regăsirea de noi puteri.

Salutări cordiale.

Al tău Michele.

E cea mai scurtă scrisoare primită vreodată de la Michele. Și-i aduce vești mai bune ca niciodată. *Schimbarea de aer de la Viena se dovedește a nu fi fost în zadar.* Michele Besso stăpânește bine cuvintele, nuanțele și eufemismele. Metoda de tratament a doctorului Sakel ar fi o schimbare de aer. Cât privește marea bucurie despre care vorbește Michele, e un alt fel de a-i spune, a nu știu câta oară, să-l ia pe Eduard în America. De data aceasta a înțeles mesajul. A stabilit o întâlnire cu autoritățile în drept. Pleacă de acasă un pic mai devreme. Nu vrea să-l facă să aștepte pe funcționarul de la Departamentul imigrări al Secretariatului de Stat, John Sturcon, care vine tocmai de la Washington și care s-a oferit să se deplaseze până

aici. Ah, nu vă deranjați, domnule profesor, îmi face plăcere să revăd locurile studenției. Vă propun să ne vedem la Bracy‘s. Îmi aduce aminte de tinerețe. Merge spre centru, de-a lungul străzii Mercer. Habar nu are dacă întâlnirea va fi lungă sau scurtă. Aproape că știe ce va avea să-i spună. E convins că nu se va putea face nimic. Cunoaște legea și spiritul ei, de la care americanii nu se abat niciodată. America e patria libertății, și totuși nicio altă țară – poate cu excepția Germaniei – nu nutrește o asemenea venerație față de propriile legi. Cunoaște bine și Codul Imigrării. Poate presupune că nimeni din jurul lui nu îl ignoră. E Tabla Legii din ziua de azi! Ei bine, în dimineața asta se va preface că habar n-are.

Intră la Bracy‘s. Restaurantul este aproape gol. Un ospătar îl salută, spunându-i că este așteptat la masa din spate. Zărindu-l, domnul Sturcon se ridică, îi strânge mâna și se așază la loc. După un scurt preambul, zice:

— Dragă domnule profesor, v-am studiat dosarul. Subiectul este delicat. Uneori nu e bine să spui tot adevărul. Așa umblă vorba prin clădirile din vecinătate. Departamentul condus de domnul Hoover vede peste tot numai nenorociri. Vă repet, tăcerea e de aur. Iar dumneavoastră, domnule profesor, știți să fiți un om discret, dacă vreți. Nu prea vă țineți gura, iar asta îi cam scoate din papuci pe câte unii. Dar să revenim. Pentru unul ca dumneavoastră, vremurile pe care le trăim nu sunt deloc ușoare. Aveți orgoliul — de înțeles, de altfel — de a nu vă supune anumitor obligații. Ca să nu mai pierdem vremea, vă pot spune că am o veste bună și una rea. Sunt conștient că nu vă zic nimic nou. Cât despre băiatul dumneavoastră cel mare, răspunsul este da, poate fi primit în America. În schimb, pentru Eduard, fiul cel mic, acest lucru nu este posibil. Îmi veți spune că e o cruzime să-i ceri unui tată să aleagă între doi fii. Așa este. Dar în această meserie nu mi se cere să fiu bun, ci drept. Și

numai legea este dreaptă. Dumneavoastră nu sunteți omul care să lase lucrurile la voia întâmplării. De altfel, chiar ați studiat această chestiune. Referitoare la persoanele cu handicap și dreptul de a imigra în Statele Unite. Desigur, nu mă refer la cineva anume. Firește că eu nu am fost mandatat, și dumneavoastră puteți prezenta administrației oricare dosar, iar domnul Hoover se va ocupa personal de cazul dumneavoastră. Deci, să revenim la chestiune: în Statele Unite, imigrarea este legiferată de legislația Actului Imigrării și de interpretările sale din fiecare Stat. Toți solicitanții unei vize de imigrare trebuie să treacă un examen medical fizic și mental. Datele privitoare la starea de sănătate ale unui astfel de solicitant sunt furnizate în urma unui examen medical efectuat de un medic civil agreat pe baza unor directive bine definite. Este declarată neeligibilă orice persoană socotită a avea o tulburare mentală sau fizică și o conduită vădind o tulburare de comportament care constituie un pericol pentru proprietatea, siguranța sau starea de bine a persoanei străine sau a aproapelui său, comportament care riscă să se perpetueze sau să ducă la alte tipuri de comportament traumatic și distructiv. Retardul mintal nu duce în mod automat la respingerea acordării vizei, dacă persoana respectivă nu manifestă sau nu a manifestat un comportament distructiv. Pe de altă parte, conform legii, nu este acceptată nicio persoană care, la un moment dat, riscă să devină o povară pentru stat.

Dragă domnule profesor, dumneavoastră știți deja toate astea. Dar uneori este bine să fie reamintite lucrurile esențiale. Așadar, după un studiu sumar al cazurilor similare cu al dumneavoastră – pentru că știm amândoi că dumneavoastră nu ați făcut nici o solicitare – vă pot spune, cu titlu de părere personală, că un fiu din doi este mai bine decât în cazul majorității cererilor primite din partea celor asemenea

dumneavoastră, cereri de care m-am ocupat la ghișeele din Ellis Island. Și aș mai adăuga, tot cu titlu de părere personală, că Elveția este o țară care se mândrește cu faptul că-și poate trata pacienții suferind de boli mentale mai bine decât oricare alta. Ei bine, domnule profesor, voi fi încântat să semnez actul de naturalizare al lui Hans-Albert Einstein și să-l primim în întinsa și frumoasa noastră țară. Toți membrii familiei Einstein sunt bine veniți la noi. Sau, cel puțin, cei cu mintea întreagă.

Fratele meu, Hans-Albert, a primit aprobările necesare să se alăture tatălui nostru, pe meleaguri străine. Va veni astăzi, să-mi spună la revedere înaintea marii plecări. I-am pregătit un cadou. Am făcut un colaj din trei fotografii. Una a tatei, tăiată dintr-un ziar. O alta în care suntem eu și mama la Viena, în Heldenplatz, imediat după ce am ieșit viu din clinica doctorului Sakel, iar cealaltă cu Hans-Albert și Frieda în ziua căsătoriei lor. Am decupat cu grijă contururile tuturor și le-am lipit pe aceeași foaie de hârtie. Un adevărat portret de familie. Din câte știu, e singura poză de familie în care apărem adulți.

M-am pus la patru ace. Îmi doresc ca fratele meu să poarte cu sine în America tot ce însemn eu mai bun și această imagine să i-o ducă tatei. Nu vreau ca el să-și facă griji pentru mine. Nu îl urăsc, așa cum i-am spus-o cândva. Mi-ar plăcea să facem pace. Nu vreau să creez probleme nimănui. Sper ca frate-meu să nu se întristeze când o să mă vadă. M-am îngrășat prea tare. Supraveghetorul Heimrat susține că am trecut de sută. Când i-am zis că mă cam îndoiesc, s-a înfuriat.

— Știu eu ce spun când zic greutate și cântar! Ai pretenția că știi mai bine decât mine care e problema cu cântarele? Te crezi Einstein, înfumuratule? Niciun tratament n-o să-ți bage mințile-n cap. O știi pe-a ta. Ești irecuperabil.

Și a ieșit din cameră. Atunci am luat sârma subțire pe care mi-am adus-o de la Viena și mi-am tăiat încheietura mâinii stângi. Am scris cu sângele meu pe perete: „Eu sunt fiul lui

Einstein“. Când Heimrat s-a întors, mizeria de pe zid l-a scos din fire. După o scurtă vizită la infirmerie, unde mi-au cusut rana, am sfârșit prin a ajunge în cămașa de forță, la al treilea nivel al subsolului. Sper ca asta să-l învețe minte pe Heimrat.

Iată că bate cineva la ușă. Trebuie să fie frate-meu. Nimănui altcuiva nu i-ar trece prin minte să-mi respecte astfel intimitatea. Aici nu există așa ceva: Intimitatea e de-a dreptul interzisă. Viețile noastre sunt la îndemâna tuturor. Fratele meu apreciază însă ființa umană. Se pare că și mie îmi poartă respect. Cădem unul în brațele celuilalt. Este proaspăt ras. Miroase bine. Costumul bej îi vine foarte bine, iar vesta e moale la atingere. De când n-am mai purtat costum… Cine și-ar putea imagina, văzându-mă cum sunt astăzi, că și eu am fost cândva prezentabil? Hans-Albert susține că nu m-am schimbat deloc. Îi spun că minte frumos, dar nu mă întind la vorbă, pentru că știu că și oamenilor cei mai binevoitori nu prea le vine să stea mult pe-aici. Dacă ar fi după mine, nici eu nu m-aș eterniza prin aceste locuri.

— Așadar pleci? îi zic eu.

— Peste o săptămână.

— Și mie mi-ar plăcea să merg în America.

— Dar ție ți-e bine aici? Mai bine decât acasă, cu mama, nu-i așa?

— Nu-ți face griji pentru mine.

Simt cum îl cuprinde tristețea. Își îndreaptă privirea deasupra patului, spre peretele care mai păstrează încă urmele petelor roșii. Are delicatețea de a nu pomeni despre asta. Asta înseamnă cu adevărat un frate. Un om care nu te întreabă nici despre încheietura tăiată, nici despre pereții pătați. E vocea sângelui.

— Așadar, te vei vedea cu tata. O să locuiești la Princeton?

— Nu. Eu și familia mea ne vom stabili în Carolina de Sud.

— Ai dreptate, e bine să păstrezi o oarecare distanță. Nu puteți sta claie peste grămadă. Fiecare cu obiceiurile sale. Nu fiindcă Hitler e la putere avem datoria de a sta iarăși aproape de tati. Ia spune-mi, Carolina e departe de Zürich, dacă mergi cu mașina?

Hans-Albert e complet nedumerit. Cunosc eu fața asta... Nu mai insist. O s-o întreb pe mama care e traseul. O să iau și trenul, dacă nu se poate altfel.

— Vei fi cetățean american! Să-mi spui și mie cum e. N-o să fiu invidios, să știi. Nu-mi stă în caracter.

Hans-Albert spune că nu poate sta prea mult. Îl așteaptă mașina afară. Mă îmbrățișează cu putere, îndelung.

— Să ai grijă de tine, americanule!

Îmi aruncă o ultimă privire și pleacă. Îi aud pașii pe coridor. Dau cu ochii de batista udă pe care o lăsasem pe pat. Mă apuc să șterg urmele de pe perete, în caz că Hans-Albert se întoarce să-și mai îmbrățișeze o dată fratele. Frec cu putere. Când mă așez, îmi dau seama că am uitat să-i dau cadoul. Sper că voi putea să i-l trimit prin poștă. Chiar ar fi păcat. Portretul unei familii atât de speciale.

2

Stând în picioare pe cheiul portului din New York, îl privește pe Hans-Albert coborând de pe pachebot, cu valiza în mână. Soarele abia răsărit aruncă un halou strălucitor asupra pasagerilor care merg pe pasarelă. Pe măsură ce se apropie, emoția lui crește. Îl încearcă o speranță absurdă născută dintr-o fire orgolioasă. Fiul său cel mare a consimțit să i se alăture. Această sosire pe tărâm american îi dă speranța unui nou început. Viața familiei Einstein o ia de la capăt. Familia se poate reuni, iar legenda poate contabiliza date fondatoare. În 1635, Baruh se stabilește în Germania. Apoi, acel minunat an 1905. Iar în 1938, Hans-Albert vine să se alăture tatălui său în Statele Unite. Arborele genealogic, smuls din pământul ostil, va prinde din nou rădăcini și va crește, înflorind pe pământ american. Bogata sa experiență de viață l-a învățat că există cu siguranță un colț de lume unde poți prinde rădăcini. Unde? Nu contează. Important e ce îți dictează felul de a fi și ceea ce amintirile noastre cinstesc. Repetăm trecutul taților noștri tot așa cum, pe când eram copii, le îngânam rugăciunile. Nu rămâi nicăieri. Cei care cred în perenitatea vreunui loc de pe pământ se amăgesc. Trăim toată viața eternul reînceput. După ce am învățat ce e gloria, ne trezim în haos. Efemerul este starea noastră primară. Ogorul ni-l brăzdăm în țărâna vremurilor. Dacă începem a prinde rădăcini, pământul devine dintr-odată ostil. Trăim cu iluzia respectului semenilor noștri. Ne închipuim că aceștia ne judecă după chipul și asemănarea lor. Unii o nimeresc, dar

majoritatea nu ne văd cum suntem de fapt. Nu suntem decât proiecția unor infinite fantasme. Toți au propria părere despre cine suntem și cine ar trebui să fim. Viețile ne sunt înscrise în privirea celorlalți. Istoria ne smulge neîncetat destinului inițial. Acolo, în negura timpurilor, ni se găsesc și puterile, și bucuriile fără margini, și cele mai negre nenorociri. Această glorioasă incertitudine ne este pământul făgăduinței.

Simțea o mare bucurie la gândul sosirii fiului cel mare. Spera ca, grație timpului scurs și distanței, Hans-Albert să-și fi șters din amintire vremurile neguroase din adolescență și desfășurarea întregului arsenal al urii dintre el și maică-sa. Poate chiar l-a iertat pentru reținerea pe care a avut-o când s-a însurat cu Frieda? A avut mari rezerve, iar asta, fără îndoială, nu poate fi iertată. Nu-i plăcea Frieda, și i-a spus-o fiului său. Acum, că anii au trecut, își dă seama că a repetat comportamentul propriului său tată față de Mileva. Ba chiar l-a sfătuit să nu aibă copii cu Frieda. S-a folosit de argumente dintre cele mai iluzorii. Frieda era mai în vârstă decât Hans. Nu te căsătorești cu o femeie mai bătrână. Vorbea din experiență. Iar apoi Frieda i-a dăruit doi nepoți: Klaus și Bernhard. Se împăcase cu ideea că e bunic și spera să se revanșeze pentru că fusese un tată jalnic.

Fiul său tocmai a pus piciorul pe pământ. Privirile li se încrucișează. În locul expresiei de bucurie la care se aștepta, vede o licărire de tristețe, ceva imperceptibil, dar care, în niciun caz, nu poate fi pus pe seama oboselii. O scurtă îmbrățișare, câteva cuvinte obișnuite care se spun în momentul regăsirii dintre un tată și-un fiu. Vorbele îi sunt lipsite de căldură și sună fals. Înțelege deșertăciunea speranțelor sale și faptul că urmele trecutului nu pot fi șterse.

Hans-Albert îl anunță că nu vor locui la Princeton. El, Frieda și cei doi copii se vor stabili la Clemson, în Carolina de Sud.

Universitatea de acolo are un departament de inginerie, unde speră să poată preda. Pentru moment, este așteptat la New York. Mulțumesc că ai venit.

Rămâne singur, pe chei.

După spusele mamei, au trecut cinci ani de când tata e în America. A plecat la timp. Altfel, l-ar fi închis la Dachau. Dachau nu e foarte departe de aici. Ar fi fost ceva unic: doi Einstein închiși în același timp, la două sute de kilometri distanță unul de celălalt. Poate așa ne-am fi putut reîntregi familia? Chiar dacă perspectiva de a-mi petrece tot restul vieții în spatele sârmei ghimpate, alături de tatăl meu, nu e deloc îmbucurătoare. Oricum, n-ar fi durat multă vreme. Dacă tata ar fi fost arestat, lumea-ntreagă ar fi sărit să-l elibereze. Pe când de mine nu-i pasă nimănui.

În fiecare zi, la ora 13:45, gata cu siesta. Mă ridic din pat, întind cu grijă cearșaful alb, apoi trag ușor plapuma de puf mai spre centru, la locul ei, și aranjez perfect colțurile acesteia în susul și josul patului. Mă dau un pas înapoi, analizez rezultatele muncii; la marginea dinspre picioare mai trag un pic spre dreapta de un colț, pentru ca unghiul să fie perfect, bat ușor cu palma locul în care cearșaful face o gâlmă, suflu un fulg de pe plapumă până când acesta ajunge pe jos, îl prind cu degetul mare și cu arătătorul și îl împing sub pat, la adăpost de orice privire. Aranjez un colț al plăpumii care s-a ridicat un pic, fac un pas înapoi, sunt satisfăcut de rezultat. Vreau să verific totuși dacă lucrul rezistă la o greutate de aproximativ nouăzeci și două de kilograme, așa că mă întind pe pat, rămân o clipă cu brațele pe lângă corp, apoi mă ridic și, constatând că lenjeria s-a șifonat, mă apuc din nou de lucru.

Totul trebuie să fie perfect. Cu siguranță, Gründ va veni să-mi verifice camera, deși l-aș prefera pe Forlich. Când vine Gründ, vizita se termină întotdeauna rău. Chiar dacă e mai puțin chițibușar decât Forlich în ce privește unghiurile de pliere a colțurilor cearșafului și poziția plăpumii. Spre deosebire de Forlich, el nu se uită niciodată sub pat — îi e greu să se aplece, din cauza unei persistente dureri de spate de care se plânge fără încetare. Vertebrele lui sunt un inepuizabil subiect de conversație de când una dintre ele s-a deplasat. Durerea lui îți stârnește mila. Pot să mă emoționez până la lacrimi când îmi descrie cât de intensă este aceasta și că nu cedează decât atunci când se întinde pe marmura rece. Știu ce înseamnă suferința. Chiar dacă, printr-o întâmplare fericită, nu am suferit niciodată de spate. Și probabil că spatele este singura parte a corpului meu despre care nu s-a vorbit.

— Dacă n-ai avut niciodată dureri de spate, atunci nu știi ce înseamnă să suferi, îmi răspunde Gründ, cu reproș în glas.

— Ba da, să fiți sigur de asta, domnule locotenent. (Din nu știu ce motive ascunse, Gründ pretinde, de câteva luni încoace, să i se spună „domnule locotenent“.) Pot să-mi închipui cât de rău vă doare.

— Îți spun eu că n-ai nici cea mai vagă idee!

— Ba vă asigur că da, domnule locotenent. Și durerea mea de cap poate fi uneori groaznică.

— Înfumuratule! Susții că suferi tot la fel de mult ca mine?

— Ceva mă lovește puternic între tâmple.

— Nu mai tare decât pe mine, la spate.

— Destul de puternic, în orice caz.

— Nu încerca s-o faci pe deșteptul. Aici n-ai dreptul la niciun privilegiu. Vei fi tratat ca toți ceilalți.

— Nu pretind tratament special, domnule locotenent.

— Ba da. Insiști, nu cedezi, nu renunți niciodată. O să mă

obligi să folosesc forța. Asta nu e bine pentru tine. Și știi că, în plus, aplicându-ți o corecție severă, voi suferi cumplit din cauza lombarelor. Îți place să mă vezi suferind, așa-i? O s-o plătești, o să sfârșești rău, Einstein!

Cum Gründ e om de cuvânt, întâlnirea se termină întotdeauna la carceră, cu un ochi învinețit. Iată de ce îl prefer pe Forlich.

3

În sala de concerte Hall McCarter se lasă o liniște solemnă. Întreaga asistență pare să-și țină respirația. Deodată, o ovație răsună peste întreaga sală, care aplaudă furtunos. Silueta cântăreței Marian Anderson apare pe scenă, ca purtată de valul aplauzelor. Diva salută. Clipa comuniunii se prelungește.

Stă în rândul al treilea. Se simte încă transportat de *Aria* lui Haendel. Muzica îl poartă cu gândul în urmă cu cinci ani, la Opera din Berlin, unde, pe scenă, în fața lui, stătea Marian Anderson. Asistase alături de Elsa la primul turneu în străinătate a celei mai mari voci a Americii.

Aplauzele se întețesc. Marian Anderson iese din scenă. Sala e numai ovații. Cântăreața revine pe scenă. Chipu-i scăldat de lumina reflectoarelor trădează un soi de suferință. Publicul scandează în picioare. Tare i-ar fi plăcut Elsei să asiste la un astfel de spectacol. Dar Elsa nu mai este. Elsa și-a reîntâlnit fiica, pe tărâmul de dincolo. Sănătatea ei șubrezită nu a rezistat ultimului atac cerebral.

Una câte una, ființele pe care le-a iubit părăsesc această lume. Zilele și lunile se scurg unele după altele, transformându-i viața într-un imens deșert plin de amintiri și golit de substanță. Și totuși, nu se lasă târât de răbufnirile profunde de melancolie. Rareori cedează tentației de a căuta în amintiri o oarecare mângâiere. Nu vibrează la savoarea stranie pe care ți-o pot da efluviile nostalgice. În timpul zilei preferă să hoinărească prin parcul plin de arbori decât să străbată cu

gândul vestigiile propriei existențe. Nici în tăcerea nopții, când cei dispăruți se fac auziți, nu-și apleacă urechea la șoaptele trecutului.

Sala este goală. Urmează s-o întâlnească pe Marian Anderson în loja acesteia. Zărindu-l, cântăreața îi vine în întâmpinare. E bucuroasă să-l vadă. Îl ia de braț. Ies pe ușa din spate. El îi propune să meargă pe jos. Acceptă, cu condiția să nu treacă pe dinaintea Grand Hotel Nassau. Ar fi o onoare prea mare. Părăsesc împrejurimile sălii de concert. Merg unul alături de celălalt. Asemenea lui, nici ea n-ar vrea să zăbovească prea mult de-a lungul străzii Whips. Einstein îi propune să-i arate strada Witherspoon.

Coborând pe strada Nassau, întâlnesc reprezentanți ai acestei Americi de care se tot împiedică zilnic: profesori și elevi ai universităților, ieșind din restaurante sau hoinărind prin oraș, studenți albi atletici, străluciți, în costume din trei piese perfect croite, cămăși impecabile, logodnice splendide, suple, alergând lipsite de griji de-a lungul parcului, în dorința de a-și impresiona tovarășii. Tinerețe triumfătoare, urmași direcți ai eroilor de pe *Mayflower*, rasă sigură de sine, convinsă că lumea îi aparține.

Hotărăsc să ocolească cimitirul și să meargă pe strada Witherspoon. Trec de-a lungul caselor din lemn, aproape de strălucirea din Mercer Street. Aici se întâlnește o altă Americă ai cărei locuitori, negrii cu toții, nu frecventează nici restaurantele din Wipple, luând apoi autobuze care le sunt rezervate, și nici nu merg la Hall Theater. Majoritatea restaurantelor din Nassau le sunt interzise. În septembrie trecut, la începerea anului universitar, un tânăr numit Bruce Wright a obținut o bursă socială pentru a urma cursurile Universității din Princeton. Când președintele l-a văzut intrând în biroul său, l-a anunțat cu răceală pe norocos că s-a comis o

eroare. Princeton își conservă tradițiile încă din 1796. Niciun negru pe băncile universității.

De-a lungul străzii Jackson, niște copii le vin în întâmpinare. Puștii de pe-aici îl cunosc. „Profesorul“ se numără printre puținii albi care trec pe aceste trotuare. Se știe că are întotdeauna prin buzunare ceva bomboane. Puștanii se amuză văzându-l îmbrăcat așa, cu pantaloni prea largi și sandale. Nu mai e nimeni ca el, care să traverseze cartierul fără a grăbi pasul, care să nu pară că a aterizat aici din greșeală.

Marian Anderson îi spune cât îi e de recunoscătoare pentru că susține cauza negrilor. Știe foarte bine, conștiința antirasistă nu i s-a trezit odată cu apariția lui Hitler pe scena politică germană. Își aduce foarte bine aminte cum Einstein a sărit în apărarea băieților din Scottsboro, acuzați pe nedrept de ucideri și pasibili de pedeapsa capitală. Îi povestește cât de tare a emoționat-o scrisoarea lui, adresată liderului de culoare Web du Bois, în 1931, și cum aceasta a marcat conștiința celor de-același sânge cu ea. Îi răspunde că detestă segregarea rasială. Cea mai mare dintre decepțiile suferite de când Einstein se află în America este faptul că această ciumă pare a se manifesta la Princeton mai mult decâ în oricare alt oraș din New Jersey.

Merg pe Mercer Street, îndreptându-se spre numărul 112. A invitat-o să stea la el câteva zile, după ce Grand Hotel Nassau i-a închis porțile. Cea mai mare voce a Americii a devenit o persoană indezirabilă. Stabilimentul interzice accesul tuturor persoanelor de culoare, cu excepția îngrijitoarelor și femeilor de serviciu. Marian Anderson a fost anunțată că nicio cameră nu era disponibilă. Nimeni nu avea de gând să facă vreo derogare de la legea nescrisă a hotelului. Când vestea că Einstein a invitat-o să stea la el pe cântăreața de culoare s-a răspândit, atât vecinii, cât și jurnalele și-au arătat dezaprobarea. S-a vehiculat chiar cuvântul trădare. Zeci de

scrisori injurioase au sosit la cutia poștală de la numărul 112. S-au revoltat împotriva deciziei sale. Cum adică, un emigrant de dată recentă, încă fără cetățenie americană, își permite să dea lecții de morală venerabilului proprietar al hotelului Nassau? Aveți îndrăzneala să sfidați sistemul social din Princeton, oraș care v-a găzduit, primindu-vă când Europa nu vă mai voia! Există reguli de politețe, domnule Einstein. Obținerea unui Premiu Nobel nu ridică pe nimeni deasupra tradiției. Iar segregarea face parte integrantă din aceste legi nescrise. Mai că ajungem să regretăm faptul că am acceptat astfel de oameni pe continentul nostru. Nu facem decât să-i dăm apă la moară sălbaticului antisemit și atotputernicului secretar de stat al Casei Albe, Cordel Hull, pentru a restrânge încă și mai mult, în anul 1938, intrarea evreilor în America. Astfel, nu facem decât să-l încurajăm pe John Edgar Hoover să-și continue colaborarea cu serviciile Gestapoului, să întrețină legăturile de prietenie cu Heinrich Himmler, să invite pe conducătorii naziști la Conferința mondială a poliției de la Montréal, din 1937, și să meargă personal să-l întâmpine la aeroport pe cel care este mâna dreaptă a lui Himmler, venit în vizită în Statele Unite.

Iată-i ajunși, el și ea, la numărul 112. Intră și își continuă discuția în salon. Privirea cântăreței se oprește asupra unei fotografii înrămate, așezată pe bibliotecă. O ia să o privească mai îndeaproape, întrebând cine este tânărul acela aflat alături de cei doi băieți. Îi răspunde că este fiul său, Hans-Albert, și cei doi nepoți, Bernhard și Klaus, în vârstă de nouă și, respectiv, cinci ani. Trăiesc de câteva luni în Carolina de Sud și din când în când vin în vizită pe la el. Dacă pe Bernhard îi vine greu să-l mai ducă în brațe, pe Klaus încă îl poate ține pe umeri.

Mai are alți copii în afară de Hans-Albert? Da, un băiat pe nume Eduard, care trăiește în Elveția cu mama sa. Ar dori o ceașcă de ceai?

Stau așezați la măsuța din salon. Marian Anderson îi povestește despre viitorul său concert, care va avea loc cât de curând la Washington, la Constitution Hall. Ce minune și ce realizare: va fi prima femeie de culoare care va cânta în această sală legendară. Deocamdată sunt destule piedici. Grupul *Daughters of the American Revolution* se opune venirii sale. El își aduce aminte, zâmbind, cum gruparea *Woman Patriot Corporation* voia, acum cinci ani, să-i interzică accesul în Statele Unite. Ea îi spune că se gândește deja la cum va fi să cânte singură, în aer liber, la Memorialul Lincoln. Își imaginează cele o sută de mii de persoane care o privesc, și vocea sa plutind peste frunzișul de la Casa Albă. Speră că el va veni să o asculte.

De-acum resimte oboseala concertului. Îi urează noapte bună și se retrage în camera care i-a fost pregătită la etaj. El așază fotografia la loc în bibliotecă.

Îmi place să hoinăresc pe câmpurile din împrejurimile Burghölzliului, apucând pe cărările șerpuind în iarba înaltă și traversând pâraiele. Mă opresc pe câte un pod de lemn care leagă cele două maluri. Aș putea rămâne ore întregi aplecat peste balustradă, contemplând apa proaspătă curgând printre pietre. În zilele însorite, sclipiri de lumină strălucesc pe unde. Susurul apei îmi murmură în urechi. Ascult și înțeleg. Natura îmi vorbește. Aud foșnete vesele. Și dacă se întâmplă să-mi vorbească, răspund și eu. E o chestiune de politețe. Asta mi se trage de la mama. Cu excepția șoldului, sunt leit ea. O persoană înțeleaptă și ștearsă. Nu doresc răul nimănui. Asta arată cât de mare îmi este durerea.

Spre după-amiază am stat de vorbă cu vecinul meu de palier, Herbert Werner. E clar, acest om nu cunoaște regulile bunei-cuviințe. Abia ce am făcut cunoștință, că s-a și lăudat că și-a omorât unchiul, tăindu-l în bucățele și aruncându-i osemintele în apele Rinului, la doi pași de-aici. Și-a notat în jurnal. Mi-a arătat și mie câteva pagini — un scris regulat, care a înnegrit întreaga foaie de hârtie. Din politețe, am răsfoit carnetul. Numai mizerii. Omul ăsta te îngrozește. E un adevărat pericol public.

Nu e vorbă, resturile unchiului lui Herbert Werner se odihnesc în cel mai frumos loc care poate exista. Cascadele Rinului sunt de o splendoare cu care nu s-ar rușina nici cu Niagara. Cum ieși din Zürich, o iei spre Schaffhouse. Ai de mers

vreo două ore bune. Faci o scurtă oprire în orașul medieval. Biserica Tous-les-Saints merită ocolul. În acest loc și-a găsit Schiller inspirația pentru poemul *Clopotul*. După ce termini de vizitat biserica, mergi mai departe pe Vordergasse, ieși din orașul vechi, urmezi poteca, așa cum este indicat pe hartă, și mai mergi vreo cincisprezece minute. La capătul drumului vei descoperi un spectacol uluitor: furia marelui fluviu, apele zbuciumate, clocotitoare ale Rinului.

Personal, nu resimt nicio animozitate împotriva lui Herbert Werner, care în alte circumstanțe s-ar putea dovedi un interlocutor agreabil. Totuși, din prudență, rămân mereu la pândă. Dintr-o lovitură cu lingura, îți poate străpunge beregata. Dar nu mi-l imaginez ridicând mâna asupra mea. În general, oamenii țin la mine — poate mai puțin tata, un om de excepție din toate punctele de vedere.

Am totuși un regret: că mi se interzice să mă ating de pianul cu coadă din sala cea mare de aici, de la Burghölzli. Cică fac gălăgie. Recunosc că nu mai cânt la fel de bine ca pe vremuri. Notele mi se cam încâlcesc în minte. Partiturile nu-mi mai spun nimic. Între diezi văd doar niște semne. Bemolii nu se mai supun regulilor. Și, de parcă toate astea n-ar fi de ajuns, nici degetele nu mai răspund la comenzile creierului. Dar într-o zi, tot o să arăt eu de ce sunt în stare. Pe vremuri, am fost un pianist fără pereche. La cum am ajuns, nu-ți mai poți da seama de asta. Cântam ca nimeni altul. Mama zicea chiar că am har. Habar n-am unde a dispărut harul ăsta.

Din fragedă pruncie am studiat cu profesori eminenți din Zürich. Heinrich Reinhart era un profesor tare bun și prietenos, alături de care am trecut cu bine peste adevărate provocări: *Nocturnele* lui Chopin, *Patetica* lui Beethoven… Și, mai ales, Brahms. Toate partiturile lui Brahms. Reinhart spunea că nu-mi rămâne decât să mă las purtat de propria-mi melancolie. E clar

că nu sunt de ieri, de-alaltăieri prieten cu claviatura. Mai apoi, am avut de-a face cu un anume Franz Braun, un ins foarte strict și obtuz, mereu pus la patru ace, care se credea maestru și care considera că nu mă ridic la nivelul pretențiilor mele artistice. Cum săream câte o optime, cum mă plesnea peste degete cu o riglă de metal. Artistului din mine mereu i-au fost tăiate aripile.

Mama m-a scăpat din ghearele acestui monstru. Ea însăși dădea lecții de pian, pentru a-și mai rotunji veniturile. Așa că am luat lecții de la ea. Dar dacă ar fi să dau timpul înapoi, n-aș mai amesteca notele false în familie.

Franz Braun mă terorizează și în ziua de azi, deși, dintr-o lovitură de pumn, aș putea să-i rup oasele. Când trec prin fața casei sale, și-acum îi văd mutra la fereastră, privindu-mă fix, iscoditor. Încă mă amenință. Bate tactul și mă studiază. Ce mai vrea de la mine?

Rămâne cum am stabilit: eram un excelent pianist. Bach, Schumann, Mozart, am cântat aproape tot. Bineînțeles că în conștiința publică a rămas doar înclinația lui Albert Einstein pentru vioară. Deh, norocul le surâde mereu acelorași.

Dar alții o duc mai rău decât mine. Se povestește că Alfred Fregzer, pacientul de la camera 57, nu a mai scos un cuvânt din anii douăzeci. Se exprimă prin grohăituri. Într-o zi, în curte, pe când mă aflam în preajma lui, am încercat să intru în vorbă. L-am întrebat dacă era adevărat ce se spunea despre el. Mi-a răspuns grohăind. Apoi am încercat să aflu dacă, din 1920 încoace, s-a împrietenit cu alte persoane internate aici sau preferă să stea singur. M-a privit cu un aer plictisit și s-a îndepărtat, ducându-se în celălalt capăt al curții. Dacă din întâmplare ne vom reîntâlni, am să mai fac o încercare să leg o conversație. Când i-am povestit doctorului Minkel despre această întâlnire, m-a felicitat, zicându-mi că a sta de vorbă cu ceilalți locatari de pe aici e o metodă foarte bună de a ieși din

izolare. După părerea lui, ar trebui să perseverez în direcția asta. L-am întrebat dacă asta e calea spre vindecare. Mi-a aruncat o privire rece. Apoi fața a început să i se micșoreze și capul i-a intrat complet în gât. Corpul decapitat mi-a întors spatele și a ieșit din cameră, cu aerul că anumite întrebări nu se cuvine să fie puse. L-am revăzut mai târziu. Avea din nou capul pe umeri. Îmi place mai mult în felul ăsta. Așa că, de-acum, ori de câte ori îmi vine în minte vreo întrebare importantă, îmi leg limba cu șapte noduri, numai să nu-l mai văd ajuns în starea aia. Nu vreau să sufere din cauza mea.

4

La mijlocul lunii decembrie, la Clemson, în Carolina de Sud, micul Klaus a fost cuprins de o febră violentă. Nu mai putea înghiți nimic. Nu reușea nici măcar să spună un cuvânt. Doar câte un strigăt răgușit îi mai țâșnea de pe buze. Examinându-i gâtul, se puteau observa niște pete albe acoperindu-i amigdalele. Micuțul fusese atins de difterie. Îl păștea paralizia generală și, apoi, asfixierea. Existau tratamente. Serurile și antitoxinele i-ar fi putut atenua suferința. Traheotomia, o operație simplă pentru un chirurg priceput, l-ar fi salvat de la asfixiere și i-ar fi permis, poate, să treacă peste etapa cea mai dificilă.

Mary Baker a fondat în secolul al XIX-lea, pe coasta de est a Statelor Unite, Biserica Scientiștilor Creștini. Iată ce scria:

> *Astăzi, ca în vremea lui Iisus, vindecarea fizică prin Știința creștină se produce pe baza Principiului divin conform căruia păcatul și boala își pierd condiția reală din conștiința umană și dispar tot atât de natural și de necesar precum întunericul lasă loc luminii și păcatul, îndreptării.*

Biserica scientistă refuză orice tratament aplicat pacientului. Numai rugăciunea poate salva trupurile bolnave, răscumpărând sufletele în suferință. Hans-Albert și Frieda Einstein sunt adepți ai Bisericii Scientiștilor. S-au convertit în Europa, cu ani în urmă, și refuză orice îngrijire medicală, orice medicament, orice intervenție chirurgicală. O săptămână

întreagă, Hans-Albert și Frieda merg să se roage zi și noapte.

Până în ultima clipă, Einstein va încerca să-și convingă fiul, cu speranța că micuțul Klaus va putea beneficia de internare medicală.

— Cine ești tu să-mi dai lecții? Te dai drept taică-meu numai când îți convine. Te-ai îndepărtat de noi așa cum te-ai îndepărtat și de mama. Ne-ai părăsit și ai plecat să trăiești cu alta. Și acum, dintr-odată, te arăți interesat de viața noastră? Ba mai ai și pretenția de a decide ce e bine și ce e rău pentru Klaus. Îți aduci aminte că mi-ai sugerat să nu am copii cu Frieda? Dacă mă luam după tine, Klaus nici n-ar fi existat. Astăzi, numai Dumnezeu veghează asupra lui. Dar poate că tu n-ai cum să înțelegi. Tu nu ai credință. Nu știi decât să huleşti și să-ți bați joc. Eu însă încredințez viața băiatului meu în mâinile Domnului. Rugăciunile noastre valorează mai mult decât orice medicament. Te tot miri de alegerea pe care am făcut-o, eu, un inginer, un om de știință care construiește poduri. Poduri trainice, care se presupune că îi vor apropia pe oameni. Nimic nu e durabil pe acest pământ, nimic, în afară de voința divină și credința în Iisus Hristos. Am devenit un scientist purtat de această credință și doar ea va rămâne de neclintit. Și-acum, tată, aș vrea să încheiem această discuție.

Micul Klaus a murit în noaptea de 5 ianuarie, răpus de boală, fără medic la căpătâi, fără să i se fi administrat vreun medicament care să-i mai fi domolit durerile.

Există nenorociri în fața cărora nu poți face nimic. Și nu poți învinovăți pe nimeni, nici măcar pe tine însuți. În această categorie așază el răul care l-a atins pe Eduard. Și e cu atât mai amărât, cu cât îl încearcă un sentiment de neputință. Și totuși, nu resimte niciun dram de vinovăție, pentru că are convingerea că simpla lui prezență, cel mai mic gest al său vor agrava, cu siguranță, starea băiatului. E de ajuns să i se pomenească

numele, pentru ca asta să stârnească o adevărată vâlvătaie în sufletul lui Eduard.

Cât despre drama care tocmai s-a produs, își dă seama că și el poartă o parte din vină. Îl încearcă sentimentul unei profunde ratări.

Îi revine în minte întâlnirea cu Zweig, în 1930, de la cafeneaua *Beethoven* din Berlin. Se aflau față în față pentru prima oară, deși aveau foarte mulți prieteni comuni. În timpul dineului, vienezul i-a oferit o carte. Un exemplar abia scos de sub tipar, o operă intitulată *Vindecarea prin spirit*. Zweig i-a spus că respectiva carte îi era dedicată. Într-adevăr, deschizând-o, a citit pe a treia pagină următoarele: „Lui Albert Einstein“. Dedesubt, scriitorul notase cu cerneală violet dedicația personală: „Un om pe care îl admir mai presus de toate“.

— Poate că într-o zi voi scrie o carte despre dumneavoastră. Până la urmă, universul lui Einstein e la fel de captivant ca al lui Freud, iar tainele lui, de asemenea, de nepătruns.

S-au despărțit cu promisiunea de a se revedea.

Cartea conținea o biografie a lui Freud și un eseu despre Mary Baker.

Și acum, uite cum stăm: fiul cel mic, Eduard, fascinat de Freud, e închis pe corabia nebunilor, iar nepotul său Klaus a fost ucis de teoriile demente ale lui Baker.

„Vindecarea prin spirit,

Lui Albert Einstein.“

Se întreabă dacă soarta nu e prestabilită. Și uneori, înscrisă în cărți. Își spune că destinul face glume pe seama oamenilor și-și râde de el.

Partea a cincea

NOVI SAD — PRINCETON

1

Părăsește peronul gării din Novi Sad, târâindu-se spre ieșire. Frigul dă năvală prin mânecile paltonului. Un mic grup de oameni mergând grăbiți, în rânduri strânse, trece pe lângă ea. Cineva o îmbrâncește, fără să-și ceară scuze. Mai că era să cadă. Mulțimea se îndepărtează. Un agent în uniformă mototolită, cu o caschetă prea mare pe cap, se oferă s-o ajute. Refuză, scurt. Și-apoi valiza nu conține mai nimic: o rochie, câteva lucruri personale și un ziar cumpărat din gară, pe care nici nu s-a uitat. Nu mai așteaptă nimic de la lumea asta.

Șoldul o doare. Se îndreaptă spre o bancă, dar evită să se așeze de teamă că nu se va mai putea ridica.

La ieșirea din gară se oprește, dezorientată. I-ar fi plăcut atât de mult să dea peste cineva venit să o întâmpine acolo, în mijlocul îmbulzelii zgomotoase, pe trotuarul unde oamenii se strâng în brațe, se sărută, își cad în brațe, izbucnesc în râs, în lacrimi. Magnificul dans al tandrelor regăsiri la care ea nu mai este invitată.

Pe ea n-o așteaptă nimeni. Își putea îngădui să hoinărească pe străzile orașului sau de-a lungul Dunării, cum îi plăcea să facă odinioară, când Zorka venea să o întâmpine la coborârea din tren. Numai că astăzi e aici pentru a o înmormânta pe Zorka.

A mai fost aici și acum șase luni să se reculeagă la mormântul lui Lieserl. Ea și Albert sunt singurii care știu unde a fost îngropat micul sicriu. Asta va rămâne secretul lor pe veci.

Nimeni nu va ști vreodată locul în care ea duce flori în fiecare an, în miezul primăverii. Niciun martor nu va avea îndrăzneala să dezvăluie că, în 1932, înainte de exil, Einstein a mers pentru a pune o piatră pe acel mic mormânt, după obiceiul evreiesc. Unii l-au recunoscut. Mai târziu, chiar au întrebat-o ce căuta savantul în acel loc. Marele savant a fost zărit la Novi Sad, în luna martie. Nu, domnilor. Cum erați la cafenea, sigur ați văzut o fantomă. Sau mai degrabă un bărbat grizonant, un străin cu părul zburlit care a traversat strada, și alcoolul v-a făcut să credeți că îl cunoașteți. Bărbați cu părul cărunt pot fi zăriți în orice târgușor din Europa. Rătăcesc ici-colo. E o închipuire, domnilor, mai bine ați înceta cu băutura.

Strigă după un taxi. Îi spune că vrea să ajungă pe strada Kisacka, la numărul 20. Bărbatul se interesează cum a călătorit și dacă se întoarce acasă. Căci cu siguranță e de pe-aici, a ghicit după accent.

— Nimic nu se compară cu orășelul nostru, Novi Sad. Am cunoscut oameni care au făcut înconjurul lumii și susțin că e cel mai frumos loc de pe pământ. Nu vi se pare? Nu trebuie să vă simțiți obligată să-mi dați dreptate. Aici, fiecare e liber să gândească ce poftește. Aici nu suntem în Germania.

Nici nu vede pe unde merge. Trecătorii sunt niște umbre. Nici nu poate spune cu precizie cât este ceasul. Știe un singur lucru: îi este frig. Se cuibărește în scaun. Și-a uitat mănușile. Pe bufet, fără îndoială. Când să iasă din casă, le-a lăsat din mână ca să-și caute cheile. S-a și gândit: orice, numai să nu-mi uit mănușile. Are mâinile sensibile. Odată cu venirea serii, nici nu-și mai simte degetele.

— Nemții ar merita să primească o lecție. În loc de asta, Chamberlain și Daladier le-au cedat regiunea munților Sudeți, așa că acum sunt din nou în coasta noastră. O să vedeți, o să-i apuce din nou pofta să ne înghită. Așa sunt ei. Le place să fie

peste tot ca acasă. Și cum nu sunt bine veniți nicăieri… Dar din păcate, Daladier și Chamberlain au doar cuvinte de pace pe buze. Când ești taximetrist, îți dai seama că nu se poate vorbi despre pace. Cunoaștem oamenii. Face parte din meseria noastră. Ne dăm seama dintr-o privire cu cine avem de-a face. Dumneavoastră, de pildă, știu că sunteți mâhnită. Tristețea este pâinea noastră cea de toate zilele. Vi se citește în ochi. La fel și teama. Sau mă înșel? Frica nu-i un defect. Cine afirmă acum că nu-i este teamă e un mincinos.

Traversează orașul. Locuința e undeva în suburbie. Îi vin în minte cuvintele vecinei Zorkăi, care i-a anunțat tragedia la telefon, și tăcerea stingherită de după fiecare frază. Părea că încearcă să o menajeze cumva. De parcă viața ar mai putea s-o cruțe în vreun fel…

Ceva îi spune că vine pentru ultima oară la Novi Sad. De câteva luni o încearcă tot soiul de presimțiri. Odată instalate, nu o mai părăsesc. În momentul acesta știe că nu va mai pune niciodată piciorul pe acest pământ unde s-a născut, unde a crescut, unde a trăit cele mai mari bucurii. Prin fereastra întredeschisă pătrunde până la ea aerul Dunării, mirosul puternic pe care îl știe atât de bine. Se revede mergând alături de tatăl său de-a lungul malurilor. Copilăria e atât de departe. Are șaizeci și trei de ani. E o femeie bătrână.

— Mi-ați putea spune cum vă numiți? Sunt sigur că avem ceva rude în comun. Novi Sad nu e decât un orășel mai răsărit… Maric? Vreți să spuneți Mileva Maric? Și nu ziceți nimic? Ar trebui să strigați în gura mare! Sunteți un erou național, mândria poporului sârb, mai ceva decât Petru I! Haide, mie puteți să-mi spuneți. Nu-i așa că domn’ Einstein v-a furat întreaga muncă? Dumneavoastră ați făcut descoperirile. Relativitatea și toate celelalte! Puteți avea încredere în mine, voi păstra o tăcere de mormânt! Nu fiți modestă! Faceți-mi o

favoare. Dați-mi voie să facem un ocol pe la podul Prințul Tomislav. Nu ne va lua mult. E o onoare pentru mine să trec pe acest pod alături de mama celui care l-a construit. Știți foarte bine că acest edificiu este mândria orașului nostru. Haideți, vă rog, acceptați-mi rugămintea!

Hans-Albert a desenat planurile acestui pod. Cea mai frumoasă și cea mai recentă operă a țării. Fiul ei. În 1928. O splendidă lucrare arhitectonică ce traversează Dunărea într-un loc în care fluviul e mai lat decât oriunde. Cu zece ani în urmă asistase la inaugurarea construcției. Opera fiului său, pe pământu-i natal. Pe vremea aceea lucra ca inginer la Dortmund, într-o întreprindere care se ocupa cu structurile din fier. Construcția acestui pod a fost o comandă din partea guvernului sârb. Hans-Albert a fost însărcinat cu elaborarea machetei și supravegherea ridicării edificiului. Tot un Einstein. Celălalt. Cel iubit, cel bun. Chiar dacă și el a părăsit-o. Unul câte unul, bărbații Einstein o părăsesc pentru America. Din fericire, mai există Eduard. Îți vine să te întrebi dacă Eduard este cu adevărat un Einstein. Dar ochii lui nu te pot păcăli. Îi face pe voie taximetristului.

— Mii de mulțumiri, doamnă Einstein! Podul ăsta e o splendoare. Să știți că mă încearcă o dublă satisfacție. A fost gândit și realizat de fiul dumneavoastră și finanțat de nemțălăi. Ca o compensație de război. Chiar dacă acum, evident, trebuie să plătim pentru asta. Sunt genul răzbunător. Să-i facă pe sârbi să-și înghită umilința îndurată; probabil că ideea asta e fixată într-un ungher al minții Führerului. Priviți, acolo, la dreapta! Vai, cât e de frumos! A meritat ocolul. Uitați-l cum strălucește sub minunatul nostru soare. Ai crede că e o pasăre care se înalță, coborând apoi din înălțimi. O preafrumoasă pasăre de fier și foc. O operă desăvârșită!

Taxiul oprește la mijlocul podului. Mileva iese și,

sprijinindu-se de parapet, contemplă apele fluviului. Își pune degetele pe balustradă, ca și cum ar strânge mâna fiului său. Îl va mai strânge vreodată la piept? Se teme că nu. Lacrimile de pe obrajii ei alunecă în Dunăre. Ridică privirea, plimbând-o, în depărtare, peste acoperișurile orașului. Ghicește locul unde trebuie să ajungă. Merge câțiva pași până la mașină, deschide portiera și urcă. La drum! strigă șoferul. Destinul i-a dat întâlnire la numărul 20, pe strada Kisacka.

Prietena sa Milana o așteaptă în fața porții. Zărind taxiul, îi face semn cu mâna. Coboară. Cele două femei se îmbrățișează. Cu ochii în lacrimi, Milana îi spune șovăind, printre hohote:

— Nu m-am atins de nimic. Wladimir a venit și a deschis larg ferestrele. Eu n-am putut. Preotul o să sosească într-o oră. Nu e nevoie să intri, dacă nu vrei. Trebuie că e moartă de câteva zile. Nu mai știm nimic despre ea de marți, dar cum în ultima vreme Zorka nu ieșea cu zilele din casă, nu aveam de unde să bănuim.

— Nu, nu aveai cum să bănuiești, încearcă ea să o liniștească.

— Îți dai seama, adaugă Milana, că stătea zile-ntregi închisă aici. Ea și pisicile. Era felul ei, așa era Zorka.

Împinge ușa întredeschisă. Putoarea e insuportabilă. Își acoperă nasul și gura cu o batistă. Priveliștea e de neînchipuit. Pisicile, vreo treizeci la număr, ocupă întreaga încăpere. De cum o zăresc, se bagă sub masă sau se lipesc de pereți. Câteva o privesc cu ochi sfredelitori. Merge spre patul aflat în penumbră. Deodată, îi zărește trupul. Are în față un cadavru. Numai piele și os. Se uită lung la acest chip de nerecunoscut, cu ochii ieșiți din orbite și obraji uscați, cu părul albit și rar. „Îți place cum îmi stă cu codițe împletite?“ întreba Zorka în copilărie. Îi dă un sărut pe buze, își face cruce și se îndreaptă spre ușă, unde o așteaptă Milana. Își spune: „Așa era Zorka“.

Gründ mi-a prezentat condoleanțele. Pentru prima oară, mi se spun cuvinte duioase, deși nu văd de ce le-aș merita. Mi-a spus că o știa bine pe Zorka, de pe vremea când a fost internată aici. Ținea mult la ea. Îi mulțumesc pentru aceste vorbe. Îmi povestește că împărtășeau aceeași pasiune. Și lui îi plăceau foarte mult pisicile. Se simte apropiat de cei care trăiesc în compania pisicilor. M-a rugat însă să nu repet și altora ceea ce tocmai mi-a mărturisit. S-o țin pentru mine, pentru că vede acest aspect al personalității sale ca pe-o slăbiciune de care unii de-aici – Herbert Werner, de pildă – ar putea profita. I-am mulțumit că mi-a încredințat acest secret, promițându-i să-mi țin gura.

Nu doar Gründ și-a arătat compasiunea pentru pierderea suferită. De îndată ce vestea s-a răspândit, și alții au venit să-mi spună cât de rău le pare. Toată lumea își amintește de Zorka. Mi-a fost dat să descopăr că și-a făcut o sumedenie de prieteni în timpul lungilor sale sejururi petrecute aici, ceea ce e neobișnuit pentru familia noastră. Suntem mai neîncrezători de felul nostru, nu ne deschidem sufletul prea ușor. Unii spun chiar că e mizantropie. Dar nu pentru că nu am ține la oameni, ci pentru că o bună parte dintre ei nu ajung să ne îndrăgească. Cine se îmbată cu ideea că nu e așa se înșală amarnic.

Mătușa Zorka ura pe toată lumea. Dar mai ales bărbații. Pe de altă parte, puține femei i-au ajuns la suflet. Îmi spunea mereu: numește-mi tu o persoană de pe pământul ăsta care să

fi făcut un bine — în afară de mama ta, bineînțeles. Mi-era greu să-i răspund. Pe deasupra, nu cunosc atât de multă lume încât să-mi susțin punctul de vedere. Abia dacă ies pe-afară. De călătorit, nici nu poate fi vorba. Cât despre ființele întâlnite aici, cine poate ști dacă îmi vor binele sau nu?

Mătușa Zorka nu ținea decât la pisicile ei. Își rupea de la gură ca ele să mănânce pe săturate. I-am propus mamei să le adoptăm, dar mi-a zis că nu e destul loc în camera mea pentru ele, iar infirmierilor nu le-ar conveni să aibă niște guri de hrănit în plus. Am vrut să verific cele spuse de mama la supraveghetorul Heimrat, care, ca mătușa Zorka, disprețuiește profund omenirea. M-a privit adânc în ochi, după care m-a întrebat cam câte pisici avea mătușă-mea. Vreo treizeci. S-a gândit o clipă, apoi mi-a spus că le-am putea mânca și că îi place la nebunie carnea de pisică; care are același gust ca al cărnii de om. A izbucnit într-un hohot de râs și a ieșit din cameră. Prefer să cred că a fost o glumă.

Pisicile vor fi în siguranță în casa din Novi Sad. Acolo nimeni nu va vrea să le mănânce. Noi, sârbii, iubim animalele. Sunt și ele creația lui Dumnezeu.

Moartea Zorkăi i-a umplut mamei sufletul de amărăciune. Mă străduiesc s-o îmbărbătez. Petrec ore întregi alături de ea. Stăm pe balcon tăcuți, unul lângă altul. Dar nu-i sunt de prea mare ajutor. Mama e mereu în gardă pentru simplul fapt că exist. Dar ce pot să fac, dacă mă atrage abisul?

2

Îl privește cu atenție pe omul aflat în fața sa. După spusele lui Juliusberg, care îl însoțește, numitul Victor Schleiss are a-i face o destăinuire de importanță capitală. Psihiatrul a fugit din Germania în 1937 și a reușit să treacă în Elveția, unde a lucrat ca asistent la Zürich, la clinica Burghölzli. Mai apoi, a obținut viza și a emigrat în Statele Unite.

— Ce am să vă spun vă privește în mod deosebit, continuă musafirul.

— Și ne depășește pe toți trei, adaugă Juliusberg.

— Îl cunoașteți pe Ernst Rüdin, nu-i așa?

Rüdin este un medic elvețian care trăiește în Germania. Autor al lucrării *Genetică și igienă rasială*, se numără printre inițiatorii noțiunii de moștenire a schizofreniei. Și marele gânditor al Reichului asupra teoriei eugenismului. El a formulat legea privitoare la „prevenția împotriva transmiterii maladiilor ereditare“, promulgată în 1933, care proslăvește sterilizarea bolnavilor mintal. În 1902, pe vremea când era student la Politehnică, a asistat împreună cu Mileva la o conferință pe care Rüdin a ținut-o la Burghölzli.

— Știți ce se întâmplă astăzi, nu-i așa? îl întreabă Schleiss.

Programul de exterminare a bolnavilor mintal germani se află deja în discuție publică, de când episcopul catolic al Berlinului a denunțat „omorurile catalogate drept eutanasie“. În luna iulie a anului 1940, toți bolnavii mintal evrei spitalizați de Reich au fost trimiși la Brandenburg an der Havel, unde să

fie gazați. Apoi programul a fost extins, vizându-i și pe non-evreii cu handicap. Cincizeci de mii de suferinzi ar fi fost asasinați prin gazare în interiorul spitalelor. Procesul a fost întrerupt oficial datorită presiunii episcopului german și retransmiterii unei predici a episcopului de Münster, Clemens von Galen, difuzată pe calea undelor la BBC.

> *Există o bănuială generală, mergând aproape până la certitudine, conform căreia aceste numeroase decese neașteptate ale bolnavilor mintal nu survin din cauze naturale, ci sunt provocate în mod intenționat, în acord cu doctrina care susține că este legitim să distrugi o pretinsă „viață fără valoare“ — cu alte cuvinte, să omori femei și bărbați nevinovați, dacă se consideră că viețile lor sunt fără valoare viitoare pentru popor și stat. O doctrină îngrozitoare, care caută să justifice omorârea atâtor persoane inocente și care legitimează masacrul violent al persoanelor handicapate incapabile să muncească, al celor schilodiți, al bolnavilor incurabil, al celor în vârstă, al infirmilor!*

Episcopul german nu a suflat un cuvânt despre exterminarea bolnavilor evrei.

— Cunoașteți, cu siguranță, rolul primordial pe care l-a jucat Rüdin în cadrul acestui proiect. Heydrich era doar instrumentul lui. Ei bine, în timpul ședерii mele la Zürich am aflat că Rüdin s-a folosit de rădăcinile sale elvețiene pentru a ajunge la directorul de la Burghölzli, Hans Wolfgang Maier, căruia i-a cerut să-i trimită dosarul pacientului Eduard Einstein.

— Dar ține de secretul medical! izbucnește Juliusberg.

— Am făcut rost de o copie a răspunsului adresat de Maier lui Rüdin.

Schleiss scoate din buzunar o hârtie, își pune ochelarii și

citește:

Distinsului meu coleg,
profesorul Ernst Rüdin,

Nu putem să dăm curs cererii dumneavoastră, întrucât acest tânăr se află spitalizat actualmente în clinica noastră. Suntem totuși în măsură să vă comunicăm că suferă de o formă gravă de schizofrenie, care, în mod clar, își are rădăcinile în cauze de natură psihogenetică. Pe linie paternă nu dispunem de informații întrucât, de când îi tratez fiul în sistem ambulatoriu, tatăl nu a mai apărut pe aici. Un lucru este sigur: o moștenire de tip schizofrenic care provine de la mamă, a cărei soră a fost internată pentru catatonie. Mama este o personalitate schizoidă.

După cum știți, mariajul lui Albert Einstein în urma căruia a apărut acest fiu s-a destrămat în urmă cu mulți ani.

În cazul în care veți avea și alte întrebări, vă rămânem la dispoziție.

Schleiss împăturește scrisoarea și o pune pe masă.

— Dragă Victor, intervine Juliusberg, tu, care ai fost acolo, crezi că elvețienii ar fi capabili să le dea naziștilor și altceva decât dosare medicale?

— Vrei să spui… oameni?

— Mă refer la *unul* anume.

— Nu, nu vor face asta. Desigur, băncile elvețiene strâng bani de la naziști. Autoritățile elvețiene interzic accesul în țară al refugiaților evrei. Armata îi împinge înapoi la frontieră, direct în brațele trupelor SS, care îi urmăresc. Dar să le dea pe mână un cetățean elvețian, nu, asta n-o vor face.

— Chiar și în situația în care acest pacient le poate aduce

munți de aur? murmură Juliusberg.

Victor Schleiss încuviințează încă o dată cele spuse, face o scurtă pauză, apoi reia pe un ton mai vioi:

— Știți, am fost elevul lui Freud. L-ați cunoscut, domnule profesor, nu-i așa?

Einstein evocă întâlnirea cu Freud, la Berlin. Era în iarna anului 1926. Freud venise să-l viziteze pe fiul său, Ernst, care era arhitect în capitală. Deși întâlnirea a fost cordială, nu s-a creat un adevărat curent de simpatie. Freud avea mai bine de șaptezeci de ani, pe când Einstein doar patruzeci și opt. A resimțit un soi de animozitate din partea vienezului, care părea că-și bazează relația pe o anumită rivalitate. „Ați avut mai mult noroc decât mine“, îi scria psihanalistul cu ocazia celei de-a cincizecea aniversări.

Nici el nu i-a ascuns lui Freud reticențele sale în legătură cu psihanaliza. „Prefer să trăiesc în obscuritatea celui care nu a urmat în viața lui o ședință de analiză… Poate că nu e întotdeauna bine să scormonești în inconștient… Sunteți de părere că dacă ne supunem picioarele bolnave unei ședințe de analize, am merge mai bine?“

Nici nu a susținut candidatura lui Freud la Premiul Nobel, în 1928, afirmând că nu se putea pronunța asupra adevărului preceptelor sale. Era de părere că un psiholog nu poate candida la Premiul Nobel pentru Medicină. Animozitatea vienezului a sporit aflând că Einstein i-a tras clapa și că nu va primi niciodată Nobelul.

În 1931, Einstein a avut totuși curajul de a-i mărturisi că și-a mai schimbat părerea: „În fiecare marți vă citesc cărțile și nu pot decât să le laud frumusețea și claritatea… Oscilez între a le crede și a nu le crede“. Și așa, relația lor a început ușor-ușor să se dezghețe.

— Cum a fost scris eseul despre război, pe care l-ați așternut

împreună pe hârtie? se interesează Schleiss.

Îi dezvăluie că ideea acestei cărți scrise la patru mâini s-a născut în cursul anilor treizeci și a ajuns la Societatea Națiunilor din partea Institutului Internațional de Cooperare Intelectuală. Lucrarea se anunța a fi un eveniment: părintele teoriei relativității și inventatorul psihanalizei aveau să se adune pentru a reflecta asupra stării unei lumi dominate de violență și ură. O carte scrisă de cele două genii ale poporului Cărții: inteligența superioară și păstrătorul și apărătorul tuturor secretelor fenomenelor psihice. Societatea Națiunilor era salvată. Omenirea era salvată. *De ce războiul?* Întrebarea veche de când lumea — sondând misterele celor mai de nepătruns pulsiuni ale ființei umane — putea să capete un răspuns. Lucrarea a apărut la 22 martie 1933. Începând din 10 mai, anul următor, această carte alături de altele aparținând lui Einstein și Freud aveau să se întâlnească pe același rug, transformate în cenușă, în uralele mulțimilor germane.

— Ar fi o onoare să am această carte cu o dedicație scrisă de mâna dumneavoastră, spune Victor Schleiss.

Se ridică, se apropie de bibliotecă și găsește locul în care, pe raft, mai are trei exemplare. Scoate unul dintre ele, se așază la birou, ia un stilou, scrie dedicația și îi întinde cartea vizitatorului. Schleiss îi mulțumește. Juliusberg îi anunță că este timpul de plecare. Se salută. Urcă la etaj. Se așază în fotoliu și contemplă cerul pe fereastră. Îi revine în minte figura lui Freud. Apoi gândul îi zboară la Eduard. Nu i-a vorbit niciodată lui Freud despre suferința care i-a lovit fiul. Zürich se află, totuși, destul de aproape de Viena. Unde mai pui că Freud este printre cei care știu cel mai bine cum e cu psihozele. I-ar fi putut da un sfat. Să-l ghideze și, de ce nu, să-l ia pe Eduard în îngrijire medicală.

Au scris împreună *De ce războiul?* pe parcursul anului 1932.

Eduard era pe atunci spitalizat la Burghölzli. Îngrijit de confrați de-ai lui Freud, dintre care unii îi fuseseră elevi. Ar fi putut să-i strecoare vienezului o vorbă într-una dintre scrisorile pe care și le-au trimis unul altuia.

Freud era modelul, idolul fiului său. Eduard optase pentru psihanaliză. Când intra în camera lui, dădea cu ochii de portretul de mari dimensiuni al savantului, atârnat pe perete. Privea neputincios naufragiul psihic al fiului său, în paralel cu imaginea îndrumătorului suprem al tuturor secretelor fenomenelor psihice. Și în același timp lucra cu Freud la cartea care năzuise să le redea oamenilor dreapta judecată.

Niciun cuvânt însă despre cazul Eduard Einstein.

În 1936 îi scria lui Freud, de la Princeton:

> *M-am mulțumit multă vreme să cântăresc puterea speculativă a gândirii dumneavoastră și imensa ei influență asupra conceptelor epocii noastre, fără a fi în stare să-mi fac totuși o părere exactă asupra exactității ipotezelor dumneavoastră. Am aflat de curând despre câteva cazuri, mai puțin importante în sine, care nu se pot interpreta decât prin teoria refulării, pe care dumneavoastră ați formulat-o. Am fost încântat să descopăr aceste cazuri, pentru că este întotdeauna o bucurie să constați că o astfel de teorie importantă, grandioasă este în acord cu realitatea.*

Care să fi fost aceste cazuri „puțin importante“ despre care aflase și despre care nu vorbise nimănui? „Cazul Einstein“ făcea parte dintre ele? Și dacă nu, care erau acestea?

„Am fost încântat să descopăr aceste cazuri.“ Acum regretă aceste cuvinte. Nu i-a făcut plăcere să descopere niciun caz.

Corespondase cu Freud până în 1938. Până în ziua de azi, o întrebare nu-i dă pace. Psihanalistul știa oare că interlocutorul

și rivalul său avea un fiu cu psihoză? Să nu fi știut? Freud n-a făcut niciodată nici cea mai mică aluzie.

Caută în bibliotecă un alt exemplar din *De ce războiul?* și-l răsfoiește. Dă peste o întrebare adresată vienezului, în chip de concluzie a textului său:

> *Este oare posibil să ghidezi psihismul cuiva astfel încât să fie mai bine pregătit împotriva psihozelor de ură și distrugere?*

Această întrebare constituise ideea centrală a schimbului de scrisori. Ce ținea ascuns în sine în 1932? „Este oare posibil să ghidezi psihismul cuiva?“

Continuă să frunzărească volumul. Iată ce i-a răspuns medicul:

> *M-am gândit că o să alegeți o chestiune care să se afle la marginea a ceea ce se știe astăzi și la care am putea și unul, și celălalt, fizicianul și psihologul, să accedem, fiecare pe propria cale, pentru a ne întâlni mai apoi pe un același teritoriu, venind din regiuni diferite. Astfel, m-ați surprins întrebându-mă dacă știu ce e de făcut pentru a scoate omenirea de sub amenințarea războiului. Am fost chiar înspăimântat la început de propria mea — aproape că am scris „noastră“ — incompetență…*

Citește mai departe. Ajunge la concluzia lui Freud:

> *Nu vreau să abuzez de atenția dumneavoastră, care înțelege să se aplece asupra mijloacelor prin care războiul se poate preveni… Instinctul morții se transformă în pulsiune distructivă prin faptul că se exteriorizează cu ajutorul anumitor organe împotriva obiectelor. Ființa vie își protejează, ca să zic așa, propria-i existență distrugând elementul străin.*

Gândul îl poartă la Eduard. Și apoi la sine. „Ființa vie își protejează, ca să zic așa, propria-i existență distrugând elementul străin.“ Se întreabă dacă nu cumva acesta e felul său de a se proteja, păstrând o asemenea distanță între el și Eduard. Dacă nu cumva își protejează propria-i existență. Distrugând elementul străin. Subordonându-se instinctului morții.

Alaltăieri, la Burghölzli, în mijlocul grădinii, pe un soare arzător, o tânără foarte frumoasă s-a apropiat de mine, m-a luat de mână și m-a purtat spre o bancă. Ne-am așezat. Niciodată o persoană de sex opus nu s-a comportat așa cu mine. Ochii ei strălucitori aveau o licărire care m-a hipnotizat. Și-a pus mâinile peste ale mele. Îmi surâdea fără motiv. Mi-a zis:

— Mă cheamă Maria Fischer și mi se pare că te-am mai văzut undeva.

— Mi se spune des asta. Am un chip foarte comun.

— Ba ai un chip foarte frumos.

— Nu mi-a spus nimeni asta până acum.

— Oamenii mint tot timpul. Ascund mereu ceva.

— Sunt întru totul de acord cu tine.

— Știi ce ascund?

— Dacă aș ști, n-aș mai fi aici.

— De ce ești aici?

— Nu știu.

— Nici eu nu știu.

— Cu tine, trebuie că s-a produs o greșeală. Ești frumoasă, pari inteligentă.

— Cred că inteligența n-are nimic de-a face aici.

— Atunci, nu-mi dau seama.

— Mi se reproșează că sunt nebună.

— Toți suntem acuzați de asta. Pe-aici e o adevărată obsesie. Cred că ar trebui să anunțăm autoritățile.

— N-are niciun rost, ăștia sunt toți complici… Tu crezi că sunt nebună?

— Eu cred că ești foarte frumoasă, dacă-mi permit să spun asta.

— A, toată lumea își permite!... Le spui tuturor fetelor pe care le întâlnești că sunt frumoase?

— Păi nu întâlnesc nicio fată!

— Atunci, nu știi ce vorbești. Și cum ai vrea să te cred?

— Ai dreptate. Este greu. Nu ți-am adus nicio dovadă.

— Încearcă.

— *M-ai învinuit că nu te iubesc și acest reproș m-a amărât atât de tare, pentru că ceea ce mă torturează, iar pe tine te supără, e prea marea mea iubire, Adèle.*

— E frumos.

— A scris-o Victor Hugo. Îmi plac mult poeții francezi.

— Dar ceva personal n-ai să-mi spui?

— Dă-mi timp să caut.

— Toți spuneți același lucru. Uite de-asta nu-mi plac poeții… Cred c-o să plec.

— Rămâi! Voi găsi o grămadă de lucruri personale să-ți spun. Nu ți-am vorbit despre tata? De obicei, oamenii sunt interesați.

— Dar ce are taică-tău?

— E Einstein.

— Așa, și?

— Nu-l cunoști pe Einstein?

— Doar după nume.

— E un tată îngrozitor.

— Dar ce a făcut rău?

— Ne-a abandonat pe mine și pe fratele meu în mâinile mamei. A părăsit-o și pe ea în circumstanțe groaznice. A înșelat-o în toate felurile posibile. A plecat după o altă femeie. Și, după

părerea mamei, o înșală și pe ea cu alte femei. Îi plac femeile, astfel că le sporește numărul. Este cumplit. Dar nimeni n-o spune. Pe mine nu mă vor împiedica să dezvălui adevărul. Îl urăsc.

— Și eu îmi urăsc tatăl.

— A înșelat-o pe maică-ta cu alte femei?

— Nu, s-a culcat cu mine. Mă violează încă de la vârsta de cinci ani. Duminică dimineață, când mama pleacă la piață. Mă violează în fiecare duminică. Nu pot să sufăr duminicile. Și pe tine te-a violat tatăl tău?

— Nu.

— Atunci înseamnă că m-am înșelat în privința ta.

— Aș putea să-ți mai spun și altceva despre tata.

— Vorbești prea mult despre taică-tău. Nu valorează mai mult decât al meu numai pentru că numele lui e Einstein. Celebritatea nu îl face neapărat mai detestabil. Toți bărbații sunt mârșavi. Dacă ar exista un premiu Nobel pentru mârșăvie, atunci tatăl meu l-ar obține cu siguranță. Al tău îl are deja pe al lui. Aș vrea să te întreb ceva. Dar să-mi răspunzi sincer… Ai vrea să faci sex cu mine?

— Acum!?

— În remiza de la subsol. Vrei?

— Nu pot să fac sex la comandă.

— Nu te stârnesc?

— O, ba da, cum să nu. Niciodată o femeie atât de frumoasă nu mi-a mai cerut asta.

— Ciudat comportament mai ai, Einstein. De obicei, bărbații îmi acceptă propunerea fără să crâcnească și mergem să facem sex la subsol, în remiză.

— Cine sunt bărbații ăștia?

— Nu-mi aduc aminte.

— Spune-mi un nume.

— Gründ.

— Gründ!?

— Și Forlich.

— Forlich!?

— Heimrat a refuzat, invocând regulamentul. Dar am văzut eu bine că asta îi umblă prin minte. Cât despre tine, se vede că nu-ți prea umblă. Ești ciudat.

— Mi se spune asta tot timpul.

— Dar asta nu înseamnă că faci mai multe parale decât ceilalți.

— Știu foarte bine.

— Ești nici mai mult nici mai puțin decât un ticălos, ca toți ceilalți. Când vei înțelege asta, îți va fi mai bine și vei vrea să faci sex cu mine. De-asta cred că mai bine te părăsesc acum. Când încă nu ești putred pe dinăuntru. Care e numele tău, în afară de Einstein?

— Eduard.

— Adio, Eduard.

A plecat pe neașteptate. Dacă o întâlniți, dați-mi de știre. E o tânără foarte frumoasă, care îți ia mâinile într-ale ei.

3

De la moartea Zorkăi o încearcă un soi de oboseală foarte ciudată. Iese din ce în ce mai puțin din casă. Încetul cu încetul, simțămintele-i par să-i scape. Dispariția micuțului Klaus a impresionat-o mai puțin decât s-ar fi așteptat. Nu mai reușește să-și amintească chipul copilului. Tristețea i s-a înmuiat. Curajul o părăsește de tot. Nu a avut puterea de a-i da vestea lui Eduard. Și, în fond, ce se mai poate schimba?

Nu-i mai trezește nicio emoție să se așeze la fereastră și să privească Limmatul. Nu-i mai face nicio plăcere să savureze o cafea și un ștrudel cu mere în compania Hélénei. Nici nu știe de când nu a mai râs. De ani de zile, probabil. Nici nu mai ține minte. Poate că își pierde și memoria? Cum se mai șterg momentele frumoase, cum se mai risipesc amintirile plăcute… Nici măcar nu încearcă să găsească vreun motiv pentru care să fie fericită. Totul s-a veștejit pentru totdeauna.

Ultima carte pe care a deschis-o a fost *Sonata Kreutzer*. O frază i-a întrerupt lectura: „Cu toții, *bărbați și femei, suntem formați, educați în spiritul acestor absurdități ale afecțiunii care se numește dragoste*“. Nici că va mai citi ceva vreodată.

De la o vreme, are niște impresii ciudate. Ba o privire mai nu știu cum când cumpără o jumătate de pâine de la brutăreasă. Ba salutul strâmb al vecinei când Eduard avusese o noapte agitată și zgomotoasă. Vânzătoarea de legume o fură – o nimica toată, o sută de grame la kilogramul de morcovi, două centime la portocale. Oamenii o iau drept Cresus numai pentru

faptul că este fosta soție a laureatului Nobel. Lumea știe că banii din premiu au ajuns până la urmă la ea. Coafeza i-a zis într-o zi: „80 000 de coroane elvețiene înseamnă o sumă frumușică!“ Economiile i s-au risipit în vânt. Albert, care continuă să-i verse lunar în cont 300 de franci elvețieni, tocmai i-a răscumpărat, sub acoperirea unei societăți, apartamentul de la numărul 62, din Huttenstrasse. Ea nu mai reușea să-și plătească cheltuielile de întreținere și era amenințată să fie dată afară din casă. Va sta în acea locuință până la sfârșitul vieții. Așa i-a promis Albert. O fi având el toate defectele din lume, dar se ține de cuvânt. Încă din copilărie și-a ținut promisiunile.

Banii i se scurg printre degete. Nu a fost în stare să gestioneze cum se cade cele două apartamente, care i-ar fi garantat un venit sigur. Nu are deloc abilități de administrator. A sfârșit prin a le vinde. Nu știe cum s-au dus banii. Îl bănuiește pe notar că a furat-o.

Niciun elev nu mai vine să-i bată la ușă pentru a lua lecții de matematică. Nu se mai simte în stare să predea. Nu mai găsește rezolvarea exercițiilor. Nu mai înțelege mare lucru din cifre. A pierdut semnificația formulelor. Nicio problemă nu mai are soluție.

Ființele se îndepărtează din jurul ei. Copiii au părăsit-o. Hans-Albert e plecat în America. Eduard, pierdut în lumea lui. Lieserl, în ceruri.

Împlinește în curând șaizeci și șase de ani. E o femeie bătrână. Lumina nu-i mai pătrunde în suflet. Nimeni nu-i mai trece pragul. Se teme să nu sfârșească precum Zorka.

Și-a pierdut speranța că va apuca sfârșitul războiului. Lumea zice că vremurile se schimbă. Contraofensiva Armatei Roșii este un succes. Se vorbește despre o debarcare a Aliaților pe continent. Va trăi destul cât să-și vadă patria eliberată și Novi Sad-ul regăsindu-și culorile sârbești? Are îndoieli că asta

va schimba ceva în ceea ce o privește. E prea bătrână ca lucrurile să se mai poată ameliora. Speră doar că încetarea ostilităților va fi un lucru benefic pentru Eduard. Va cunoaște el vreodată pacea?

Prietena ei Héléna o vizitează de două ori pe săptămână. Nimeni altcineva nu vine să-i tulbure singurătatea. De-a lungul săptămânilor care se scurg, se desprinde de tot și de toate. Încetul cu încetul, memoria începe să-i joace feste. Viața îi scapă treptat. Nu-i rămân decât momentele urâte. Șoldul o face să trăiască un calvar. Degetele îi sunt paralizate de durere. Vederea începe să-i scadă. Nu mai distinge formele obiectelor la fel de clar ca înainte. Tot corpul i s-a defectat. Sufletul îi este pradă unei imense tulburări. Nimic nu se mișcă în jurul ei.

Dacă se privește în oglindă, vede o expresie de dezgust și suferință pe un chip cenușiu și uscățiv. Așa că a pus deoparte toate oglinzile din casă.

La început, și-a închipuit că închiderea în sine va fi ca un zid de apărare împotriva zgomotului și furiei acestei lumi. Se scufundă singură, fără nicio mângâiere. S-a născut în 1876. Se agață de viață sau e tocmai invers?

Își dorește să-l pună pe Eduard la adăpost. Se teme de ce se va alege de el când ea nu va mai fi. Nu are încredere în fostul soț. A ascuns în dulap toate economiile sale, suma de 80 000 de franci elvețieni, în bani lichizi. Nu a spus nimănui că averea ei e acolo. Preferă să o știe în casă decât la bancă. Bancherii sunt niște tâlhari. Brutăreasa este o hoață. Lumea întreagă a înșelat-o. Nu încetează cu scrisorile adresate fostului soț, în care îl imploră să-i mai dea bani. Acesta ar vrea s-o pună sub tutelă. Nu are inimă. Ce se va alege de Eduard?

Hans-Albert se gândește să vină în vizită când se va termina războiul. De câți ani nu și-a văzut fiul cel mare? Nu-l are decât pe Eduard în viața sa. Iar Eduard nu are nimic. Eduard e

singurul care nu o va părăsi niciodată. Care nu o va trăda. Ei doi, în fața vieții și a morții.

Alaltăieri, supraveghetorul Heimrat ne-a dus la cinematograf. Am văzut *Saratoga* cu Clark Gable, un actor care îmi place mult, și cu Jean Harlow, pe care o găsesc foarte frumoasă. Pe drumul de întoarcere, supraveghetorul ne-a spus că doamna Harlow a murit în timpul filmărilor, dar că nu-ți dai seama de asta, pentru că producția a folosit o dublură pentru final. Până la urmă, iată că nu numai eu mă dedublez. Dar la mine nu e vorba niciodată de film.

În cadrul actualităților care precedă filmul am văzut mulțimile de oameni defilând pe străzile Parisului. Mi-ar plăcea să-l vizitez acum că nemții nu mai sunt acolo. Mi s-a povestit despre Saint-Germain, Saint-Paul și Sainte-Anne. Ori eu, ori naziștii. Ălora nu le plăceau oamenii de condiția mea. Chiar mă întreb cu ce le-am greșit. De ce să dușmănești fără temei, când sunt atâtea motive adevărate pentru a urî? N-am înțeles nimic din povestea asta despre rasa superioară. În sfârșit, acum că naziștii au dispărut, rasele s-au isprăvit.

Pe aici, sfârșitul conflictului nu prea interesează pe nimeni. Trebuie spus că noi nu prea am cunoscut războiul. L-am întrebat pe supraveghetorul Heimrat de ce nu am fost invadați de germani. Cu ce am greșit? S-a uitat urât la mine. „Ai fi văzut tu pe dracu’ dacă ar fi venit nemții! Nerușinat ce ești! Mai bine spune mersi guvernului, decât să faci asemenea remarci fățarnice!“

Dacă există un defect pe care să nu-l am, atunci acesta este

fățărnicia.

Am părerea mea asupra acestei chestiuni. Există un motiv pentru care nemții nu ne-au invadat. Nu că am valora mai puțin decât alții. Noi le suntem cea mai apropiată ieșire, iar seifurile băncilor noastre sunt pline. Părerea mea: Elveția deține o armă secretă capabilă să distrugă Berlinul, îngropată în măruntaiele vârfului Mont Blanc. Codul secret al acestei arme se află în seiful Băncii Federale. Altfel spus, inviolabil. Nemților le-a fost frică, s-au temut de arma asta mai ceva decât de Armata Roșie și de cea a lui Roosevelt. Nu văd altă explicație.

Din câte se spune, sfârșitul războiului ar trebui să aducă o îmbunătățire a vieții noastre de zi cu zi. Chiar dacă nu am a mă plânge cu adevărat de privațiuni. Am mâncat întotdeauna pe săturate. Mi se îngăduie să ies la plimbare când am chef. Ce-aș mai putea să cer în plus de la viață?

4

În această lună august a anului 1945 a fost invitat să meargă la New York pentru a sărbători victoria. Dar a refuzat invitația. Nici nu se pune problema să defileze pe sub cascade de confeti. Nici de cântece vesele ori de fanfare pe Fifth Avenue. O baie de mulțime, după baia de sânge. În ochii săi, aceste zile nu înseamnă o eliberare. Această dată marchează doar sfârșitul unui calvar îngrozitor.

A văzut imaginile tineretului voios defilând printre zgârie-nori, frumoși, mândri și viteji soldați întorși de pe front, cu tinere fete agățându-li-se de gât, bulevarde înnegrite de oameni plesnind de viață. El nu are nimic de sărbătorit. Această zi vine prea târziu. Hitler a promis să facă viața evreilor un infern. Jumătate din populația evreiască a fost exterminată. Hitler și-a ținut promisiunea pe jumătate. Această zi marchează semivictoria naziștilor. Îi poartă poporului german o ură fără margini. Alții le acordă iertarea, dar nu uită. El nu va uita niciodată și nu va ierta. Timpul nu-i va învinge ranchiuna. Ura îi este pe măsura masacrului comis, demnă de crima germanilor. Ura îi este imprescriptibilă.

O nouă amenințare plutește acum asupra lui. Aura i s-a disipat în norul de foc care a despicat cerul Hiroșimei. Într-o caricatură de pe prima pagină din *Times* apare ținând în spate o ciupercă atomică. El este omul din cauza căruia a apărut nenorocirea nucleară.

De ce anume se face vinovat? O scrisoare din 1939 și

adresată lui Roosevelt. O formulă privind proprietățile energiei, descoperire de tinerețe. În niciun alt mod nu a fost asociat cu construirea bombei. A fost îndepărtat din Proiectul Manhattan. Nu a fost informat despre firma care avea să angajeze sute de mii de americani, printre care și prietenii săi Oppenheimer, Niels Bohr, Fermi. A fost socotit indezirabil. FBI a pretextat că ar putea vinde sovieticilor secretele fabricării bombei. Singura favoare care-i fusese acordată, în dorința sa de a lupta — cu mijloacele de care era el în stare și la vârsta lui — împotriva Germaniei naziste, a fost să fie lăsat să lucreze la fabricarea sonarelor. Consilier voluntar pentru marină, iată contribuția la război a celui care a descoperit relativitatea. În aprilie 1945, când bomba era gata și Germania învinsă, i-a scris din nou lui Roosevelt, de această dată pentru a opri infernala mașinărie. Roosevelt a murit înainte să-i citească apelul. Cât despre Truman…

E considerat părintele bombei atomice. Scrisoarea către Roosevelt consfințește actul de naștere. Iar $E=mc^2$, validarea paternității sale. El însă nu-și recunoaște copilul, nu vrea să-și asume paternitatea. Refuză rolul de geniu al răului.

De-acum înainte, în fiecare lună Hans-Albert vine în vizită pe la el. Fac câte o plimbare lungă pe malurile lacului Carnegie. Iau prânzul împreună. Hans-Albert îi povestește despre catedra de fizică unde predă, uneori abordează câte un subiect din sfera sa de activitate, precum mecanismul de transport al sedimentelor din apă, sau pur și simplu face expunerea amănunțită a unei zile obișnuite de școală a fiului său Bernhard.

Încercările vieții i-au apropiat. Timpul a șters ranchiunele. Anii plini de frustrare, de durere și ură au lăsat totuși urme. Chipul fiului nu pare a fi același atunci când se adresează tatălui și când le vorbește altora. Resentimentele i-au întipărit

pe figură semnele vechilor temeri. Trăiește o pândă permanentă. Furtuna ar putea izbucni de la cel mai mic cuvânt. Se încearcă păstrarea legăturii. Trecutul e ținut la distanță. Și totuși, într-o clipă de liniște, tonul se schimbă în mod brutal. Apelul la calm este uitat și armistițiul, încălcat. Hans-Albert ține să se încaiere. Se erijează în procuror, reluând rechizitoriul.

— E adevărat sau e o legendă, ceea ce se povestește? Că ai forțat-o pe mama să semneze o hârtie conținând condițiile pe care i le impuneai ca să rămână să locuiască în continuare acasă? Ai stipulat că nu trebuia să-ți vorbească fără să-i dai voie și nici să deschidă ușa biroului fără permisiune?

Aceste fapte îl duc cu gândul înapoi cu treizeci de ani. Nu era obligat să se justifice în fața fiului său, dar va încerca să o facă. La acea vreme, era în zorii unei glorii uriașe. Teoriile-i publicate în *Analele fizicii* l-au făcut pe Planck, părintele științei germane, să spună că Einstein era un nou Galileo. Nu spera decât să găsească soluția pentru generalizarea teoriei relativității restrânse. Praga îi oferea o catedră de profesor. Berlinul îl aștepta cu brațele deschise. A-și urma cercetările era singura lui obsesie. Mileva trăia într-o stare de gelozie maladivă. Avea mereu ceva de reproșat, nu era de acord cu modul lui de a trăi. Îi imputa timpul consacrat cercetărilor sale, ieșirile cu prietenii – Besso, Grossmann și Volodine. În vreme ce el se deschidea către lume, ea se retrăgea în sine. Îl învinuia până și pentru propria ei nefericire. În acest context, bineînțeles că legătura lor devenea absurdă. El era tânăr, avea abia douăzeci și cinci de ani. Nu comitem greșelile la douăzeci și cinci de ani?

— Dar o iubeai, nu?

Îi răspunde că o iubea. Nu întinde vorba, ca să nu-și rănească fiul. Minte, pentru că aceea nu se putea numi dragoste. Nu a fost niciodată, la propriu, un bărbat îndrăgostit.

Se lăsa purtat de pasiuni trecătoare. Habar nu avea ce înseamnă fidelitatea. Trăia cu iluzia de a nu fi prins în niciun fel de laț. Și-a înmulțit relațiile extraconjugale. Iubirea nu-l interesa, nu era cauza pentru care să lupte. Mileva era un capriciu de tinerețe. Nutrea pentru ea un amestec de afecțiune și fascinație. L-a atras fragilitatea tinerei femei, după cum inteligența și voința ei l-au subjugat. Avea aproape douăzeci de ani când s-au întâlnit pentru prima dată. Abia descoperea viața. Nu-și imagina unde îl puteau duce propriile fapte. Se născuse Lieserl. S-a căsătorit. Când gloria a bătut la ușă, Mileva s-a schimbat, s-a acrit. Dar ce rost are să rememorăm toate astea? Totul îi pare atât de îndepărtat. S-au scurs atâția ani și s-au întâmplat atâtea nenorociri. Mare parte din ființele despre care se vorbește au murit.

— Timpul nu vindecă nimic. E vorba de viețile noastre. Dă-mi măcar un fapt, o circumstanță atenuantă care să justifice comportamentul tău față de mama.

Îi revine în minte o amintire. Speră ca fiul său să înțeleagă. Evenimentul s-a derulat în septembrie 1913, la 21 septembrie. El lipsea din Zürich. Mileva invocase faptul că ar putea merge la Novi Sad să o vadă pe Zorka, să-i arate cât de mari s-au făcut băieții. N-a mai spus și altceva. Nu discutaseră vreodată problema religiei, care era un fel de subiect tabu, un *statu-quo*. Ea știa cât de mult ține el la rădăcinile sale evreiești. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care mama lui se opusese căsătoriei. Propriul tată, Hermann, nu i-a dat binecuvântarea decât pe patul de moarte. A încălcat Legea evreiască pentru a o lua de nevastă pe Mileva.

— Ți-ai recâștigat locul în familie unindu-te cu verișoară-ta? Mama ta o prețuia pe Elsa, nu-i așa? Într-un fel, te-ai împăcat cu ea căsătorindu-te cu Elsa. Ți-ai îndreptat greșeala!

Își urmează gândurile fără a face vreun comentariu. El și

Mileva nu vorbiseră niciodată despre convertire în ceea ce îi privea pe copii. Nici de botez, nici de circumcizie. Și a venit acea zi de toamnă. Mileva ia copiii și îi duce până la Novi Sad. Întreaga familie Maric îi aștepta. Au organizat o sărbătoare. Biserica Sfântul Nicolae a fost împodobită cu flori, iar vinul pentru împărtășanie era pregătit. S-a umplut cristelnița din marmură din fața altarului. Preotul, Theodor Milic, și-a ținut predica. Întâi a fost rândul lui Hans-Albert. Părintele Milic toarnă apă sfințită pe chipul băiatului cel mare. Apoi vine rândul lui Eduard, care încearcă să scape fugind prin biserică. Dar au pus mâna pe el și acum se prăpădesc de râs. Este adus lângă cristelniță. Părintele Milic îl botează pe Eduard. Și iată, fiii Einstein au devenit creștini ortodocși. A doua zi, un articol din cotidianul din Novi Sad relatează evenimentul încă înainte ca el să fi fost anunțat.

— Ce e rău în a fi botezat? În a fi creștin? Nu suntem cu toții sortiți să devenim sfinți evrei ca tine.

Oare putea Hans-Albert să înțeleagă sentimentul trădării care îl încercase atunci? Putea să-și dea seama în ce măsură actul respectiv însemna prăbușirea cuplului Einstein? Uite, își dorea fapte. I-a împărtășit una.

Vorbește despre cuplul său cât mai sincer cu putință. El și fiul răscolesc trecutul. Totuși, nici unul, nici altul nu amintesc de Eduard în toată povestea asta. Nici măcar nu-i pronunță numele.

De dimineață, întâlnindu-l pe supraveghetorul Heimrat, am ținut să mă asigur de un lucru. Am întrebat:

— Domnule supraveghetor, oare trebuie să mă bucur de victoria Aliaților?

Mi-a răspuns: da, tu poți.

Am cerut precizări. Nu-mi place să plutesc în incertitudine. *Aș putea* sau *ar trebui* să mă bucur? E nevoie să știu foarte clar.

— Trebuie, a precizat el.

— Dacă este o datorie, atunci nu mai este cu adevărat o plăcere.

— Faci cum te taie capul, Einstein.

— Atunci, se schimbă treaba. Dacă-mi dați dreptul la liberă alegere, atunci o să mă bucur.

— Ești liber s-o faci.

— Mai am o întrebare, domnule supraveghetor Heimrat.

— Einstein, de obicei tu nu întrebi nimic.

— Aș vrea să știu dacă dumneavoastră vă bucurați de victoria Aliaților.

— Te interesează părerea mea?

— Mai mult decât credeți.

— O să-ți explic… În ce mă privește, nu sunt ca toți acei politicieni veroși care ne conduc. Nu mă întorc după cum bate vântul și după cursul evenimentelor. Îmi mențin convingerile. Am fost un elvețian neutru pe tot timpul războiului. Neutru încă din septembrie 1939. Sunt șase ani de când mă mențin într-

o neutralitate absolută. Absolută și sinceră, așa e firea mea. Cred că ai ajuns să mă cunoști după cincisprezece ani de când suntem împreună pe-aici. Nici cu Hitler, nici cu Churchill. Asta îmi garantează ordinea morală și siguranța personală, plimbările cu velierul din fiecare vară, pe lacul Leman, în compania soției mele Giselle, lungile drumeții primăvara pe creasta Alpilor. Cum știi, nu am decât un singur cuvânt. Și mi-l țin. Neutru ieri, ca și azi. Nu am nicio simpatie pentru Hitler. Dar nazismul era expresia voinței poporului. Nemții au pus în practică o doctrină în care credeau cu adevărat. Cine sunt eu să critic această doctrină, declarând că e rea? Ideologia asta are și inconveniente, desigur. Este războinică și violentă, nici urmă de delicatețe pentru unii. E nedreaptă uneori. Dar viața e dreaptă? Churchill e drept? Ordinea morală e dreaptă? Și apoi, ceva mai egoist vorbind, Hitler n-a fost rău pentru noi. Am făcut afaceri cu el. Cine ne-ar putea-o reproșa? Partizanii războiului? Adepții taberei opuse, democrații? N-avem ce să le spunem acelor oameni. Nouă nu ne place războiul. Preferăm să facem comerț. Consideri comerțul un lucru rău?

— Știți foarte bine că am pierdut noțiunea de Bine și Rău la douăzeci de ani.

Atunci Heimrat a scos din buzunar o bancnotă de zece franci elvețieni și a întrebat:

— Ce-i asta, Einstein?

— O bancnotă.

— Și ți se pare bună sau rea?

— O bancnotă poate fi rea?

— Excelent, Eduard! Ai găsit răspunsul! Un om poate fi rău, uită-te la prietenul tău Werner sau la Gründ. Dar o bancnotă nu are a face cu morala. Iată de ce nu exista niciun motiv să nu facem comerț cu Reich-ul. Cei care susțin contrariul văd răul acolo unde nu există. Văd răul în această bancnotă. Oamenii ăia

sunt ca tine, și-au pierdut rațiunea. Dar ei nu au o scuză, ca tine. Sunt pur și simplu dușmani ai moralei. Dușmani ai Elveției. Tu ești un prieten al Elveției, nu-i așa?

— Eu însumi sunt elvețian, domnule supraveghetor Heimrat.

— Atunci, înseamnă că ești de acord cu mine. De altfel, nici nu e sănătos să fii opozantul țării tale natale. Uite unde l-a dus asta pe tatăl tău.

— Deci, după dumneavoastră, domnule supraveghetor Heimrat, nu ar trebui să sărbătorim victoria Aliaților?

— Eu nu sunt aliatul nimănui. Nu sunt nici dușmanul cuiva. Noi suntem oameni fără istorie, Eduard. Nemții învârt berea cu lopata, noi învârtim banii. Popoarele noastre s-ar putea înțelege ca între unii care știu să se învârtă. Ne înțelegem noi și cu americanii, care sunt maeștri în a se învârti după cum bate vântul, deși toacă la cuvinte... Nu vrem decât să fim liniștiți. Să ne fructificăm viața. Am dat miliarde de franci elvețieni în schimbul a tone de aur de la Reich. Trebuia să știm de unde provenea acel aur? Nu, Einstein, proveniența nu e treaba noastră. Că acest aur provine în parte și din prădarea evreilor, Eduard, asta e problema lor. Sau, mai bine spus, a nemților. Nu a noastră. Că acest aur provine efectiv din gura evreilor, din dantura lor, nu trebuie să ne preocupe pe noi. Iată temelia bogăției noastre, esența liniștii noastre: nu ne punem întrebări despre proveniența ei. Ni se rupe de originile ei. Nu punem întrebări inutile. Trebuie să ignorăm *de ce*-ul din *cum a fost cu putință*. În ciuda a ceea ce ni se reproșează, nu avem mentalitate de polițiști. Știm s-o dăm la pace cu morala. Să fie asta un defect? Am făcut aranjamente cu Reich-ul. E vina noastră că belgienii sau olandezii sunt mai puțin dotați decât noi în a face aranjamente?

— Cu siguranță că nu, domnule supraveghetor Heimrat.

— Seifurile ne sunt pline și nu am cunoscut războiul. Ai fi preferat să fie invers? Elveția nu a fost niciodată în război. Nu a dorit victoria sau înfrângerea nimănui. Cine zice altfel e un mincinos. Fie te minte acum pe tine și pe aliații tăi, fie i-a mințit pe nemțălăi șase ani de-a rândul. Iar eu nu suport minciuna. Fac parte din partidul adevărului. N-am avut inamici declarați. Nu mă pot bucura de înfrângerea cuiva care nu mi-a fost dușman.

— Dar eu pot?

— Tu ești altfel.

— Mulțumesc, domnule supraveghetor Heimrat.

— N-ai de ce să-mi mulțumești. Dacă ai sânge evreiesc, nu e treaba mea. Nu pot să împiedic lucrul acesta, după cum nu pot nici să mă bucur. Chiar dacă am propria părere asupra acestei chestiuni, trebuie să fac efortul de a-mi păstra neutralitatea în exercițiul funcțiunii. Nu sunt nici pentru, nici contra evreilor. Chiar dacă mi se pare că i-am acceptat aici într-un număr prea mare de la începutul războiului. E rău când sunt prea mulți evrei la un loc, asta aduce ghinion. Uite ce li s-a întâmplat olandezilor, uită-te la Polonia în ruină. Din fericire, la noi tirul a fost corectat pentru că am înțeles foarte repede că barca era plină. Au fost luate măsuri eficiente. Au fost însă și juste? Depinde din ce punct de vedere privești lucrurile. Pentru germani, care au putut astfel să pună din nou mâna pe evrei, măsurile au fost bune. Pentru elvețieni, a căror barcă era plină, au fost corecte. Dar, îmi vei spune, pentru evrei cum rămâne? Dar evreul din tine e cel care se întreabă. Elvețianul din tine ar fi tras deja concluzia. Elvețienii sunt oameni cu picioarele pe pământ. Cu judecată și neutri. Eduard, eu nu sunt împotriva evreilor. Accept lucrurile cum sunt.

— Știți foarte bine că nici eu nu sunt evreu. Din partea mea nu aveți ce-nghiți.

— Asta spunea maică-ta când venea pe aici. Ai fost botezat în rit ortodox. Dar știi că sunt o persoană mai neîncrezătoare. Cine poate spune ce este evreiesc în tine? Și cine ne poate asigura de ceea ce nu este? Să-mi fie permis să rămân circumspect. Pentru mine, ești cel puțin pe jumătate evreu.

— Am impresia că sunt tăiat în două.

— Nu eu am zis-o.

— O jumătate a creierului meu se adresează celeilalte jumătăți, într-un limbaj pe care nu îl înțeleg, pe care nu l-am învățat.

— Poate că e în ebraică.

— Tot ce se poate, pentru că nu cunosc ebraica. Și în acel moment totul se destramă în capul meu. O parte din corp preia conducerea, pe când cealaltă nu-mi mai aparține.

— Știu, Einstein. Ești aici ca acest lucru să ia sfârșit.

— Da, dar o ține așa în continuare.

— Nu ai impresia că suferi mai puțin decât înainte? Sau tot ce facem noi aici pentru tine e în zadar? Trebuie s-o spui, Eduard, dacă ești într-atât de nerecunoscător.

— E adevărat că sunt mai puțin confuz decât înainte.

— Asta înseamnă că ești pe drumul cel bun, Eduard. Evoluția în tratament înseamnă să resimți mai ușor durerea de a trăi. Nimic să nu te mai tulbure atât de ușor. Cincisprezece ani petrecuți aici au făcut din tine un alt om, să știi. Am constatat-o chiar eu.

— M-am îngrășat foarte mult.

— Da’ ce ne interesează pe noi greutatea?

— Vorbesc lent și uneori am dificultăți în a-mi exprima limpede gândurile.

— Oamenii nu vin în sejur la Burghölzli ca să stea să gândească.

— Cei care sunt aici de mai bine de treizeci de ani aproape

că nu mai scot niciun cuvânt.

— Și sunt vrednici de milă? Nu te simți mai în siguranță în lumea de aici decât afară? Sunt mulți care te invidiază, știi?

— Și de ce aș fi de invidiat?

— Ești fiul lui Einstein. Asta nu e dat oricui.

— Dar dumneavoastră mă invidiați?

— Nu, eu te cunosc. E altceva… Ți-ar plăcea să te invidiez?

— Nu doresc răul nimănui, domnule supraveghetor Heimrat.

— Până la urmă, ești un tip de treabă, Einstein.

A ieșit închizând ușa în urma lui. Pocnetul ușii trebuie că a produs o fisură în creierul meu slăbit de atâta efort intelectual. Am simțit cum un fragment din partea stângă a encefalului începe să se desprindă și cum o bucată întreagă de corp, mai precis jumătatea dreaptă, a rămas dintr-odată fără vigoare. A fost cât pe ce să mă prăbușesc pe podea. Piciorul și brațul stâng s-au ținut bine. Am înaintat până la ușă, cu intenția de a-l chema înapoi pe supraveghetorul Heimrat. Am vrut să-i semnalez în ce stare m-a adus conversația asta și să-i arăt că vorbele sale nu m-au lăsat indiferent. Cu prețul unor eforturi uriașe, am reușit să deschid ușa. Am început să merg pe culoar. Îi vedeam silueta în depărtare. Am vrut să urlu după el. În loc de asta, din gură mi-a ieșit un lătrat. M-am agățat de speranța că, dacă m-am născut om, om am să mor. Am avut sentimentul că avalanșa de evenimente din ultima vreme era pe cale să mă transforme poate definitiv. Fără îndoială că lătratul era doar începutul unei metamorfoze mai adânci și totodată anunța atât pierderea capacității de a-mi folosi piciorul și brațul stâng, cât și destrămarea definitivă a creierului. Am încercat să mă adun. Am urlat din nou numele lui Heimrat. Încă un lătrat mi-a țâșnit din plămâni. I-am văzut pe Gründ și pe Forlich luând-o la fugă spre mine. Pe față li se citeau intenții rele. De cum a ajuns în

fața mea, m-am năpustit asupra lui Gründ și l-am mușcat de gât. Atunci am simțit o lovitură puternică în cap. Am încetat să mușc. Am simțit că-mi pierd cunoștința. Când m-am trezit, eram la subsolul al treilea, în cămașa mea de forță. Am vrut să verific dacă am redevenit ființă umană și am constatat că nu mai lătram și că îmi recăpătasem o mică parte din capacitatea membrelor. Nu am văzut pe nimeni cât a fost ziua de lungă. Timp de câteva ore m-am temut ca nu cumva pe brațe să-mi crească blană sau ca vreo coadă să nu mi se ivească la coccis. Transformarea nu a avut loc. Dar sunt foarte atent. Stau cu ochii pe partea din spate. Îmi păzesc fundul.

Partea a șasea

NORDHEIM

1

A fost găsită fără suflare pe trotuar. Probabil că alunecase pe gheață. Nu-și mai amintește. Piciorul drept o durea cumplit. Medicul a întrebat-o dacă și-a pierdut cunoștința înainte de a se prăbuși sau căderea a dus la leșin. I-a spus că este important de știut pentru că, în cazul din urmă, era vorba despre piciorul bolnav, iar în cel dintâi, despre un atac cerebral. Ea i-a răspuns: „Dar n-are nicio importanță, cert este că mi-am rupt piciorul“. Doctorul nu a mai insistat. Când acesta a trecut iar pe la patul ei, și-a amintit că, înainte de cădere, deodată nu a mai văzut clar cu ochiul stâng. A vrut să ceară ajutor trecătorilor, dar nu putea scoate niciun cuvânt. Și apoi a căzut și și-a rupt piciorul. Medicul i-a mulțumit. „Nu aveți de ce.“

Mergea să îl viziteze pe Eduard la Burghölzli când a survenit accidentul. Îi ducea biscuiți Kipfer. Se întreabă dacă s-a găsit cutia. Măcar să-i fi mâncat cineva. Să nu fi fost totul degeaba, cutia să se fi spart și biscuiții să se fi împrăștiat în zăpadă. Făcuse biscuiții cu o zi înainte. Când a crezut că sunt gata, ei deja se arseseră pe margine. I se spune că nu va putea merge pe picioare mai devreme de o lună și jumătate. Cine îi va duce biscuiți lui Eduard?

Medicul a întrebat-o pe cine dintre membrii familiei să anunțe. Nu a știut ce să-i răspundă. Avea o persoană apropiată? O prietenă? A dat din cap, în semn că nu. Doctorul a părut surprins. Vreți să-l anunțăm pe fostul dumneavoastră soț? În niciun caz! Nimeni altcineva? A ezitat să răspundă. S-a gândit

că e mai bine totuși să i se spună lui Eduard ce s-a întâmplat. Ca să nu-și facă griji, văzând că ea nu mai apare. A cerut să i se comunice cu precauție. Medicul i-a dat asigurări că va avea grijă.

Se simte vinovată că stă lungită ca paralizată, imobilizată, fără să poată părăsi patul. Medicul i-a mângâiat fruntea cu un gest plin de tandrețe, spunându-i că va reveni a doua zi să o vadă. Să doarmă cât mai bine cu putință. Să spună dacă are dureri. Pentru că i se poate da morfină. La revedere, doamnă Maric, o să fie bine.

Lumina zilei o face să deschidă ochii. Distinge chipul fiului său aplecat deasupra ei. Figura lui, aureolată de razele soarelui, îl face să semene cu un înger. Schițează un zâmbet. Ca într-un joc de oglinzi, surâde și el. Îi ia mâna într-ale sale și îi spune, cu vocea care acum e mai gravă, exprimându-se cu lentoare, ca și cum fiecare cuvânt necesita un efort pentru a fi pronunțat:

— Prefer să te văd așa decât ca atunci când am intrat în cameră, când păreai moartă.

— Vezi, sunt bine mersi, în viață.

— Cei de la Burghölzli mi-au povestit totul. Mi s-a spus că ți-ai rupt un picior. N-au știut să-mi spună dacă se va vindeca.

— În cinci săptămâni voi fi din nou pe picioare.

— E mult cinci săptămâni. În zile, asta face…

— Nu chiar atât de multe. În plus, poți să vii să mă vezi când vrei.

— Heimrat zice că nu mai sunt un pericol pentru nimeni. Știai că am fost un pericol?

— Nu-i da atenție. Important e că te lasă să vii aici.

— Heimrat pretinde că ai avut un atac cerebral.

— Arăt eu a cineva care are probleme la cap? Piciorul mi l-am rupt… Dar hai să vorbim despre altceva, vrei?

— Mama, vreau să te întreb ceva.

— Bineînțeles, iubirea mea.

— Ții minte vremurile în care eram fericiți?

— De ce întrebi asta?

— Așa, de curiozitate.

— Ar trebui să profiți că ninsoarea a încetat și să te întorci la Burghölzli.

— Spune-mi, mama, nu-i așa că n-o să mori?

— Da’ ce-ți veni să spui așa ceva?

— Fiindcă nu știu ce-o să mă fac dacă o să mori. O să mă simt tare singur.

— Crede-mă, n-o să te părăsesc.

Nu-mi place să merg când ninge. Aud foarte limpede cum fiecare fulg se izbește de palton sau asfalt. Bubuitul repetat mă face să asurzesc. Când începe să sufle vântul, am impresia că o forță invizibilă mă împiedică să înaintez. Fac eforturi suplimentare, mă împotrivesc forțelor naturii. Uneori mă simt prins ca într-o capcană. Strig după ajutor. Dar nimeni nu vine niciodată să mă ajute. Mă ghemuiesc la pământ și îmi acopăr capul cu paltonul. Într-o zi am fost găsit întins pe jos, acoperit de zăpadă. Niște necunoscuți m-au condus înapoi la clinică. Forlich și Gründ s-au distrat pe cinste văzându-mă înghețat. Dar astăzi furtuna a încetat. Vântul nu se mai ridică împotrivă-mi. Așa că am ajuns cu bine la destinație.

A, aici ești, Fräulein Maria Fischer! Mă așteptai în cameră… Iartă-mă că nu te-am zărit așa, în penumbră. Am sperat să revii. Am foarte puțini vizitatori. S-a zice că oamenii mă evită. În afară de mama, bineînțeles. Numai că ea e acum la pat, cu piciorul rupt. Însă nu pot s-o las așa. Știi, responsabilitatea legală… Trebuie s-o salvez. Singur însă nu voi reuși. Puterile îmi sunt mai prejos decât curajul. Să mergem împreună să o eliberăm, când se lasă noaptea. Știu un loc, o poartă ascunsă printre mărăcini. Dacă ești de acord s-o ștergi cu mine, îți promit că, după ce o vom salva pe mama, vom pleca departe de Zürich. Am cunoștințe la Geneva. Și de acolo vom lua drumul Americii. E un loc tare la modă. Să știi că mama nu ne va deranja în niciun fel. E discreția în persoană. Deci, Maria, ești

de acord? Ne vedem la ora nouă, în fața clădirii? A, nu poți în seara asta? Nici mâine? Nu te simți la adăpost decât aici? Trebuie că ai dreptate, frumoasă și inteligentă cum ești. Deja s-a făcut timpul să pleci în camera ta? Heimrat te așteaptă? Atunci, nu-l lăsa să sufere. A fost o plăcere să te revăd. Dacă te răzgândești, să știi că eu voi fi întotdeauna gata să plec cu tine. Între timp, stau la pândă. Cu lupii.

2

Tocmai se restabilise, iar piciorul era aproape vindecat. Medicul îi dăduse voie să meargă acasă, dar între timp a suferit un nou atac cerebral, așa că iat-o din nou internată, de aproape o lună, la clinica din Eos, de la numărul 18, de pe Carmenstrasse, etajul întâi, camera 17. De data aceasta, atacul a lăsat sechele. Și-a pierdut definitiv capacitatea de a-și folosi brațul stâng. Colțul buzelor se duce spre partea dreaptă. Arată înspăimântător.

Atacul cerebral a avut loc într-o duminică. Eduard ieșise peste zi de la Burghölzli și stătea liniștit pe scaun, în salon. Dintr-odată, a fost cuprins de o turbare nebună. A început să înjure pământul întreg. Și-a insultat tatăl, doctorii, chiar și amintirea Zorkăi. Apoi s-a repezit la mamă-sa. A sărit s-o pocnească. Ea s-a ferit și palma a trecut pe lângă. De frică, a leșinat. Medicul a asigurat-o că Eduard nu are nicio legătură cu asta. O lovitură — a confirmat doctorul Monaca — nu provoacă un atac cerebral. E vorba de inimă, sărmana ei inimă slăbită, care nu a rezistat. A sfârșit prin a ceda.

De cum a deschis ochii în camera de spital, primul ei gând a fost la Eduard. S-a rugat ca el să nu-și amintească nimic din incident, să nu se simtă vinovat de starea ei. Din fericire, Eduard nu stă bine cu memoria. Nici măcar nu mai face diferența dintre viața reală și coșmaruri. Așa că ea a negat cu tărie totul când el a adus vorba despre acea întâmplare. I-a spus că nu așa au stat lucrurile. Ce te tot gândești la asta? Îți interzic să te mai frământi atâta. Crezi că tu ai fi putut cu adevărat să-

mi faci mie rău? Poți dormi liniștit. Îmi pare rău că m-am gândit la lucruri rele, și-a cerut el iertare. Esențialul rămăsese bine ascuns. Eduard nu se mai simțea vinovat de nimic.

Dacă la început reușea să facă câțiva pași prin cameră, la brațul infirmierei, acum se simte prea slăbită să se ridice din pat. Ca să mănânce, are nevoie de ajutor. După prânz face o lungă siestă. Stă cu ochii deschiși din ce în ce mai puțin. Imediat ce șoldul sau piciorul o fac să sufere, i se face câte o injecție. Are mare nevoie de îngrijire.

Și-a exprimat dorința de a fi internată împreună cu Eduard, la Burghölzli. Vrea să fie alături de fiul său. Cine altcineva poate spune câte a îndurat Eduard în decursul acestor ani? După tratamentul de la Viena a urmat o altă cură Sakel la clinica din Müsingen, efectuată de doctorul Muller, apoi o altă serie în 1942 la Burghölzli, apoi șase ședințe cu electroșocuri, în 1944. Avusese o ultimă tentativă de sinucidere cu câteva săptămâni înainte. Trebuie să-i fie alături.

Nu cere luna de pe cer, nici un hotel de lux la Locarno, nici un palat la Geneva. Nu vrea decât să-și sfârșească zilele alături de fiul său. Directorul nici nu vrea să audă. Este, totuși, fiul doctorului Bleuler.

Chiar are ce căuta la Burghölzli. Mai ales că nici ea nu mai e în toate mințile. Propria-i soră a stat acolo o bună bucată de vreme. Fiul său și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în acel azil. Este pensiunea familiei Maric.

Când am intrat în cameră, am crezut că mama dormea. M-am apropiat de pat. A deschis ochii, dar figura i-a rămas întunecată și fixă. Asta m-a zdruncinat foarte tare. Pentru o clipă, am crezut că nu sunt eu și că cineva mi-a luat locul. Mi se mai întâmplă uneori, când nu sunt atent. Dar această stare este însoțită de multe alte senzații. Or, aici mă simțeam eu însumi. Mi-am venit în fire. Dacă nu se petrecea nimic în mintea mea, atunci ceva nu era în regulă în creierul mamei.

Infirmiera de lângă ea i-a zis: Este Eduard! Nu-l recunoașteți? Mama a părut surprinsă. M-a cercetat cu privirea. A bâiguit ceva. Am înțeles că își cerea iertare. Mama nu are a-și cere scuze pentru nimic. A, că nu m-a recunoscut… Dar tata face asta în fiecare dimineață.

Mama a întins brațul drept spre mine. M-a strâns de încheietura mâinii. Mâna stângă i-a rămas atârnând. Am întrebat-o pe infirmieră din ce cauză și mi-a răspuns că a suferit un nou atac cerebral. Nu înțeleg nimic din poveștile asta cu atacul. Am anunțat-o că vreau să dorm acolo, în cameră, să o apăr pe mama. Infirmiera a surâs și a zis:

— Știi foarte bine că nu se poate.

— Și de ce, mă rog?

— Mama ta are nevoie de odihnă. Și tu…

— Eu, ce?

— Tu o împiedici să se odihnească.

— Și dacă e din nou atacată?

— O să intervină medicul.

— Aș fi putut să fiu eu medicul. Conjunctura însă a vrut să fie altfel.

— Sunt sigură că ai fi fost un medic foarte bun.

— Dacă ești atât de sigură, atunci nu-l lăsa pe celălalt doctor să acționeze.

— O să fac tot ce pot.

— Cel mai bine nu este, cu siguranță, spitalul. Știu despre ce vorbesc.

— Mama ta este în vârstă de-acum.

— Bătrână e doar în mintea ei.

— Mama ta nu mai are mințile chiar întregi.

— Asta ține de ereditate. Nici eu nu am mințile întregi. Și totuși, nu am fost atacat.

Infirmiera iese din salon. Am rămas singur alături de mama. Ea se uită fix în tavan. Dau ocol patului. Îi pun brațul stâng peste pilotă, dar el cade la loc, atârnând. Îl mai așez o dată. Mama întoarce capul spre mine. Pare că nu înțelege ce se întâmplă. O sfătuiesc să nu-și facă griji. Oricum ar fi, este dreptace. Ridică din nou privirea. Iau scaunul de lângă fereastră și mă așez lângă pat. Încerc să fac conversație. Îi vorbesc despre ploaie și despre timpul frumos. Asta nu-i provoacă nicio reacție. Mă gândesc să-i povestesc despre mine. Mama își face mereu griji pe tema asta. Ambiția mea în viață rămâne neclară în multe privințe. Habar n-am ce îmi rezervă viitorul. Este destinul fiecăruia, cu siguranță, dar soarta se înverșunează împotriva unora mai mult decât împotriva altora. Am ales să-i vorbesc despre prietena mea, Maria Fischer. Știu că mama se va bucura să afle că o tânără este interesată de mine. Așa sunt mamele. I-am descris frumusețea Mariei. Dar și faptul că este o femeie inteligentă. Îi spun despre diverse proiecte care mi se conturează în minte. Îi explic că într-o zi Maria și cu mine

vom părăsi azilul Burghölzli. Nu am decis încă data exactă. Dar ziua aceea nu e departe. Vom face totul ca la carte, conform regulilor. Maria e în bune relații cu supraveghetorul Heimrat. Vom merge să trăim la Zürich. Restul lumii pare prea departe. Ne vom instala pe malul Limmatului. Vom întemeia o familie. Vom avea trei copii. Vom practica o meserie, ne vom întoarce seara acasă și vom sta cu toții la masă. Vom petrece duminici frumoase împreună. Brațul stâng al mamei cade din nou. Mă ridic de pe scaun, să-l așez la loc.

3

Infirmiera îi face o injecție cu morfină. Încetul cu încetul, durerea se domolește. O cuprinde o stare de bine. De parcă ar pleca în călătorie. Merge prin aer. Nu mai șchioapătă. E în drum spre Burghölzli. Înaintează în spatele a trei bărbați. Zărește în depărtare ferestrele mărețului edificiu. Afară e o vreme splendidă. Strada e inundată de lumină. Bărbații din fața ei sunt îmbrăcați elegant. Sunt tineri și merg repede. Reușește să se țină după ei fără să-și forțeze șoldul. Și ea a întinerit. Probabil că este efectul injecției. Unul dintre bărbați se întoarce. Îi surâde și îi spune: Doxerl a mea, am ajuns. Își oprește goana. Ceilalți doi merg mai departe. Tânărul îi întinde mâna, cu prietenie. Îi place nespus surâsul lui. E fascinată de strălucirea ochilor lui. Adoră să-i audă vocea, mai ales când îi spune astfel, Doxerl a mea. Este singurul care îi spune așa. Până atunci, singurul său supranume era Mitza. Tatăl său o striga Mitza, la fel și fratele ei, Milos. Micul grup se află acum în grădina de la Burghölzli. Doamne, ce aer curat și ce lumină vie! Tânărul îi șoptește la ureche cuvinte dulci. Râde din toată inima. El îi spune că o adoră când râde din tot sufletul. Îl asigură că va râde ori de câte ori i-o va cere. Știe să râdă la fel de bine cum știe să socotească. El îi destăinuie că nu a mai văzut niciodată o fată care socotește atât de bine. Ea îl întreabă dacă este importantă pentru el. Mai mult decât orice pe lume, îi declară tânărul. Au pătruns în clădire și acum se află în sala de conferințe. Se așază unul lângă altul. Un cadru didactic intră, salută, se prezintă.

Este profesor de medicină. Le face cunoscut că va vorbi despre hipnoză. Le dă asigurări că acest tratament va schimba complet viața alienaților mintal. Își începe cursul. Îl ascultă, perplexă. Până la un moment dat, când se gândește că va trebui să-i vorbească tânărului despre evenimentul care a survenit, că aproape nimic nu va mai fi ca înainte între ei, că s-a întâmplat ceva mai presus de simțămintele lor. Ceva care îi va uni definitiv. Nu știe de ce, dar e convinsă că va fi fată. Dar va fi la fel de fericită și dacă naște un băiat. O așteaptă o mare bucurie, cea mai mare dintre toate. Vor trăi împreună toți trei. I-a ales deja numele: Lieserl. Mai târziu vor veni și băieți, dar își dorește ca primul copil să fie fată. Așa va ști mai bine cum trebuie îngrijită. Resimte dintr-odată o durere la picior. Cuvintele profesorului se aud din ce în ce mai slab. Nu mai înțelege nimic din ceea ce spune. Durerea crește. Nu-și poate împiedica un strigăt care îl face pe tânăr să fugă, pe profesor, să dispară, lumina să se risipească și în jurul ei să se lase o penumbră apăsătoare. Niște mâini îi înțeapă cu blândețe brațul drept. Ascultă… nu e nimic, o să treacă. Întredeschide ochii și i se pare că zărește fulgi de zăpadă bătând în fereastră. Afară e aproape întuneric. Speră să regăsească drumul spre Burghölzli cât mai iute. Speră că tânărul o mai așteaptă. Își simte pleoapele grele. Se întreabă dacă nu cumva a reînceput cursul de hipnoză. Trebuie să fie pregătită. Trebuie să se ridice. Încearcă să se așeze. Nu reușește. Vrea să se ajute de mâini, dar acestea nu mai răspund la comenzi. Are senzația bizară că întregul corp nu o mai ascultă. Nu-și mai aparține. Resimte un soi de scrâșnet în piept. O durere groaznică îi sfâșie inima. Nu mai simte nimic.

Supraveghetorul Heimrat a deschis ușa, a intrat în cameră și s-a postat în fața mea. Am ridicat un braț în dreptul feței, să mă apăr. Dar nu a venit nicio lovitură. Heimrat mi-a spus cu o voce neobișnuit de blândă:

— Am să-ți dau o veste tristă.

— Vine tata să mă vadă?

— Ceva mai rău de-atât.

— Nu înțeleg.

— Mama ta a murit, Eduard.

— Asta nu se poate.

— Cum așa?

— Ceea ce spuneți, domnule supraveghetor Heimrat, nu este cu putință.

— Nu am chef să ne certăm la ora asta, Eduard. Așa că te las să crezi ce vrei. Dacă preferi să nu asculți ce-ți spun, e dreptul tău.

— Mulțumesc că îmi respectați drepturile, domnule supraveghetor Heimrat.

— Totuși, trebuie să știi că există reguli. Iar aici regula numărul unu este că eu nu mint. Dar pentru că astăzi este o zi specială, voi trece peste regulament. Cealaltă regulă este că nu suntem eterni pe acest pământ și că mama ta nu face excepție. Asta va trebui să înțelegi.

— Cred că am înțeles.

— Și ce-ai înțeles, mai exact?

— Ceea ce ați spus despre mama.

— Atunci e bine.

— Va trebui înmormântată?

— Desigur, Eduard.

— Va trebui să merg la înmormântare?

— Nu, nu ești obligat. Nici n-ar fi bine, de altfel. Vei merge să o vezi mai târziu.

— Vă mulțumesc că aveți grijă de mine, domnule supraveghetor Heimrat.

— Asta facem pentru toate persoanele internate aici.

— Vreau să vă întreb ceva.

— Întreabă.

— În mod normal, ce-ar trebui să simt acum?

— Nimeni nu a înțeles până astăzi ce înseamnă dispariția unei persoane apropiate. Cei mai mari înțelepți s-au aplecat asupra acestei chestiuni. Omul a inventat religia ca să găsească o alinare pentru această tristețe. Până acum, nimeni nu a găsit un răspuns satisfăcător. Ăsta rămâne unul dintre marile mistere ale umanității.

— Și-atunci dumneavoastră ce credeți? Eu fac parte din umanitate?

— Pe deplin, Eduard.

— Chiar și-acum, când mama nu mai este.

— Asta nu schimbă cu nimic starea ta de a fi, Eduard.

— Așadar, credeți că asta ar trebui să mă întristeze.

— Asta nu schimbă nimic în mod fundamental.

— Pare că regretați.

— Poate… Vezi, ai înțeles ce sunt regretele, deci ești deja pe calea care te-aduce la tristețe.

— O voi urma cum voi putea mai bine, domnule supraveghetor Heimrat.

— Acum te las. Va trebui să înveți cum e să rămâi singur.

— Aveți, cu siguranță, alte lucruri mai importante de făcut decât mine, domnule supraveghetor Heimrat. Aș mai vrea să știu un singur lucru, înainte să plecați.

— Spune.

— Dar mama când va veni să mă vadă? Începe să-mi lipsească.

4

A aflat de moartea fostei sale soții printr-un telefon primit de la Héléna Hurwitz. Aceasta i-a explicat că funeraliile, în rit ortodox, vor avea loc la cimitirul Nordheim din Zürich. Au vorbit despre ultimele clipe ale Milevei. El știa deja de câteva săptămâni că sfârșitul era aproape. Și-a manifestat tristețea. I-a spus: „Doar o viață trăită pentru alții e demnă de a fi trăită“ și a închis telefonul.

Astfel dispărea o parte a vieții sale. Își aduce aminte când a văzut-o ultima oară pe Mileva, în acea seară de adio, la ea acasă, acum cincisprezece ani. Gândul îi zboară la ziua în care a întâlnit-o pentru prima dată, la Politehnică, cu o jumătate de secol în urmă.

Nu poate exprima cât de repede a trecut totul, cât de îndepărtate i se par toate astea. După Elsa, Mileva. În curând, îi va veni și lui rândul.

A fost puțină lume la înmormântarea mamei. În mijlocul verii, oamenii sunt plecați în vacanță. E un sezon prost pentru a muri de o moarte frumoasă și având o înmormântare la înălțime.

Totuși, e păcat. Atât de puține jerbe, atât de puține flori pentru o femeie care iubea plantele la nebunie, chiar dacă favoriții ei erau cactușii. Aș fi preferat ca aleea să fie înțesată de lume, ca tot pământul să fi venit să-și ia rămas-bun de la ea. E un moment unic în existența unui om.

Afară era timp frumos. Se spune că ploaia din timpul unei înmormântări e o binecuvântare a cerului. În cazul ăsta, sper că soarele nu afurisește.

Ajungând la cimitir, am zărit din spate un bărbat cu pălărie, care înainta încetișor. Pentru o fracțiune de secundă am crezut că era tata. N-am putut să-mi reprim bucuria uriașă. Am vrut să-i sar în brațe. M-am repezit spre el. Ajungându-l din urmă, mi-am dat seama că era altcineva. Ar fi trebuit să fiu circumspect.

Și fratele meu lipsea. Să nu asiști la înmormântarea propriei mame? Bine te mai potrivești cu prenumele, Hans-Albert.

La drept vorbind, nu a venit nimeni din familie. Asta mă face să mă întreb dacă mai am o familie sau dacă am avut una vreodată. În astfel de împrejurări îți dai seama cine sunt prietenii adevărați.

Am fost cu totul vreo zece persoane. E cu adevărat puțin pentru o femeie de calitatea ei. Sunt sigur că la înmormântarea

tatei vor veni mulțimi de oameni.

Preotul, un rus pe care îl cheamă Subov, a ținut slujba. A vorbit foarte frumos. Ne-a explicat că mama va cunoaște adevărata bucurie în împărăția cerurilor. Suferințele îndurate îi deschid calea spre porțile Paradisului. Merita odihna veșnică. În realitate, orice moarte este o eliberare, fără îndoială; cu atât mai mult pentru Mileva decât pentru oricine altcineva. Iar pentru suflet este o renaștere. Mileva Maric este de acum cu ai săi, printre sufletele milostive. Mileva Maric s-a reîntors printre îngeri. Nu mai are a se teme de acum înainte. Vremurile de dinainte s-au sfârșit. Încercarea a durat prea mult. Mileva Maric trăia încarcerată în propriul trup, dar puțin câte puțin s-a retras din mijlocul contemporanilor săi. Acum este liberă. Nimic nu stă în calea spiritului ei. Nu există infirmi în împărăția cerurilor. Nu se șchioapătă de-a dreapta Tatălui. Vremea nenorocirii a trecut. În acest moment al predicii, ceva mi-a distras atenția. Și atunci mi-am dat seama că mormântul purta numărul 9357. Am mai observat și că în dreapta mamei se odihnea un anume Geza Ritter, iar la stânga, cineva numit Jakob Serena. M-am apropiat de mormântul lui Geza Ritter. Am rămas multă vreme față în față. Când m-am întors, oamenii aruncau un pumn de pământ într-o groapă. Preotul mi-a spus să fac și eu la fel. M-am supus. Îmi place senzația de a avea mâinile pline de pământ.

Cei câțiva prezenți m-au îmbrățișat apoi pe rând, spunându-mi cuvinte de îmbărbătare. Nu am înțeles de ce.

Un bărbat îmbrăcat ca și cum ar fi ieșit în oraș, într-un costum din trei piese, mi s-a prezentat. Mi-a spus că se numește Heinrich Meili și că a fost mandatat de tatăl meu. M-am dat înapoi. El a surâs. Mi-a mai spus că este tutorele meu oficial. Ca să mă facă să prind curaj, mi-a precizat că e jurist și că locuiește la Zürich. I-am răspuns că eu am făcut primul an de medicină.

A surâs. Mi-a explicat că de acum înainte el se va ocupa de interesele mele. Habar nu aveam că am interese. A sfârșit prin a-mi spune că vom continua discuția altă dată. Acolo nu era locul potrivit. Și eu care credeam că acesta e locul.

Apoi părintele Subov s-a apropiat de mine și m-a luat deoparte. M-a îmbrățișat îndelung, ca și cum am fi fost rude. A început să-mi vorbească și m-a încredințat că am dreptul să fiu trist.

— Tristețea e un sentiment pe care nu-l stăpânesc foarte bine, părinte. Sunt mai degrabă aplecat spre disperare și accese teribile de furie. Nu prea știu să fac diferența de nuanță.

— O să înveți.

— Nu plâng ușor. Trebuie să fac eforturi?

— Fii răbdător.

— Mi-e frică să nu o uit pe mama dacă las să treacă prea mult timp.

— Așa ceva nu se uită.

— M-ați mai liniștit. Mă credeam anormal.

— Ești un om normal.

— Nu asta se spune despre mine… Dacă am înțeles bine ce mi-ați spus, n-o vom revedea niciodată pe mama?

— Ne reîntâlnim cu toții în ceruri.

— Și cum o s-o recunosc dincolo? Își va păstra înfățișarea omenească? Moartea ei e pentru totdeauna? Trebuie să-mi aștept moartea pentru a o putea revedea? Trebuie să sper că voi muri?

— Îmi pui întrebări de copil.

— Mi se reproșează că mi-am păstrat sufletul de copil.

— Ai un suflet curat.

— Mi se spune de ani de zile că sufletul mi-e bolnav.

— Eduard, ești credincios?

— Nu simt nimic special.

— Ascultă-ți inima. Atât ai de făcut…

— Inima mea bate, părinte. O aud cum bate.

— Atunci ești pe calea cea bună.

M-a strâns din nou în brațe și-apoi a plecat. Am rămas singur printre morminte. Mă simțeam pierdut. Am început s-o strig pe mama, așa cum fac de fiecare dată în cazuri de-astea. Nu mi-a venit niciun răspuns, niciun ecou. Am strigat mai tare. Nimic. Poate că asta numește preotul neant. M-am întors în locul în care și-a ținut predica, ultimul în care am auzit vorbindu-se despre mama. Locul era acoperit de un morman de pietriș albicios. M-am întrebat dacă nu cumva răspunsul se găsea acolo, sub pământ, căci din ceruri nu l-am primit. M-am apucat să scormonesc cu mâinile. Am reușit să fac o mică groapă. Doi bărbați în costume închise la culoare au apărut în spatele meu, apucându-mă fiecare de câte un umăr. Unul dintre ei a zis: „După mamă, acum îl ducem pe fiu“. N-am înțeles ce voiau să spună. M-am zbătut. M-au legat și m-au adus din nou la Burghölzli, întreg și nevătămat.

Nu-i doresc nimănui să-și înmormânteze mama în cimitirul Nordheim din Zürich.

Partea a șaptea

PRINCETON — BURGHÖLZLI

1

Va veghea de-acum înainte asupra stării de confort a lui Eduard. Însă îi este peste poate să plece din Princeton, să ia avionul, să aterizeze la Zürich, să urce într-un taxi, indicându-i șoferului adresa de la Burghölzli, să bată la poarta cea mare, să-și spună numele și să ceară să-l vadă pe Eduard. Să intre în incintă însoțit de un infirmier. Să traverseze grădina, să intre în clădire și să meargă pe lungile culoare, întâlnind nebuni cu zecile. Îi este peste putință să se întâlnească în prealabil cu medicul-șef și să se audă spunând că toate tratamentele au dat greș. De când nu l-ați mai văzut? Din 1933? Atunci așteptați-vă să aveți un șoc, poate că nu-l veți recunoaște la prima vedere, Eduard s-a îngrășat foarte rău și, deși nu are decât treizeci și cinci de ani, pare de cincizeci. Cunoașteți această boală: nu alterează doar funcțiile psihice. Poate că nici el nu vă va recunoaște. Sau poate că vă va sări la gât imediat ce veți apărea în ușă. Poate fi de o cruzime extremă. În ceea ce vă privește, folosește cuvinte de o mare violență. Nu va intra în lumea fiului său. Această lume nu este a lui. Această lume nu este o lume. Această lume îl înspăimântă de moarte. Ăsta e adevărul. Îi este frică. Îi este frică să călătorească. Îl umple de groază să-și regăsească fiul. Trebuie să-și asume acest adevăr cumplit. A-și vedea fiul e și mai dureros decât a nu-l vedea. Cum să-și imagineze, cum să admită acest lucru? Cum să-l împărtășească altcuiva? Îi este frică de umbra lui. Umbra sa, descendența. Descendența sa, care trăiește în umbră. Pentru totdeauna.

Hans-Albert i-a împărtășit deja cât de cumplit a fost să trăiască în umbra omului numit Einstein și cât de dureros să audă spunându-i-se, oriunde ar fi mers, după ce spune cum îl cheamă și cine este: Dacă Einstein ar fi avut un fiu, s-ar fi știut. Așadar, cum puteți afirma că sunteți băiatul lui Einstein? N-a pomenit pe nicăieri de fiii săi. Copiii lui nu înseamnă mai mult de câteva rânduri în numeroasele biografii care i-au fost consacrate. Și niciuna nu a menționat niciodată răul care i-a lovit fiul cel mic. Nu se face nici cea mai mică aluzie la rușinea familiei. De parcă boala lui Eduard ar fi o amenințare surdă. Eduard rătăcește printre umbre, în întunericul spiritului său și al Burghölzliului, când se lasă noaptea.

Va pune între el și fiul său o distanță de necuprins. Dorește să și-l păstreze în minte așa cum era în ziua aceea, când l-a vizitat pentru ultima oară. Acea imagine ar vrea s-o ia cu el în mormânt. Este bătrân de-acum. Are șaizeci și șase de ani. Nu are curajul să înfrunte realitatea. Se teme de ea. Pentru că știe adevărul, știe ce va avea să descopere. Se leapădă de această descoperire. Se gândește că vizita lui nu va schimba oricum nimic. Că nu va face decât să clădească nenorocire peste nenorocire. Mai bine să lase un ocean întreg să-l despartă de fiul său.

Cu câțiva ani în urmă, îi scria lui Michele Besso:

> *Este cumplit ca un tânăr să fie obligat să se târască prin viață fără speranța unei existențe normale. De când tratamentul cu insulină a dat greș definitiv, nu mai am nicio nădejde că medicina mai poate face ceva. De altfel, nu mai dau doi bani pe această organizație de breslași și, cu riscul de a pierde totul, găsesc că e mai bine să nu încerci să destabilizezi regulile după care natura guvernează.*

Nu e vorba de natură. E o chestiune de curaj. A avut tot curajul din lume: să sfideze Gestapoul, să susțină — și se numără printre primii care au făcut-o — cauza negrilor, să ajute la crearea statului evreu, să înfrunte cu tărie FBI-ul, să nu-și plece capul, să nu se dea bătut, să-i scrie lui Roosevelt în vederea fabricării bombei care să distrugă Germania și mai apoi, din nou, pentru a opri bomba destinată să atingă Japonia. Să-i sprijine pe evreii asupriți de Reich. Să înainteze petiții. Să fie în prima linie. Dar a merge să-și vadă fiul e mai presus de puterile sale. Și-a descoperit limitele. Numai universul nu cunoaște limite.

N-aș putea spune cu exactitate cât a trecut de la dispariția mamei. Uneori îmi pare c-a fost ieri. Alteori, că au trecut luni de zile. Dacă ar mai fi fost aici, mama ar fi putut să mă lămurească. Avea răspuns pentru orice. De când m-a părăsit, mi-am pierdut reperele. Moartea ei mi-a răpit totul.

Tot ce-mi amintesc este asprimea primelor zile fără ea. Se zice că starea asta e firească. Îi vedeam chipul peste tot. Și asta pare a fi ceva obișnuit. Atunci, de ce mi-a fost sporit numărul ședințelor de șocuri electrice? Și astăzi mi s-a explicat că a vedea peste tot figura mamei nu înseamnă că trebuie să vorbesc cu ea zi și noapte și să cer un răspuns dându-mă cu capul de pereți până țâșnește sângele. Și atunci, pentru ce toate astea? Când ai viziuni, se cheamă că ai viziuni și gata. Dacă-ți vezi mama, sigur că vorbești cu ea! Îi pui întrebări. La Burghölzli, nu sunt capabili să înțeleagă așa ceva. Și se mai laudă că sunt fini psihologi!

Cu vremea, mama a încetat să ia chipul persoanelor pe care le întâlneam. Am ajuns să nu mai vorbesc tot timpul cu ea. Eram din ce în ce mai puțin mustrat. Viața începea să devină ceva mai ușoară.

Cei de la clinică m-ar fi lăsat să ies când vreau. Din păcate, nu aveam unde să mă duc, iar administrația s-a dovedit foarte strictă în privința regulamentului. Un ins ca mine nu este lăsat să iasă afară. Chiar mă întreb de ce se tem.

Aș fi putut lâncezi la Burghölzli până la sfârșitul zilelor. Din

fericire, mi s-a găsit o familie care să mă găzduiască. Acest lucru nu poate înlocui nicicum pierderea unei persoane dragi. Dar îți oferă un acoperiș deasupra capului și posibilitatea de a părăsi universul psihiatric care nu-i atât de primitor pe cât pretinde.

Familia care mă găzduiește locuiește pe o colină din apropierea Zürichului. Îi voi ține numele sub tăcere, pentru a-i păstra anonimatul. Merg să stau la ei în mod regulat, uneori mai mult, alteori mai puțin. Asta nu ține de mine, ci de lupii care dau târcoale casei. Cum încep să le aud urletele sau mi se pare că le zăresc siluetele ieșind din pădure, cum sunt adus înapoi la clinică. Dar atâta timp cât nicio fiară sălbatică nu tulbură liniștea acelor locuri, pot rămâne acolo cât vreau.

Sunt oameni drăguți, care îmi oferă adăpost și masă fără să le-o fi cerut. Nu m-au bătut niciodată și cred că nici măcar nu știu că acest lucru există. În grădina lor sunt mulți copii și mi se îngăduie să mă joc și eu cu ei. Consider că asta este cea mai mare dovadă de respect care i se poate arăta unui tip ca mine. Înainte, oamenii se temeau pentru progeniturile lor. Totuși, exceptând propria mea persoană, nu am făcut nimănui niciodată vreun rău. Cu atât mai puțin copiilor. Îmi place să-i văd jucându-se. Se sfătuiesc cum să construiască un castel. Spun: eu sunt domnitorul din Transilvania și tu un vampir, și iată-i transformați. Copiii sunt cât se poate de normali. Și sunt atât de blânzi în comparație cu adulții – mai exact cu Gründ și Forlich, deși ei nu sunt cel mai bun exemplu. Viața m-a învățat că nimic nu e stabilit definitiv. Și totuși, sunt aproape sigur că nu voi avea niciodată copii. Este, fără îndoială, cel mai bun mijloc de a nu ajunge tată.

2

New York Post din 12 februarie 1950 titrează: „Impostorul roșu Einstein să fie deportat!“ A ajuns un dușman al Statelor Unite. La șaptezeci de ani trecuți, este o țintă privilegiată a puterii. În *Dallas Times Herald*, senatorul de Mississippi, John Rankin, declară: „Einstein ar fi trebuit expulzat cu mulți ani în urmă pentru activitățile sale comuniste“. Același John Rankin a susținut în fața senatorilor republicani: „Poporul american începe ușor-ușor să înțeleagă cine este cu adevărat acest Einstein… Cu scopul de a propaga comunismul în întreaga lume, acest agitator de origine străină recurge la scrisori pentru a aduna bani destinați să ne manipuleze… Fac apel la procurorul general să oprească ascensiunea numitului Einstein.“

Maccartysmul[2] le-a pervertit conștiințele. Delațiunea este cuvântul de ordine care guvernează acum în această țară. În fiecare universitate, profesorii sunt îndemnați să-și denunțe confrații. Apropiații săi sunt acuzați de spionaj în beneficiul sovieticilor. Cea mai mică declarație în sprijinul vreunei mișcări pacifiste, o adeziune la o organizație de stânga, cât de veche, te poate duce în fața unei subcomisii, te poate scoate în afara societății. Simpla susținere din anii treizeci a republicanilor spanioli este considerată un act de înaltă trădare. Iată ce îi scria prietenei sale, regina Belgiei: „Flagelul german de acum câțiva ani se întinde din nou, aici de astă dată. Oamenii consimt și se aliniază sub puterea răului. Peste tot nu

vezi decât brutalitate și minciună. Și noi stăm aici, neputincioși“.

Secretarul de Stat Dulles a admis, pe prima pagină din *New York Times*, că, după o atentă examinare, cărțile a patruzeci de autori suspectați că au legătură cu agențiile de spionaj din URSS au fost arse de funcționarii de stat. În școli, profesorii depun jurământ de credință. Retrăiește vremurile întunecate. Prietenul său Oppenheimer este hăituit. Vânătoarea de vrăjitoare atinge punctul culminant. Este din nou candidat la spânzurătoare.

Este acuzat de propagandă în favoarea lui Stalin, deși a refuzat mereu să se ducă în URSS. Lui Stalin nu i-a trimis decât două scrisori: una de susținere a fugarului Troțki, iar cealaltă cerea eliberarea lui Raoul Wallenberg, suedezul care salvase 20 000 de evrei maghiari, ajuns să fie închis la Lubianka. Recent, presa i-a scos la lumină un articol mai vechi, menit să-l zdrobească, publicat în primul număr din *Monthly Review*, intitulat *De ce socialismul?*, și în care spunea următoarele: „Nepăsarea societății capitaliste actuale este, în opinia mea, adevărata sursă a răului“. Este un inamic al capitalismului. Un dușman al Statelor Unite.

John Edgar Hoover a jurat să-l nimicească. Se șoptește pe la colțuri că dosarul Einstein de la FBI e mai gros decât Biblia. Dacă această campanie împotriva lui va lua amploare, va fi nevoit să părăsească țara. „Deportați-l pe Einstein!“ Și-a imaginat vreodată că va vedea asemenea manșete de ziar aici, în America, la douăzeci de ani după cele din ziarele naziste? I-a scris lui Otto Nathan:

> *Nu mă mai pot acomoda nici oamenilor de aici, nici modului lor de viață; când am sosit aici, eram deja prea bătrân pentru asta; și, drept să spun, n-a fost câtuși de puțin altfel la Berlin, și nici înainte, în Elveția. Te naști*

însingurat.

Luna trecută, ca urmare a unor dureri de nesuportat în zona stomacului, chirurgii l-au deschis și l-au închis fără nicio altă intervenție, după ce i-au diagnosticat un anevrism de mari dimensiuni al aortei. Nu se știe cum se operează în cazul acestei boli. Pereții arterei aortice s-au întins excesiv. Într-o zi, se vor rupe. Sângele va inunda organele interne. Inima i se va goli de la sine. Hemoragia internă îi va fi fatală. O bombă cu efect întârziat îi crește în abdomen. În ziua în care va plesni, el va muri.

Uneori, stând întins în pat și pipăindu-și burta, simte acumularea masei care pulsează în ritmul inimii. Într-o zi, anevrismul îi va opri inima.

Se gândește la Eduard, la ce se va întâmpla cu el atunci. După moartea Milevei, fiul său a trecut printr-o perioadă foarte dificilă. Astăzi se simte ceva mai bine. I se permite să iasă de la Burghölzli, astfel că face drumul dus-întors între clinică și o familie care îl găzduiește pe dealurile din jurul Zürichului. Veștile venite de la Besso și Meili lasă să se înțeleagă că se simte bine: Eduard dă concerte pentru copii, într-o casă parohială. I s-a încredințat și o sarcină de îndeplinit, să umple plicuri. Pentru prima dată în viață, Eduard are un serviciu. Așadar, este acceptat în comunitatea oamenilor.

---

[2] Persecuția persoanelor acuzate de a fi comuniste. Practica era tipică Statelor Unite ale Americii după al Doilea Război Mondial (n.red.)

Într-o dimineață de iulie, supraveghetorul Heimrat în persoană s-a prezentat la ușa noii mele familii și a cerut să mă vadă. Avea un surâs larg. M-a luat cu mașina proprie, chiar nu știam că poți avea una personală, și m-a dus la clinică. E o senzație stranie să te întorci la Burghölzli altfel decât cu ambulanța. După ce a parcat mașina, acesta mi-a spus:

— E mai bine să te pun în gardă, pentru că vreau să te cruț de emoții puternice. Știi în ce zi suntem astăzi?

— Știți foarte bine că am pierdut de mult noțiunea timpului.

— Suntem în 23 iulie. Știi ce înseamnă asta?

— Îmi amintesc că m-am născut la 23 iulie, însă acum foarte mulți ani.

— Eduard, astăzi este 23 iulie 1950. Tu te-ai născut la 23 iulie 1910, ceea ce înseamnă că astăzi împlinești patruzeci de ani.

— Vreți să spuneți că astăzi e ziua mea?

— Sigur că da.

Aveam lacrimi în ochi văzând câtă atenție mi se acordă, iar supraveghetorul Heimrat a preferat să ieșim din mașină pentru a mă feri să-mi pierd controlul. Știe că mi-e greu să-mi stăpânesc emoțiile. Am intrat în clădire, am traversat culoarul cel mare și am urcat la etaj, îndreptându-ne spre sala de festivități. Supraveghetorul Heimrat a deschis ușa și iată-i aliniați acolo, în fața mea, pe doctorul Minkel, pe Gründ și Forlich, pe Hebert Werner, pe Alfred Metzger și Maria Fischer!

Îmi cântă „la mulți ani“! În spatele lor se aud alte voci cântând, iar pe perete sunt agățate cifrele patru și zero, făcute din hârtie kraft, asemenea patruzeciului vârstei mele! Am primit permisiunea de a bea o cupă de șampanie, în ciuda faptului că alcoolul mi-e interzis. Toată lumea m-a sărutat pe obraz, chiar și Gründ. În timp ce invitații au rămas să discute între ei, Maria s-a apropiat de mine, m-a privit fix în ochi și mi-a șoptit: Eduard, iată cadoul meu. Și și-a lipit buzele de ale mele. Am fost peste măsură de uimit. Câteva clipe mai târziu, supraveghetorul Heimrat a spus: haide, Eduard, trebuie să te duc înapoi. Ne-am suit din nou în mașină și am plecat.

Odată ajunși în fața casei familiei mele de adopție, mi-a întins un pachet, spunându-mi că era cadoul de la el. Emoția mea a ajuns la paroxism. Am desfăcut cu grijă hârtia ambalajului, am împăturit-o în patru, am pus-o frumos în buzunar și am descoperit cartea ce îmi fusese dăruită. Pe copertă era o fotografie a tatălui meu. Primul meu gând a fost s-o rup în bucăți. Apoi am conștientizat că de la dispariția mamei nimeni nu mi-a mai oferit un cadou și poate că nici nu-mi va oferi vreodată. Mi-am ținut în frâu furia și i-am mulțumit supraveghetorului Heimrat.

— Știam că o să-ți facă plăcere, mi-a răspuns.

Mi-a fost greu să-l recunosc pe tata în fotografie. Putea fi luat drept un bătrânel, cu fruntea-i plină de riduri și părul albit. Cum nu-mi mai aminteam când l-am văzut ultima oară, l-am întrebat pe supraveghetorul Heimrat. S-a gândit câteva clipe, după care mi-a spus că ține minte doar că am ajuns la Burghölzli când aveam douăzeci de ani, că acum am patruzeci și, deci, mi-am trăit jumătate din viață la clinică și cealaltă jumătate în afara ei. Dintre aceste două perioade, n-aș ști să spun pe care o consider cea mai fericită. Mi-am detestat copilăria. Dar electroșocurile nu lasă nici ele amintiri de

neșters. L-am întrebat pe supraveghetorul Heimrat pe care dintre cele două perioade ar trebui să o prefer. A răspuns fără ezitare: clipa de față. Așa este. Dar cum să te gândești la clipa de față? Nu vreau să fac filosofie.

Ne-am spus la revedere. M-am dus repede în camera mea și am început să citesc cartea. Erau tot felul de panseuri aruncate de-a valma. Multe subiecte, o singură idee. Habar nu aveam că se publică astfel de lucrări. Și că există persoane care le cumpără. Oare oamenii învață pe dinafară citate de-ale tatei pentru a le recita mai apoi în timpul dineurilor, ca să se dea mari unul în fața altuia? Sau fac din asta un fel de a se comporta? O platformă morală care să le stea oricând la dispoziție? Am auzit o groază de cuvinte din gura tatălui meu, dar niciunul nu merita luat în considerație. Sau poate le-am uitat eu tocmai pe acelea? Au trecut foarte mulți ani de atunci.

Tata a spus: „Determin adevărata valoare a unui om după o singură regulă: în ce măsură și cu ce scop s-a eliberat acel om de propriul eu“. Personal, m-am închis în mine. Eul meu mă devoră și mă încurcă. Sunt gradul zero al tatălui meu.

Tata a spus: „Cel care își resimte propria viață și viețile celorlalți ca lipsite de sens este fundamental nefericit, întrucât nu are nicio rațiune de a trăi“. Ar putea descoperi cineva vreun sens în viața mea? Poate doar un nebun.

Tata a spus: „Nu există altă formă de educație inteligentă decât aceea de a fi tu însuți un exemplu“. Ce să-ți spun…

Tata a spus: „Nu sunt de acord ca părinții să exercite vreo influență asupra deciziilor copiilor lor, dacă acestea le pot influența cursul existenței“. Aici, tata și-a respectat promisiunea. Nu a intervenit niciodată, nu a exercitat nicio influență asupra niciuneia dintre deciziile mele. Nu știu dacă trebuie să-mi pară rău.

Tata i-a recomandat următoarele unui tânăr care i-a cerut

sfatul cu privire la un diferend cu părinții: „Dacă doriți să luați o hotărâre cu care părinții dumneavoastră nu sunt de acord, puneți-vă această întrebare: sunt eu îndeajuns de independent în străfundurile propriei ființe, pentru a fi în stare să acționez împotriva dorinței părinților mei fără a-mi pierde echilibrul interior?“ Personal, am acționat întotdeauna împotriva dorinței tatălui meu. Și nu am avut niciodată echilibru interior.

Tata a spus: „Dacă aș fi iarăși tânăr și aș putea decide construcția propriei vieți, nu mi-aș mai dori să încerc să ajung savant, universitar, profesor. Mai degrabă aș alege să fiu instalator sau hamal, în speranța că voi putea găsi independența într-o astfel de meserie modestă“. Practic, cred că am împlinit visul tatălui meu.

Tata a spus: „Trebuie să mărturisesc că respectul exagerat față de opera vieții mele mă pune în mare încurcătură. Sunt obligat să mă consider un escroc fără voie“. Tată dragă, din ceea ce aud spunându-se uneori despre tine, din ceea ce citesc prin unele dintre ziarele care mi se aduc, multă lume te consideră exact așa cum te vezi tu.

Tata a spus: „Cel care nu are grijă să cultive adevărul în lucrurile mărunte nu poate inspira încredere în chestiuni importante“. Tata a mințit.

Tata a spus: „Există o anumită satisfacție în faptul că, deși îngrădită de limite naturale, la sfârșitul ei viața individului ne apare ca o operă de artă“. Eu operă de artă nu voi fi.

Cu toate acestea, am dat de o frază de-a tatei care îmi spune ceva și despre care am avut senzația, pentru moment, că era posibil să fi fost scrisă în egală măsură pentru el și pentru mine. Că, scriind-o, poate s-a gândit la mine și la comportamentul lui față de mine. La marea distanță la care se află în toate sensurile cuvântului. Fără îndoială, mă înșel. Dacă tata s-ar gândi la mine, s-ar ști. Și cel mai mic gând al lui este cunoscut de

întreaga lume. Și ar fi ajuns până la mine. Tata a spus: „Esențialul în existența unui om de felul meu stă în ce și cum gândește, nu în ceea ce face ori în suferințele lui“. Mulțumesc pentru compliment, tati.

3

Văzând lucrurile de la Princeton și ținând cont de distanță, nu reușește să înțeleagă motivațiile exacte ale numitului Carl Seelig. Individul a dat buzna recent în viața sa. Carl Seelig se pretinde scriitor și jurnalist. E un soi de diletant, un pic mecena, aparținând mediului înstărit de la Zürich și făcându-și un titlu de glorie din a spune tuturor că i-a cunoscut și a corespondat multă vreme cu Stefan Zweig și Max Brod. I-a împărtășit lui Einstein intenția de a-i scrie biografia, solicitându-i acordul. Purtându-se aidoma altor zeci care, an de an – și asta de decenii –, îi solicită interviuri sau dreptul de a-l portretiza. Fiecare are părerea lui despre el. Fiecare povestește câte ceva. În definitiv, ce alt om se mai bucură de un astfel de tratament? Fotografia de la împlinirea vârstei de șaptezeci și doi de ani a făcut înconjurul lumii. Și a fost interpretată ca provocarea unui copil teribil. Și nu făcuse decât să scoată limba la fotograf, sătul să stea nemișcat în fața obiectivului. Până la urmă, vremurile nu se schimbaseră deloc de când muftiul din Ierusalim îl acuzase că vrea să distrugă moscheea lui Omar. Mereu e în centrul vreunei polemici. Unii îi reproșează că este sionist. Alții, rezervele față de politica noului stat evreiesc. Bomba atomică americană din cauza lui a existat. Și bomba sovietică la fel. Prea dați dumneavoastră lecții întregului pământ. Prea v-ați dori să fiți conștiința Americii. Criticați națiunea americană, acuzați administrația Johnson, îl disprețuiți pe senatorul McCarthy, pledați pentru un guvern mondial. Sunteți american de vreo

doisprezece ani. Ar trebui să mulțumiți și să vă țineți gura. Chiar vă credeți deasupra tuturor națiilor, vă credeți deasupra legii?

Își bate joc de așa-zisele adevăruri puse pe seama lui. Nu ține să păstreze decât un singur secret. Nu va vorbi niciodată despre Lieserl.

Frieda, nora lui, s-a dus la Zürich. Punând la punct lucrurile cu locuința de pe Huttenstrasse, la numărul 62, a descoperit corespondența dintre Mileva și el. Scrisorile dezvăluiau existența lui Lieserl. Nora l-a amenințat că le va publica. Tot Frieda a găsit și 80 000 de franci elvețieni într-o cutie de pantofi. O adevărată avere. Mileva îl acuza neîncetat că nu îi dă destui bani. Mileva se arăta indignată că fusese pusă sub tutelă după primul său atac cerebral.

Acest Carl Seelig pare un om cinstit și plin de bune intenții. Michel Besso i-a confirmat: Seelig a început deja să-i intervieveze apropiații. Munca lui e deosebit de serioasă. A discutat, unul după altul, cu toți cei care l-au cunoscut în Elveția într-un fel sau altul. S-a întâlnit cu foști profesori și cu cei mai vechi prieteni ai lui. A precizat că își dorea restabilirea adevărului, spre deosebire de ce se scrisese prin alte biografii, întrucât, afirma el, „nu totul este corect și exact în privința perioadei elvețiene“. Și asta o va face „într-o mică lucrare care se va feri de orice cult al personalității, ca și de bârfe“. A acceptat fără prea multe ezitări. Iar Seelig și-a continuat treaba.

Totuși, scrisoarea pe care a primit-o de dimineață de la acest domn Seelig duce lucrurile mai departe decât s-ar cuveni pentru un simplu biograf.

Zürich, 6 martie 1952
Dragă domnule profesor,
De aproape douăzeci de ani sunt tutorele legal și

singurul prieten al celui mai original dintre poeții elvețieni, Robert Walser, care trăiește de un sfert de veac într-un azil pentru alienați mintal. Astfel de ființe îmi sunt mai dragi decât cele calificate drept „normale“. Prin urmare, îmi puteți acorda dreptul, onoarea și bucuria de a lua legătura cu fiul dumneavoastră Eduard? Poate că ne vom împrieteni dacă îl voi invita din când în când să luăm masa într-un restaurant bun ori plimbându-ne amândoi, după cum fac și cu Robert Walser de mai multe ori pe an. Cel mai adesea, lucrul acesta înseamnă un dar pentru mine, în sensul spiritual al cuvântului.

Am observat același lucru și în cazul altor bolnavi mintal: în cea mai mare parte a timpului psihiatrii se poartă rău cu ei, vreau să spun că îi tratează ca pe niște oameni bolnavi. Eu mă port de parcă ar fi normali și așa am descoperit că nicăieri mintea și sufletul nu li se deschid mai bine decât în timpul plimbărilor îndelungate. Între patru pereți, devin niște brute rebele.

Ce părere aveți?

Vă adresez, dragă domnule profesor, sentimentele mele cele mai devotate.

Carl Seelig îl pune pe gânduri. De ce o fi atât de atras de lumea bolnavilor mintal? Seelig vorbește despre respectiva patologie ca despre un dar, pe când el o consideră un blestem. Seelig îi propune să facă plimbări lungi cu Eduard, pe când pe el, deși e tatăl lui, și numai ideea de a-l vedea pe Eduard îl îngrozește.

Omul acesta ivit din neant a făcut să urce la suprafață apele trecutului. Seelig îi cere să fie tutorele fiului său, de parcă acesta ar fi orfan, de parcă el însuși nu ar exista.

S-a hotărât să-i răspundă. Cât mai cinstit cu putință. Deși nu și-a justificat niciodată comportamentul în fața nimănui, acum

simte nevoia să o facă în fața unui necunoscut care trăiește la celălalt capăt al lumii. Omul acesta îl face să se confrunte cu ceva de care a reușit mereu să fugă.

Mai întâi se întreabă de ce nu a discutat niciodată deschis cu prietenul și confidentul lui, Michele Besso, despre adevărata natură a legăturilor dintre el și propriul lui fiu. Fără îndoială, fiindcă ar fi trebuit să-i destăinuie lui Michele cât de adâncă îi este durerea. Clipa mărturisirii nu sosise nicicând. Nu apăruseră cuvintele potrivite. Niciodată nu și-a putut depăși spaima. O amărăciune peste care nu poate trece. Or, nu-și permite dreptul la tristețe. Nu își îngăduie să aibă astfel de slăbiciuni. Nu vrea să dilueze nenorocirea prin mărturisire.

Știe că durerea lui nu este fecundă. A făcut să încremenească în el o amărăciune eternă. Arborează fără încetare vesela mască de piatră, surâsul imuabil, ochii voioși în care toți au impresia că ghicesc semnul fericirii. Îngroapă amintirile triste, preschimbă amărăciunea și dezolarea în frivolitate, acoperă propriile drame sub umorul înțepător, sub ironia facilă după care lumea se dă în vânt și căreia i se dedă cu o plăcere nebună.

Întreaga viață i-a fost o luptă pentru schimbarea ordinii lucrurilor. Dar nimic nu poate schimba lipsa de ordine din Eduard.

E tatăl lui Eduard. Ce să însemne asta? Tații zămislesc fii. Însă fiii își fac zămislitorii tați, bărbați. Pentru Eduard, el a fost întotdeauna un monstru. Ce mai contează că băiatul i-a întrezărit adevăratul chip ori doar o reflectare a nebuniei. Oricum, nu se recunoaște în înspăimântătoarea viziune. Asta este: nu și-a putut construi o imagine de tată.

Nu a prezentat nicio predispoziție în acest sens. Nu are spirit de familie, spirit de șef de clan. Nu e decât un lup singuratic. S-a născut în mijlocul pădurilor din Bavaria. Copil

fiind, a trăit ca un sălbatic, deoparte de ceilalți. În Germania a reușit să scape de haitele dezlănțuite. Și uite-l urmărit până aici și până în ziua de azi.

Va evita confruntarea față în față. Va continua să se comporte ca un laș. Nu s-a temut de ordinele inchizitoriale ale lui Goebbels sau McCarthy. Amână însă neîncetat posibilitatea de a-și reîntâlni fiul. Vina îi aparține și n-o poate stăpâni. Fuge. Mereu a fost în exil. Nicicând nu s-a întors. Nici din apogeul propriei vieți nu a aruncat vreo privire înapoi. A reveni la Zürich înseamnă a muri. A-l vedea pe Eduard înseamnă a muri. În curând, va muri. O călătorie în Europa ar deschide răni nicicând cicatrizate. Vechea lui rană de tată. Ceva ireparabil s-a întâmplat din vina lui. A dat viață pe acest pământ unei mai nefericiri.

Eduard e un reproș viu.

Nu reușește să accepte că este autorul zilelor lui. Al acelor ani de teroare, al acelei vieți de mizerie. A căutat prin genetică, și-a acuzat soția, familia ei, sora acesteia. Are nevoie de un vinovat. Nu poate înțelege o lume în lipsa unei cauze. Lumea este fie albă, fie neagră. Și e silit mereu să aleagă o tabără. Mereu trebuie să te angajezi de o parte ori de alta. Să acționezi necontenit.

Ireversibilitatea este cheia.

După decesul Milevei, i-a scris lui Heinrich Meili:

> *Prima mea soție a avut din plin parte de necazuri din cauza îngrijorării permanente iscate de fiul ei, un bolnav incurabil.*

În fond, uneori, pentru el Eduard nici nu-i era fiu.

Un om în cădere liberă nu are conștiința propriului trup și nici a vitezei trupurilor care îl înconjoară.

Ia hârtia, stiloul și începe să scrie:

Princeton, 11 martie 52

Dragă domnule Seelig,

Vă mulțumesc fierbinte pentru oferta generoasă de a avea grijă de fiul meu. A fost un copil precoce, sensibil și dotat. Abia pe la optsprezece sau nouăsprezece ani a ajuns schizofrenic. Cazul lui este relativ benign, în așa fel încât cea mai mare parte a timpului și-o poate petrece în afara instituției spitalicești. Pe de altă parte, nu poate fi inserat într-o activitate profesională. Există în el puternice inhibiții emoționale a căror natură rămâne de nepătruns, cel puțin profanilor.

În familia soției mele mai existau cazuri de schizofrenie, de care nu am știut când m-am căsătorit.

Se întrerupe și se uită afară. Presimte că poate avea încredere în Seelig. E convins că aceste rânduri nu vor fi retranscrise în biografia care i se pregătește. Că Seelig va păstra tăcerea în legătură cu boala lui Eduard. Că va duce mai departe legenda Einstein, în spatele căreia vrea să-și termine zilele.

Simte dintr-odată nevoia să i se confeseze acestui străin, care trăiește de cealaltă parte a Atlanticului. Deocamdată, ține să-și justifice faptele. Continuă:

Cred că o să vă mire că nu întrețin legături epistolare cu Teddy. Există în spatele acestui fapt ceva ce nu sunt în stare să analizez în întregime. Trebuie adăugat însă că, doar apărând în fața lui, cred că i-aș trezi sentimente dureroase, de varii naturi.

Vrea acum să își mărturisească adâncul gândurilor, amploarea disperării și neputinței. Scrie:

Fiul meu este singura problemă care rămâne fără soluție. Pe celelalte nu le-am dezlegat eu, ci mâna morții.

Îmi place să alerg pe malurile Limmatului, împreună cu Ajax. Țin să precizez cine este Ajax, fiindcă altfel iar voi fi luat drept nebun. Ajax este câinele domnului Carl Seelig, un dalmațian splendid, în vârstă de șase ani. Dar cum este necesar să înmulțim cu șapte, avem cam aceeași vârstă, chiar dacă el e mult mai tânăr. Acum, să explic cine este domnul Carl. Carl Seelig este îngerul meu păzitor. Este din Zürich și după naștere, și după adopție. Are familie și o foarte bună condiție financiară. Invers decât mine. O dată pe săptămână vine după mine la Burghölzli, chiar dacă n-am făcut nimic bun pentru a o merita. Uneori mergem să luăm masa în restaurante excelente, în care e primit ca acasă. I se spune „domnul Seelig“ cu tot respectul, la fiecare pas, iar eu sunt salutat de parcă aș fi cine știe ce personalitate. Într-o zi, am fost fotografiați. Privind imaginea, se poate vedea cum mănânc o înghețată enormă. Nimeni nu mi-a făcut fotografii ca adult. Sper ca imaginea să nu ajungă în mâinile tatei. Bag în mine ca spartul și sunt gras, deși mustața îmi vine bine. Privind fotografia, v-ați putea face o idee și despre cine este Carl Seelig, fiindcă nu prea am darul descrierilor fizice. Dar sentimentele le traduc bine.

De două ori, domnul Carl m-a dus la teatru. Am văzut *Tartuffe* de Molière și *Visul unei nopți de vară*. Mi-ar fi plăcut să văd *Hamlet*. Cred că am înțeles însă că n-ar fi fost indicat pentru mine.

Cu domnul Carl discutăm verzi și uscate. Purtăm mereu

conversații de un nivel excelent. E o schimbare față de Herbert Werner, ca să nu mai vorbim despre Gründ și Forlich. Alteori ne urcăm în tren și facem plimbări lungi. Mergem la Saint-Gall, trecem prin Wienerberg. Urcăm printre vii, către Castel Weinstein. Domnul Carl afirmă că aerul liber îmi face bine.

Domnul Carl amintește adesea de un alt protejat al său, domnul Robert Walser, care este scriitor și tot alienat, ca mine. Domnul Carl se ocupă și de el tot atât de atent ca și de mine, și îl vizitează deseori. De asemenea, corespondează unul cu altul. Domnul Carl mi-a făcut cadou două cărți scrise de Robert Walser. *Copiii Tanner* nu m-a inspirat. *Pensiunea Benjaminata* însă mi-a spus multe. Domnul Carl susține că Robert Walser e considerat drept un mare scriitor de către confrații lui, chiar și de către Kafka, pe care tata l-a întâlnit, din câte îmi amintesc, în anul nașterii mele, când se afla la Praga. Am mai menționat că a fost un tată absent. Acum a ajuns omul invizibil.

I-am mărturisit domnului Carl că și eu scriu. M-a rugat să-i dau să citească ceva. I-am dat câteva dintre poemele mele. I-am trimis deja o întreagă culegere și tatei, în ideea de a le publica ținând cont de influența lui, dar m-a refuzat. Tatei îi este rușine cu mine. Dacă nu cumva o fi vorba despre invidie. Domnul Carl mi-a promis că va face tot posibilul ca textele mele să vadă lumina tiparului. I-am explicat că acestea existau deja prin simplul fapt de a fi fost scrise. Nu-mi păsa că ar putea fi citite de un mare număr de oameni cu un gust îndoielnic. În schimb, aș fi fost foarte mândru ca tatei să-i placă. Domnul Carl mi-a spus că Robert Walser are aceeași concepție asupra literaturii ca mine. Și pentru Walser nu conta celebritatea, faptul de a fi citit și lăudat. Robert Walser părăsise lumea literară în plină glorie, pentru a se interna la ospiciul Waldau, lângă Berna. Acum trăiește în ospiciul cantonal Appenzell-Ausserrhoden, la Herisau, unde își petrece cele mai fericite zile cu putință pentru

cei de condiția noastră. Pe urmă Ajax m-a tras de mânecă și ne-am jucat amândoi. Ascultasem destule despre condiția mea umană.

Domnul Carl mă întreabă deseori lucruri despre tata. Scrie o carte despre el. Îl ajut cum pot mai bine. Carl Seelig pare fascinat de personalitatea lui. Pretinde că vrea să restabilească adevărul. Atunci i-am adresat întrebarea: cel puțin știe cum arată adevărul? Chiar speră că îl va descoperi? Odată ce știi adevărul, nu trăiești mai bine. Din contră. Și prin ce anume adevărul despre Albert Einstein este mai important decât adevărul despre oricine altcineva? Știu multe despre tata. Și totuși, nu sunt mai fericit așa. Pentru cea mai mare parte dintre muritori, tata este un subiect de cugetare. Toată lumea se înșală. Tata nu are adevăr. Nicio ființă nu are un adevăr propriu. De pildă, în cazul meu, sunt conștient că oamenii mă consideră nebun, deși nu sunt astfel. Cine deține adevărul despre cazul meu? Ceilalți ori eu? Or, ceea ce este adevărat pentru mine nu este și pentru tata? Carl Seelig însă pare un om atât de cinstit în proiectul lui, încât am să-mi dau silința să-l ajut. Chiar dacă onestitatea nu te face să cunoști oamenii mai bine. Iată esența gândirii mele: căutarea adevărului ascunde ceva.

Îi spun domnului Carl tot ce știu despre tata. Dar mă îndoiesc că-i pot fi de mare ajutor: am doar amintiri vagi, deformate de timp și trecute prin prisma creierului meu cu totul tulburat. Tata face parte din istoria antică.

Am povestit cea dintâi amintire care mi-a trecut prin minte: ziua în care fratele meu și cu mine ne-am dus la Berlin pentru a-l vedea pe tata. În apartament avea niște săbii uriașe, care m-au impresionat. Domnul Carl m-a întrebat dacă mi-o amintesc pe bunica, pe Pauline Einstein. Nu-mi amintesc să fi avut bunică. M-a asigurat că datele se potrivesc și că trebuie s-o fi

întâlnit pe Pauline Einstein, pe la șapte sau opt ani. Îmi pare rău, dar nu m-a marcat suficient. Altceva mai țin minte? Nu, memoria nu este punctul meu forte. Mai doresc să spun ceva despre tata? Nu, nici tata nu este punctul meu forte.

L-am întrebat pe domnul Carl de ce nu scrie mai degrabă despre propria sa existență. Mi-a răspuns că n-ar interesa pe nimeni. Greșește. Dacă mi-aș fi putut împlini visul de a deveni psihanalist, mi-ar fi plăcut enorm să mă aplec asupra vieții sale. Cazul lui este la fel de interesant ca al lui Einstein. Fără intenția de a-l jigni, l-am întrebat dacă nu este totuși o ciudățenie să cheltuiască atâta energie cu persoane ca mine ori ca domnul Robert Walser.

În timpul uneia dintre conversațiile noastre, domnul Carl s-a arătat mirat că n-o menționez și pe mama. Nici măcar o singură dată, de când ne-am cunoscut. Așa e, n-am spus nimic. Subiectul nu ne privește decât pe mine și constituția mea psihică, despre care se știe că nu este cea mai bună cu putință. Domnul Carl nu a insistat, fiindcă este într-adevăr o persoană de treabă, o ființă cum n-am mai întâlnit pe nicăieri.

Într-o zi, când m-am întors dintr-una dintre plimbările cu domnul Carl, supraveghetorul Heimrat mi-a zis:

— Ciudat om Seelig ăsta, totuși.

— Peste tot vedeți numai răul, domnule supraveghetor Heimrat.

— Chiar nu te miră că un mare bogătaș, care ar putea să stea doar în palatele lui, preferă să-și piardă timpul cu tine, mergând la Teufen să dați pe gât cine știe ce vin alb de masă? Nu te surprinde?

— Pe mine, domnule supraveghetor Heimrat, nu m-a surprins nici să văd femei fără cap.

— Mi se pare că aleargă după averea ta.

— Doar știți că nu am nimic. Tutorele meu, Heinrich Meili,

susține că am doar cât să-mi ajungă până la capătul zilelor, ținând cont că nu-mi pot administra banii și că aș fi în stare să-i arunc pe fereastră, cum am procedat și cu propria mea persoană.

— Totuși, în locul tatălui tău, nu aș avea încredere.

— Dar sunteți în locul tatălui meu, domnule supraveghetor Heimrat! Mă rog, cel puțin acolo unde el ar trebui să fie, adică lângă fiul lui. Și apoi, nu că aș ține să vă liniștesc, dar cred că și tata gândește la fel ca dumneavoastră. Probabil își pune întrebări în legătură cu domnul Carl. Fiindcă nici dumneavoastră, nici tatăl meu nu luați în seamă bunătatea dezinteresată. Nici nu v-ați putea închipui petrecând mai multe ceasuri alături de mine fiind amabili, ba chiar plăcându-vă așa ceva. Recunoașteți, domnule supraveghetor Heimrat, că nu din plăcere stați de vorbă cu mine.

— E meseria mea, Eduard. Uneori însă, îmi oferă și satisfacții personale.

— Adică eu vă ofer satisfacții?

— O să te mire, Eduard. Răspunsul este da.

— Când se întâmplă asta?

— Când te văd părăsind aceste locuri.

— Vă place să mă vedeți plecând și vreți să mă bucur?

— Exact, Eduard. Chiar dacă mă crezi o brută îngrozitoare. Cel mai mult mă întristează să te văd întorcându-te aici.

— Ceea ce spuneți mă impresionează tare mult, domnule supraveghetor Heimrat. Cred că, în afară de afirmațiile domnului Carl despre poeziile mele, nimeni nu mi-a mai spus vreodată ceva atât de amabil.

4

Durerea pare să se calmeze. Nu e sigur că e un emn bun. Este internat de două zile în spitalul din Princeton. I s-a făcut rău dintr-odată. Pântecele parcă i-a fost cuprins de flăcări, trupul parcă i-a luat foc. L-au părăsit puterile. S-a întins imediat. A vrut să palpeze masa aceea, pentru a verifica dacă anevrismul mai palpita ori dacă s-a rupt. Pielea de pe burtă era întinsă ca pe o tobă. Până și cea mai mică atingere îi provoca dureri atroce. A început să vomite, dând fără încetare fierea afară din el. Pe urmă a avut senzația că-și varsă măruntaiele. Margot, nora lui, a vrut să sune la spital. A refuzat-o. Se simțea tot mai rău. Durerea era de nesuportat. Era lac de sudoare. Picioarele nu-l mai țineau. Ochii care îl priveau erau îngroziți. De parcă ar fi avut înscrisă moartea pe chip. A acceptat să vină un medic. Până la urmă, a apărut doctorul Dean, care nu a reușit să-i ia tensiunea. Pulsul abia i se auzea. După ce l-a examinat, doctorul s-a întors fără a spune un cuvânt. Din tăcerea acestuia a înțeles că anevrismul se rupsese. Cei doi medici și prieteni ai săi, Ehrmann și Bucky, au sosit și ei de la New York. Bucky afișa un zâmbet forțat. Ehrmann, o anumită liniște. L-au consultat pe rând. Bucky a propus să fie dus imediat la un spital din Brooklyn. Acolo se găsea cel mai bun serviciu de chirurgie din New York. Ehrmann a negat din cap. Bucky n-a mai insistat.

Nu va mai avea loc nicio intervenție chirurgicală. Anevrismul s-a rupt. Nu se știe cum se poate închide o astfel de breșă. Sângele se răspândește în măruntaie. Pompa cardiacă îl

dă afară. Ehrmann susținea că uneori fisura se închide de la sine, că trupul reacționează. Se îndoiește că trupul lui va avea vreo reacție. Trupul seamănă cu el: e obosit, scos din funcțiune. La șaptezeci și șapte de ani, trupul a făcut prea multe.

Camera lui de spital este confortabilă, are vedere către parcul din depărtare. Știe că nu se va mai plimba prin parc, că nu va mai trece prin pădure pentru a merge pe malul lacului printre rândurile de plopi. Adio promenade, gata cu preumblările pe puntea *Tinefului*. Nici nu va mai contempla amurgul. Se golește de sânge. Ghicește că sfârșitul îi e aproape. Fericirea se reduce la a bea zece linguri de supă fără a le vărsa pe loc. Plăcerile lui sunt minuscule. Săptămâna trecută semna încă o petiție de-a lui Bertrand Russel împotriva proliferării nucleare. Nu va mai trudi să transforme lumea.

Ultima scrisoare pe care a primit-o de la Carl Seelig se încheia astfel:

> *Lui Teddy îi merge relativ bine și mă simt liniștit de fiecare dată când constat cu câtă dragoste și înțelegere îl înconjoară familia de adopție. Nu mi-aș putea imagina altceva mai bun pentru el.*

Fiul lui, Hans-Albert, a sosit în ajun din California, unde locuiește acum. Părea sincer îndurerat. Nu au putut vorbi prea mult.

A venit noaptea. Ghicește silueta infirmierei însărcinate să rămână la căpătâiul lui. Îi face un semn cu mâna. Tânăra se apropie. Îi șoptește că ar vrea să bea ceva. Infirmiera nu pare să înțeleagă. Îi repetă că îi este sete. Fata pare îngrozită. O sfătuiește să nu se îngrijoreze, dar fata nu pare să priceapă ce i se spune. Și își dă seama singur că nu mai poate fi înțeles.

Peste puțin timp, nu mai este pe această lume.

Partea a opta

BURGHÖLZLI

1

Când a trecut să mă vadă, dimineață, la familia la care stau, domnul Carl mi s-a părut trist. L-am întrebat de ce.

— Am să-ți dau o veste dureroasă.

— Deci eu ar trebui să fiu trist, nu dumneavoastră.

— Este o veste dureroasă pentru noi toți.

— Se închide Burghölzli?

— Eduard, sunt nevoit să te anunț că tatăl tău a plecat dintre noi.

— Păi, e plecat de douăzeci de ani.

— Nu, e ceva mult mai rău.

— Adică a murit?

— Da...

— Definitiv?

— Da, Eduard.

— Nu reușesc să pricep asta.

— O să-ți ia câtva timp.

— Și dumneavoastră de ce sunteți trist?

— I-am povestit viața, iar asta a creat anumite legături, de parcă am fi devenit prieteni.

— Eu nu i-am fost decât fiu, și tot nu...

— Da, i-ai fost fiu, Eduard.

— Îmi lipsesc elementele comparației. Fiindcă nu am fost fiul nimănui altcuiva.

— Vei avea destul timp pentru a înțelege.

— Oamenii vor deplânge moartea tatălui meu?

— Întreaga lume îl va regreta.

— Din ce motive?

— Tatăl tău a fost un mare om.

— Un mare savant?

— Mai mult decât atât. Un spirit luminat, un om revoltat, un geniu.

— Mă emoționează să vă aud vorbind astfel despre un om care, într-o oarecare măsură, îmi e tată. Trebuie să fiu și eu trist?

— Da, dar din alte motive.

— Care?

— Ei bine, când dispare cineva apropiat...

— Vă referiți la tata?

— Da, Eduard.

— Tata nu mi-a fost apropiat. Am aflat că America este departe de aici.

— Există alte feluri de a fi apropiat de cineva.

— În ce an suntem, domnule Carl?

— În 1955. 19 aprilie.

— Mi-ați spus într-o zi că l-am văzut pe tata ultima dată în 1933, așa-i?

— Da.

— Deci, dacă mă apuc și calculez, 1955 fără 1933 fac 22. Am dreptate?

— Ai, Eduard.

— M-am născut în 1910. Deci, 1933 fără 1910 fac 23. Corect?

— Corect, Eduard.

— Asta înseamnă că am trăit douăzeci și trei de ani cu un tată apropiat și douăzeci și doi, fără un tată apropiat. Spuneți-mi dumneavoastră, care sunteți la fel de tare la matematică precum sunteți și la filosofie: se poate spune că am pierdut un apropiat?

— Pe măsură ce va trece timpul, vei simți altfel lucrurile.

— Deocamdată nu simt nimic. E rău?

— Ești în stare de șoc.

— Nu cred, domnule Carl. Știu ce este acela șoc. Nu așa ceva resimți atunci.

— Ți-am spus doar că îți va lua timp.

— Îmi puteți spune și ce va trebui să simt?

— O mare durere.

— Eu simt permanent o mare durere. Nu știu dacă voi putea suferi mai mult de atât. Chiar trebuie?

— Nimic nu se poate impune.

— Pot să vă pun o întrebare, domnule Carl?

— Evident.

— Vorbiți și despre mine în cartea dumneavoastră despre tata?

Nu știu de ce fața domnului Carl s-a înroșit pe loc. Mă tem să nu fie una dintre halucinațiile care mi se tot reproșează. Nu, nici vorbă. Domnul Carl pare doar stânjenit. Mă tem ca nu cumva cuvintele mele să fie cauza. Dacă există o persoană pe care nu aș vrea s-o calc pe nervi, aceasta este domnul Carl, ținând cont că nu mai am pe nimeni pe lume. Căci tata nu mai este, după câte am înțeles. Am schimbat vorba și am zis:

— În orice caz, ce îmi spuneți despre tatăl meu mă face să mă simt mândru. Faptul că a fost un mare om.

— Da, Eduard, poți fi mândru de asta.

2

Domnul Carl afirmă că nu știe din ce motiv am fost mutat de la familia de adopție și am fost din nou internat la Burghölzli. Că nu are nicio legătură cu moartea tatei. Sunt de acord cu el. Dispariția tatei nu schimbă nimic în viața mea. În realitate, pentru mine tata a murit de mult. Chiar și așa, nu sunt supărat. Am încetat orice raport afectiv de ani și ani.

Până la urmă, Gründ mi-a dezvăluit motivul recentei reîncarcerări. În documentul de internare în azil, pe care l-a putut consulta, e scris:

> *Domnul Einstein a fost din nou acceptat la Burghölzli. Pacientul circulă fără încetare în jurul casei și cu aerul lui de vagabond poate speria vizitatorii.*

În primul rând, nu văd cum aș putea speria pe cineva cu aerul meu de vagabond. Pe urmă, eu nu circul.

Domnul Carl susține că a încercat să facă în așa fel încât să fiu lăsat la familia de adopție, dar degeaba. Până la urmă, mă simt bine și aici. Cel puțin, sunt la mine acasă. O familie care te ia de suflet nu este același lucru. Te simți cumva dator.

Bineînțeles, din punctul de vedere al confortului, Burghölzli e mai puțin satisfăcător. Mai ales că de la moartea tatei am fost retrogradat. De acum locuiesc într-o încăpere de categoria C, care se află la subsol și nu are fereastră. Nu mă plâng. Esențial este să ai un acoperiș deasupra capului. Prefer să mă aflu într-un loc strâmt decât printre străini. La drept vorbind, în starea mea e mai periculos dacă ai fereastră. Golul mă atrage. Era să

sfârșesc rău de mai multe ori din cauza ferestrei.

De curând, domnul Carl mi-a dat o altă veste. Prietenul lui, domnul Robert Walser a murit. Niciodată dispariția nu este plăcută și, totuși, condițiile decesului domnului Robert Walser au fost deosebit de neplăcute, lucru care a sporit durerea domnului Carl. După câte se pare, ideal este să mori în patul tău. Numai că domnul Robert Walser a ieșit de unul singur, în ziua respectivă, pentru a se plimba prin pădure. A umblat fără încetare printre copaci, prin zăpadă, ceasuri întregi, până și-a găsit moartea. A fost găsit departe de ospiciu, sub o pătură albă și subțire de nea. E o lecție pentru noi toți, cei care plecăm fără a ni se da voie.

Domnul Carl se simte vinovat fiindcă de obicei protejatul lui nu se plimba decât împreună cu el, care nu l-ar fi lăsat să moară așa. Trebuie însă ca soarta să fie lăsată să hotărască în ceea ce o privește. Unii oameni se luptă, rezistă. Pentru noi, ceilalți, lupta este imposibilă. Suntem jucăria destinului și foarte sensibili la frig.

3

A venit să mă vadă fata fratelui meu.

Când mi s-a anunțat vizita ei, l-am rugat pe Gründ să-mi dea costumul gri pentru ocazii speciale. A zâmbit și mi-a spus că ultima dată când l-am încercat s-a rupt cusătura pantalonilor. I-am propus atunci să port doar sacoul, cămașa albă și o cravată neagră, în semn de respect față de un membru al familiei care a făcut o călătorie atât de lungă numai pentru a mă vedea. Până la urmă, nimeni nu e obligat să facă asta. În pofida pantalonilor neasortați, cred că am făcut impresie bună.

Pe fata fratelui meu o cheamă Evelyn Einstein. I-am atras atenția că poartă aceleași inițiale ca ale mele. A ținut să precizeze că nu suntem și de același sânge, întrucât este adoptată. Am liniștit-o amintindu-i că – lucru pe care îl știu din proprie experiență – legăturile de sânge nu sunt cel mai bun lucru.

Într-un fel, și eu am fost adoptat, chiar dacă de către o instituție. Numai că viețile noastre au urmat direcții opuse. Eu m-am născut un Einstein pentru a sfârși într-o instituție, la ea a fost invers.

Nu am știut că fratele meu a adoptat un copil, deși mai avea și alții. Mi se pare un lucru foarte generos. Dacă aș fi fost informat la vreme, dacă aș fi aflat că fratele meu caută pe cineva pentru adopție, aș fi candidat la acest post. M-aș fi bucurat enorm să mă adopte Hans-Albert. Știu foarte bine că ideea pare cam ciudată. Fără îndoială, legislația americană,

deosebit de exigentă, interzice adoptarea unui membru al familiei, dacă este vorba despre frate.

Evelyn Einstein pare tulburată de numele și moștenirea care de acum îi revin. I-am explicat că nu e cazul. Să te numești Einstein presupune o educație cu care te naști ori nu. Pentru așa ceva este nevoie de decenii, dacă nu cumva de o viață întreagă. Habar n-am dacă, în cazul meu, va fi să mor vindecat.

Mi-a mărturisit că îi spunea tatei „Grampa“ pe vremea când îl vizita la Princeton. Lucrul acesta m-a emoționat. Grampa. Cred că acest cuvânt, venit din gura unei fetițe, îl emoționa și pe tata. Am încercat să-mi amintesc cum îi ziceam tatei. Fără îndoială „tati“, ca toată lumea. Numai că apelativul nu i se potrivea. Pe când „mami“ mergea foarte bine.

Evelyn a fost adoptată la puțin timp după ce s-a născut, în 1941, la Chicago. Fratele meu chiar a avut un suflet mare pentru un exilat abia ajuns pe pământ american, cum era pe atunci. Nu mă miră. Îi păstrez o amintire frumoasă. Sper că și reciproca e adevărată.

Am sfătuit-o pe Evelyn să nu fie îngrijorată de condiția mea de pacient de categorie C. Nu m-aș fi bucurat să călătorească întristată înapoi. Sper că a luat cu ea cea mai bună impresie pe care o pot lăsa.

Am rugat-o pe Evelyn să-l îmbrățișeze pe fratele meu din partea mea și să-i spună că nu sunt supărat pe el fiindcă nu a mai venit să mă vadă. Cu siguranță că este foarte ocupat ca inginer în domeniul lucrărilor publice. Se pare că cercetările i-au fost recunoscute în America. Numai că ar trebui să privească circumspect celebritatea care dă năvală peste viața familiei noastre. Hans-Albert intenționa să vină s-o vadă pe mama chiar înaintea morții ei. Până la urmă, a trebuit să renunțe din cauza serviciului. Pentru moment, asta a întristat-o mult pe mama, care era foarte supărăcioasă. Cu mine nu e la fel. Sunt gata să

acord circumstanțe atenuante.

La plecare, Evelyn m-a strâns îndelung în brațe și m-a sărutat. Nimeni nu s-a mai purtat așa cu mine din anul în care mami a părăsit lumea aceasta. Dacă ar fi posibil, aș lua-o de la capăt. Blândețea e o senzație foarte agreabilă. Îmi închipui că nu te poți sătura de ea.

Nu știu dacă Evelyn va mai veni. La plecare, mi-a spus la revedere, nu adio, iar cuvintele au un sens, mai puțin când vin din gura mea. Sper să-și țină promisiunea. I-am explicat lui Gründ că voi încerca să slăbesc pentru ca pantalonii să mă încapă la viitoarea ei vizită. Lucrul acesta l-a făcut să izbucnească în hohote de râs. Oricum, e important să faci impresie bună în fața familiei.

4

Împreună cu Herbert Werner, sunt unul dintre cei mai vechi pacienți de aici.

Peste puțin timp voi sărbători al treizeci și treilea an petrecut la Burghölzli. Nici n-am simțit cum trece timpul. Sper, în taină, că instituția va organiza o mică serbare cu această ocazie. Treizeci și trei de ani chiar merită sărbătoriți.

Am primit din partea direcțiunii un cadou neașteptat. O funcție oficială în cadrul clinicii. Văd în asta o formă de recunoștință, un fel de medalie pentru serviciile aduse. Am fost numit grădinar la Burghölzli.

M-aș fi bucurat să afle și domnul Carl vestea. S-ar fi mândrit cu Eduard. Numai că, vai, domnul Carl ne-a părăsit. Gründ, care i-a luat locul supraveghetorului Heimrat, m-a anunțat fără menajamente. A zis: Carl Seelig al tău n-o să mai vină să te vadă nici azi, nici altădată. Când a încercat să prindă tramvaiul, în centru, fularul i s-a înfășurat pe o roată și a fost târât mai mulți metri. În fine, nu intru în amănunte. A murit. Oricum, niciodată nu mi-a plăcut individul ăla. Nu aveai cum să nu te întrebi de ce îi iubea el atâta, pe tine și pe cei ca tine. A avea grijă de voi este o meserie. Pentru Carl Seelig era un fel de a-și omorî timpul liber. Făcea praf valorile muncii noastre.

Am înțeles că domnul Carl a murit strangulat. E un sfârșit groaznic pentru un om de o asemenea calitate.

Nu mai am cui să-i anunț vestea promovării mele. Nu vreau să mă folosesc de noile mele prerogative pentru a da lecții

celorlalți pacienți. Oamenii sunt invidioși. Unii au pretins că funcția mea se datorează numelui pe care îl port. Dar numele meu n-a însemnat niciodată nimic pe aici.

Această însărcinare mi s-a oferit pentru că îmi place pământul și pentru că sunt un muncitor cinstit. Lui Eduard Einstein i se pot încredința cele mai înalte funcții. Se va înhăma la treabă de dimineața până seara fără a da greș și fără a se lăsa ajuns de oboseală ori descurajare. Și niciodată gândurile nedemne care dau târcoale spiritului său nu-l vor face să renunțe.

Săpatul este o meserie. Lumea are pretenții mari în privința mea. Prin aceste locuri în care se presupune că se vindecă mințile cuprinse de nebunie, trandafirii sunt prețuiți mai mult decât grădinarii.

Fac cinci pași, numărând până la zece. O iau la dreapta, mai fac cinci pași numărând până la zece, mă întorc iar la dreapta și mai fac cinci pași și încă o dată la dreapta. Iată-mă întors în punctul de plecare. În minte, am trasat pe peluză un pătrat. Un pătrat prețios care delimitează locul pe care îl voi grebla. Nimeni nu are voie să intre în acest pătrat. Direcțiunea mi-a încredințat mandatul pentru această lucrare. Numai ea poate interveni. Este extrem de strictă în privința regulamentului. Îmi vor fi de ajuns două ore pentru a termina de greblat. Sunt un muncitor serios și cu simțul răspunderii. Am citit că americanii și sovieticii dispun de un arsenal care e în stare să distrugă pământul de zece mii de ori. Sper ca pământul meu să rămână intact. Aici, la Burghölzli, te simți la adăpost.

5

După-amiază, un jurnalist va veni să mă intervieveze. Lucrează pentru o revistă care se numește *Construim*. Nu știu cu ce îi pot fi de folos. Nu am construit nimic zdravăn în viața mea. Mai bine v-ați vedea cu fratele meu. N-o să mă supăr pe dumneavoastră. Mi-am pierdut de mult amorul propriu. Probabil că asta s-a întâmplat în timpul unei ședințe de electroșocuri.

Pentru întâlnirea cu jurnalistul, i-am cerut lui Gründ haina de la costum. A izbucnit în râs.

— Suntem în 1964, Eduard. Chiar crezi că ți-am mai păstrat haina?

— Sunt hainele care mi-au mai rămas din tinerețe. Cele mai frumoase amintiri ale mele.

— Eduard, doar știi că nu trebuie să te încarci cu amintiri.

— De ce?

— Pentru că te impresionează.

— Costumul nu m-a impresionat niciodată.

— Ai o cameră de categoria C, în care nu există loc pentru țoale vechi.

— Costumul meu era sută la sută din in pur, dacă mă mai ajută memoria.

— Memoria nu prea te mai ajută, Eduard, știi bine lucrul ăsta.

— Mama s-a ruinat cumpărându-mi costumul.

— Mama ta s-ar fi ruinat și dacă nu l-ar fi cumpărat.

— Sută la sută.

Îmi primesc musafirul îmbrăcat cu halatul albastru și încălțat cu saboții. De la bun început îl anunț că sunt în cea mai bună dispoziție pentru a sta de vorbă despre tatăl meu și nu neapărat în cea mai proastă, așa cum s-ar fi putut aștepta. Am observat că oamenilor le place să mă vadă ponegrind imaginea tatei. Altfel, cine-ar mai vrea să-l asculte pe Eduard?

Ne plimbăm prin Burghölzli. Facem turul proprietății. Vizităm camera mea, pe care Gründ a avut grijă să o aranjeze în prealabil, fiindcă eu nu reușeam îndeajuns. Jurnalistul notează într-un carnețel în timp ce eu vorbesc. Îl întreb ce anume notează și de ce. Răspunde că nu vrea să-mi uite cuvintele. Cu siguranță nu a fost informat că nu știu ce spun.

Îl las așa, în ignoranța lui. Îl previn totuși că nu am de gând să fiu groparul memoriei tatălui meu. Sunt numai grădinar la Burghölzli. Și nu fac altceva decât să sap pământul. Să smulg rădăcinile din pătratul meu de grădină. Direcțiunea nu ar încredința nimănui altcuiva această însărcinare capitală. Fără mine, buruienile ar urca până la cer. Iedera s-ar cățăra pe fațadă, ar țese o perdea de frunze în fața ferestrelor, ar întuneca încăperile, ar lăsa în semiîntuneric marea sală de mese, ar face noapte în plină zi. Sunt cel cu ajutorul căruia ar putea sosi nenorocirea.

Bărbatul mă liniștește. Vrea doar să stăm de vorbă. Îl întreb de ce. Îmi explică faptul că oamenii sunt interesați să știe ce s-a mai întâmplat cu mine. Îi răspund că oamenii nici măcar nu știu că exist.

— Ei bine, așa vor afla.

— Prea târziu. Vor afla prea târziu. Uitați ce am ajuns.

— Ei bine, sunteți grădinar la Burghölzli! Și asta e deja mult.

Vocea îi pare sinceră. Scoate din mapă o fotografie și mi-o întinde. Precizează că a descoperit-o în timp ce făcea cercetări.

Mă uit îndelung la poza veche, în care eu și tata stăm jos, în sala de primire de la Burghölzli. Jurnalistul mă lămurește că imaginea e din mai 1933. Cred că a fost ultima oară când v-ați întâlnit cu tatăl dumneavoastră. Observ că purtam un costum foarte frumos. Îmi dă dreptate. Azi nu se mai poate observa așa ceva. La douăzeci de ani, mi se spunea că sunt deosebit de elegant. Fără îndoială, confirmă jurnalistul. Și nu eram un prost, ca acum. Citisem integral Kant, Freud și Schopenhauer. Știe. Numai să nu mă întrebați, fiindcă am uitat tot. Nu pentru asta a venit.

În fotografie, sunt concentrat asupra unei lucrări de mari dimensiuni, legată în piele. Cu siguranță, o partitură adusă de tata, un libret de Brahms ori Liszt. Mai observ arcușul tatei, pe care îl ținea între picioare. Remarc și că, în fața obiectivului, în ziua în care ne luam adio, nu îl priveam pe tata în ochi. Jurnalistul nu mi-o reproșează. E cu adevărat un tip cumsecade.

Întorc privirea la arcușul tatei. Înțeleg că am cântat împreună aici, la Burghölzli, eu la pianul clinicii și el la vioară. Bărbatul confirmă. Da, Eduard, se pare că, într-adevăr, ați cântat împreună cu tatăl dumneavoastră în ziua aceea, aici, la clinica Burghölzli.

Element care mă intrigă: tata era îmbrăcat foarte elegant, deși venise doar să mă viziteze. Purta cravată. La rândul meu, aveam un papion drăguț. Hainele amândurora erau de culoare deschisă. Doar era primăvară, era luna mai. Chiar că avea un costum distins. Nodul cravatei era bine făcut. Haina i se asorta cu vesta. Tocmai el, de obicei lipsit de gust vestimentar, venise acum pus la patu ace, cu eleganță și simplitate, pentru a-i spune adio fiului. Încă și mai tulburător, constat că în privire are o tristețe profundă. N-aș fi crezut că tata putea fi atât de trist. Ochii îi sunt goi, exact invers decât în mod obișnuit. O imensă amărăciune i se citește pe chip. E aplecat în scaun, copleșit

parcă de ceva, cine știe de ce. Îl întreb pe jurnalist dacă are și el impresia că tata era trist, deși venise doar pentru a-mi spune adio. Sau este o halucinație, cum adesea mi se întâmplă?

Bărbatul privește îndelung imaginea. Da, aveți dreptate, tatăl dumneavoastră pare trist... Am văzut multe fotografii de-ale lui și da, aerul acesta nu i l-am mai observat.

— O fi cumva indiferență? întreb.

— Nu.

— Furie?

— Dragă Eduard, mi se pare că este sentimentul vinovăției. Dat fiind că stăteați lângă el, iar el venise să-și ia adio înaintea plecării în America, dumneavoastră trebuie să fi fost cauza tristeții tatălui dumneavoastră.

Și iată cum, cu încetul, începe să urce în mine un sentiment straniu, pe care nu-l recunosc. Un freamăt ușor mă cutreieră din creștet până-n tălpi. Inima îmi bate cu putere, tâmplele mi se zbat. Ceva se lămurește în mintea mea. În locul viziunilor negre, al violentelor tulburări cotidiene, sunt învăluit de o lumină blândă. Trupul nu mi se mai pare atât de greu. Nimic nu mă mai calcă pe nervi. O aromă discretă plutește în aer. Totul e iluminat. Bărbatul mă privește un pic surprins. După o vreme, spune:

— Eduard, păreți fericit.

ANEXĂ

Extras dintr-un necrolog apărut la 19 noiembrie 1965, în săptămânalul *Wir Brückenbauer*, care preia portretul lui Eduard Einstein, schițat de către un jurnalist, cu doi ani înainte:

> *Eduard Einstein purta un halat albastru și saboți și semăna în asemenea măsură cu tatăl său, încât m-am speriat. Cel mai frumos lucru la el erau ochii, foarte mari, adânci, ochi luminoși, de copil. Se uita la noi așa cum se uită tatăl său, Albert Einstein, din fotografii... Mi-a explicat că ar fi cântat bucuros la pian, dar muzica i-ar fi deranjat pe ceilalți pacienți, lucru pe care îl pricepea. Nu muncea chiar de drag la câmp, dar, pe de altă parte, înțelegea că îi făcea bine. S-ar fi mulțumit să doarmă tot timpul, dar știa că nu se putea... Pentru a conchide, a mărturisit: „Faptul că l-am avut ca tată pe geniul secolului nu mi-a folosit niciodată la nimic“.*

Fotografia de pe copertă este cea amintită în timpul întâlnirii dintre Eduard Einstein și jurnalistul de la *Wir Brückenbauer*. A fost făcută la clinica psihiatrică Burghölzli. Este ultima fotografie în care Albert Einstein și fiul său sunt împreună.

BIBLIOGRAFIE

Scrisorile publicate în roman sunt extrase din:

Corespondența dintre Mileva și Albert Einstein:

Albert Einstein și Mileva Maric, *Lettres d'amour et de science*, traducere de Jürgen Renn și Robert Schulmann, Seuil, 1999.

Desanka Trbuhovic-Gjuric, *Mileva Einstein. Une vie*, Éditions des Femmes, 1991.

Milan Popovic, *In Albert's Shadow*: *The Life and Letters of Mileva Maric, Einstein's First Wife*, Johns Hopkins University Press, 2003.

Corespondența dintre Michele Besso și Albert Einstein:

Albert Einstein și Michele Besso, *Correspondance avec Michel Besso, 1903 – 1955*, traducere din germană de Pierre Speziali, Hermann, 1979.

Corespondența dintre Carl Seelig și Albert Einstein, poemul lui Eduard Einstein și răspunsul dat de Maier lui Rüdin:

Alexis Schwarzenbach, *Le Génie dédaigné. Albert Einstein et la Suisse*, traducere din germană de Étienne Barilier, Ed. Métropolis, 2005.

Roger Highfield și Paul Carter, *The Privates Lives of Albert Einstein*, Faber and Faber, 1993.

Citatele din Einstein sunt extrase din:

Albert Einstein, *Comment je vois le monde*, Flammarion,

„Champs sciences“, 2009.

Albert Einstein, *Correspondance*, InterÉditions (Dunod), sub direcția lui Helen Dukas, traducere de Caroline André, 1980.

Albert Einstein, *The Collected Papers of Albert Einstein*, vol. 1 – 9, Princeton University Press, 1987.

Dintre nenumăratele biografii consacrate lui Albert Einstein, patru lucrări pun în lumină în mod deosebit viața lui Eduard Einstein:

Michele Zackheim, *Einstein's Daughter: The Search for Lieserl*, Riverhead Books, 1999.

Roger Highfield și Paul Carter, *The Privates Lives of Albert Einstein*, Faber and Faber, 1993.

Desanka Trbuhovic-Gjuric, *Mileva Einstein. Une vie*, Éditions des Femmes, 1991.

Alexis Schwarzenbach, *Le Génie dédaigné. Albert Einstein et la Suisse*, traducere din germană de Étienne Barilier, Ed. Métropolis, 2005.

Alte cărți și articole care au contribuit la cercetarea noastră:

Antonina Vallentin, *The Drama of Albert Einstein*, Doubleday, 1954.

Albert Einstein, *Physique, Philosophie et Politique*, sub direcția lui Françoise Balibar, Seuil, „Points Sciences“, 2002.

Dimitri Marianoff și Palma Wayne, *Einstein: an Intimate Study of a Great Man*, Doubleday, Doran and Co, 1944.

Thomas Levenson, *Einstein in Berlin*, Bantam Books, 2004.

Fred Jerome, *Einstein, un traître pour le FBI*, Frison-Roche, 2005.

Fred Jerome și Rodger Taylor, *Einstein, l'antiraciste*, Duboiris, 2012.

Walter Isaacson and Edward Herrmann, *Einstein: His Life*

and Universe, Simon & Schuster, Abridged Edition, 2011.

Denis Brian, *Einstein, le Génie, l'Homme*, Robert Laffont, 1997.

Carl Seelig, *A Documentary Biography*, Staples Press, 1956.

Carl Seelig, *Promenade avec Robert Walser*, traducere din germană de Bernard Kreiss, Rivages, „Poche", 1992.

Abraham Pais, *Subtle is the Lord: The Science and the Life of Albert Einstein*, Oxford University Press, 2005.

Lionel Richard, *La Vie quotidienne sous la république de Weimar, 1919 – 1933*, Hachette Littératures, „La vie quotidienne", 2000.

New York Times, 18 aprilie 2011.

Wir Brückenbauer, 19 noiembrie 1965.

© Ed. Métropolis, 2005, pentru citatele de la paginile 20, 147, 148, 215, 216 extrase din Alexis Schwarzenbach, *Le Génie dédaigné. Albert Einstein et la Suisse*, traducere din germană de Étienne Barilier.

© Ed. Hermann, 1972, pentru citatele de la paginile 92, 111 extrase din Albert Einstein și Michele Besso, *Correspondance avec Michel Besso, 1903 – 1955*, traducere din germană de Pierre Speziali.

© Ed. Rivages, 2005, pentru citatele de la paginile 186, 187 extrase din Sigmund Freud și Albert Einstein, *Pourquoi la guerre (De ce războiul?)*, traducere din germană de Blaise Briod.

© Princeton University Press și the Hebrew University of Jerusalem, 1992, pentru citatele de la paginile 84 – 86 extrase din Jürgen Renn, Albert Einstein, Mileva Maric, *Love Lettres*, reprinted by permisssion of Princeton University Press, traducere din engleză de Élisabeth Kauffmann.